

Emmi Tieva

” Apartheid is a crime against humanity” –
Yhdistyneiden Kansakuntien osallistuminen post-
apartheidin Etelä-Afrikan muodostamiseen vuosina
1989-1999

Maisterintutkielma

Yleinen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

29.05.2020

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Lähteet ja tutkimusmenetelmät	4
1.2.1 Lähteet	4
1.2.2 Tutkimusmenetelmät.....	7
1.3 Ihmisoikeudet tutkimuksen näkökulmana	8
1.4 Aiempi tutkimus	10
1.5 Tutkimuksen rakenne	12
2. YHDISTYNEET KANSAKUNNAT JA APARTHEIDIN ETELÄ-AFRIKKA ...	14
2.1 Yhdistyneet Kansakunnat	14
2.2 Apartheidin Etelä-Afrikka	17
3. ”United, non-racial and democratic ”- POLIITTINEN KEHITYS ETELÄ- AFRIKASSA	23
3.1 Poliittisen vapauden edistäminen	24
3.2 Apartheidin poliittiset vangit	32
3.3 Apartheidin vastaisesta julistuksesta vapaisiin vaaleihin vuonna 1994.....	39
4. ” Assistance to the victims of apartheid” – HUMANITÄÄRINEN UUELLEENRAKENNUS ETELÄ-AFRIKASSA	48
4.1 Syrjinnästä kohti uutta perustuslakia.....	48
4.2 Lasten oikeuksien kehitys.....	56
4.2.1 Oikeus opetukseen.....	56
4.2.2 Oikeus terveyteen	62
5. VAKAUTTAMINEN ETELÄISESSÄ AFRIKASSA	67
5.1 Etelä-Afrikan eriyttäminen yhteistyöllä	68
5.2 Etelä-Afrikan pakolaiset	75
5.3 Sotilaallisen yhteistyön rajoituksista Pelindaban sopimukseen.....	79
6. PÄÄTÄNTÖ.....	85
7. LÄHTEET	89
7.1 Alkuperäislähteet.....	89

7.2 Tutkimuskirjallisuus	99
8.LIITTEET	106

Tiedekunta	Laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Historian ja etnologian laitos
Tekijä	
Emmi Tieva	
Työn nimi	
” Apartheid is a crime against humanity” – Yhdistyneiden Kansakuntien osallistuminen post-apartheidin Etelä-Afrikan muodostamiseen vuosina 1989-1999	
Oppiaine	Työn laji
Yleinen historia	Pro gradu
Aika	Sivumäärä
Toukokuu 2020	111
Tiivistelmä	
<p>Etelä-Afrikkaa hallitsi lähes puoli vuosisataa rodulliseen syrjintään perustuva apartheid-rotujärjestelmä, minkä seurauksena poliittinen vapaus ja ihmisoikeuksien toteutuminen olivat rajoitettuna Etelä-Afrikan valtaväestölle. Tässä tutkielmassa analysoin, miten Yhdistyneet Kansakunnat osallistuivat uuden ja apartheidista vapaan Etelä-Afrikan muodostumisen edistämiseen vuosina 1989-1999. Tutkimuksen päälähdeaineistona käytän organisaation toimien tarkasteluun Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätöksiä sekä julistuksia. YK:n osallistumisen ja sen tarkastelun välineenä toimii YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja Lasten oikeuksien yleissopimus.</p> <p>YK:n osallistuminen keskittyi kolmeen alueeseen; poliittisen kehityksen ja demokratisaation edistämiseen, humanitäärisen uudelleenrakennukseen ja koko eteläisen Afrikan vakauttamispyrkimyksiin. YK osallistui edistämään poliittisen vapauden ilmapiirin toteutumista, kuten apartheidia vastustavien puolueiden toiminnan vapauttamista. Lisäksi apartheid-järjestelmän epäoikeudenmukainen oikeusjärjestelmä oli organisaation huomiolla. Tärkein YK:n osallistumisen toimi Etelä-Afrikan poliittiseen muutosprosessiin oli vuosien 1992-1994 vaalienturvaamisoperaatio UNOMSA. Demokratisoitumisen tukemisen lisäksi YK osallistui Etelä-Afrikan humanitäärisen uudelleenrakennukseen tukirahastolla ja kehitysohjelmilla. Apartheidin ylirajaiset vaikutukset olivat vahvasti huomioitu yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätöksissä. YK osallistui koko eteläisen Afrikan vakauttamiseen pyrkimällä vahvistamaan poliittisesti sekä alueellisella yhteistyöllä Etelä-Afrikan naapurivaltioita, helpottamaan alueen pakolaistilannetta ja edistämään koko eteläisen Afrikan turvallisuutta esimerkiksi ydinvoiman- ja aseiden rajoituksilla sekä niiden käyttöä estävillä sopimuksilla. YK:n osallistuminen painottui vahvimmin poliittisen kehityksen edistämiseen, ja ajallisesti vuosiin 1989-1994.</p> <p>YK osallistui laaja-alaisesti uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen vuoden 1989 Apartheidin vastaisen julistuksen toimia seuraten ja puolusti samalla ihmisoikeuksien sekä organisaation merkitystä. YK:n toimet, Etelä-Afrikan kehitysprosessi ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistäminen tutkimuskohteina asettavat tutkimuksen poliittisen historian tutkimuskenttään.</p>	
Asiasanat Yhdistyneet Kansakunnat, Etelä-Afrikka, ihmisoikeudet, apartheid, demokratia, humanitäärisen, eteläinen Afrikka	
Säilytyspaikka Historian ja etnologian laitos, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO

1.1 Aihe ja tutkimuskysymykset

“We would therefore encourage the people of South Africa, as part of their legitimate struggle, to join together to negotiate an end to the apartheid system and agree on all the measures that are necessary to transform their country into a non-racial democracy. We support the position held by the majority of the people of South Africa that these objectives, and not the amendment or reform of the apartheid system, should be the goals of the negotiations.” - YK:n Apartheidin vastainen julistus A/RES/S-16/1 14.12.1989

Etelä-Afrikan historia on rotusortopoliittisen apartheid-järjestelmän takia merkittävä tutkimuskohde ihmisoikeuksien historiantutkimukselle. Etelä-Afrikkaa hallitsi vuosina 1948-1994 valtion valkoihoisen vähemmistön muodostama Kansallispuolue, minkä harjoittama apartheid-rotusortopoliittikka rajoitti muiden kuin valkoihoisten eteläafrikkalaisten työmahdollisuuksia, liikkumista, koulutusta ja poliittisia oikeuksia¹. Valtion muutosta vapaaksi, post-apartheidin demokratiaksi pidetään kansainvälisen yhteistyön ja ihmisoikeuksien voittona, koska Etelä-Afrikka edusti puoli vuosisataa rodulliseen erotteluun perustuvaa yhteiskuntaa. Tutkimuksessa analysoin Yhdistyneiden Kansakuntien osallistumista uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen apartheidin lopun ja uuden valtion alkuaikoina 1990-luvulla.

YK:n toimet dekolonisaation prosessissa alkoivat näkyvimmin vuoden 1960 jälkeen, kun itsenäiset Afrikan valtiot hyväksyttiin jäseniksi. YK:ta ja Yhdysvaltojen politiikkaa tutkineen Jussi Hanhimäen mukaan YK:n jäsenmaiden määrä kasvoi vuosina 1956-1968 51:stä 119:sta. Yleiskokouksessa hyväksyttiin vuonna 1960 ”The Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples” itsenäisyyden myöntämisestä kolonialismin vaikutuksenalaisena olleille valtioille ja ihmisille. Julistus ilmensi YK:n ja sen jäsenmaiden sitoutumista kaikkien kansojen itsemääräämisoikeuden tunnustamiseen. YK:lla oli merkittävä rooli apartheidin romahtamisessa järjestelmän alusta alkaen kansainvälisen paineen ja pakotteiden luomisen kautta, joten on valtion ja demokratian kehityksen kannalta keskeistä tarkastella YK:n osallistumista uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen. YK:n yleiskokous käsitteli vuodesta 1946 alkaen päätöksiä koskien apartheid-hallintoa, mitkä alkoivat pyynnöistä uudelleen harkita rotuun perustuvaa erottelua maassa ja

---

¹ Thompson 1995, 131-153, 187-199; Whittaker 1995, 162; Halmesvirta & Ojala & Roiko-Jokela & Vilkkuna 1997, 15; Beck 2000, 125-135; Berger 2009, 22-42, 66-84, 111-114; Matsinhe 2011, 159-167, 188-190; Worden 2011, 1, 9-39.

kiristyivät järjestelmän vahvistuessa muun muassa kansainvälisen kampanjan ja paineen kasvattamiseksi apartheidia vastaan, järjestelmää vastustaneiden liikkeiden tukemiseksi, Etelä-Afrikan kauppasaarroksi ja vapaiden vaalien turvaamisoperaatioksi.² YK:n toimien tutkiminen kasvattaa käsitystä Etelä-Afrikan muutosprosessista ihmisoikeuksiin perustuvaksi yhteiskunnaksi ja tuo tietoa siitä, miten maan ulkopuoliset ja ylirajaiset tahot, kuten YK, sen alaiset järjestöt ja yhteistyö afrikkalaisten organisaatioiden kanssa, vaikuttivat uuden valtion muodostumiseen.

Analysoin YK:n toimia YK:n yleiskokouksen ja turvallisuuskokouksen päätöksistä ja julistuksista ja lisäksi muista YK:n dokumenteista, kuten lehdistötiedotteista ja vuosiraporteista, vuosilta 1989-1999. Tutkin aihetta kysymällä millaisia toimia ja päätöksiä YK teki edistääkseen ihmisoikeuksien toteutumisen kehitystä uuden Etelä-Afrikan muodostamiseksi. Millaista huomiota YK antoi Etelä-Afrikan murrosvaiheelle ja kamppailulle apartheidia vastaan, ja miten se ilmeni? Mihin ihmisoikeuksiin ja ihmisryhmiin YK keskittyi toimissaan eniten? Päättökysymykseni on, millaisilla toimilla YK osallistui uuden Etelä-Afrikan muodostumiseen.

Apartheidin romahdus usein ajoitetaan Nelson Mandelaan valtaannousuun vuonna 1994; rauhaan pyrkiminen ja vapaiden monipuoluevaalien toteutuminen vaati kuitenkin enemmän kuin yhden vuoden ponnistelut.³ YK:n toimien demokraattisen ja rotupolitiikasta vapaan Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksen puolesta voidaan ajoittaa vahvistuneen vuonna 1989, milloin YK:n toimenpiteet kiristyivät huomattavasti Apartheidin vastaisen julistuksen myötä, ja Etelä-Afrikassa järjestelmän vastustus ja puolustus sai väkivaltaisemman luonteen. Lisäksi kansainvälisesti ja paikallisesti yhteistyö turvallisuuden ja vakauden puolesta vahvistui humanitääristen kriisien sekä kylmän sodan jälkeisen ilmapiirin myötä⁴. YK pyrki edistämään demokraattisten vaalien toteutumista, äänestämisen turvallisuutta ja uuden perustuslain luomista Etelä-Afrikassa. Kylmän sodan lopun ja sen jälkeisen ajan kansainvälisen turvallisuuspolitiikan ja -yhteistyön nousua tutkineen Onnig Beylerianin mukaan kansainvälisten turvallisuusinstituutioiden muodostuminen ja yhteistyön vahvistuminen 1990-luvulla sai uutta voimaa 1980-luvun lopulla, kun esimerkiksi YK:n

---

² A/RES/1514 1960; A/RES/44/27/K 1989; A/RES/46/16 1991; S/RES/765 1992; S/RES/772 1992; A/RES/50/54 1995; UN Department of public information 1994, 8-80; Whittaker 1995, 163-172; Beck 2000, 163; Peterson 2006, 11-17; Hanhimäki 2008, 30; Abdulqawi 2004, 94; Shraga 2011, 14.

³ Whittaker 1995, 161-172; Beck 2000, 189-191; Matsinhe 2011, 179; Bernard 2013, 5-6.

⁴ A/RES/S-16/1 1989; UN Department of public information 1994, 85-105; Thompson 1995, 261-267; Beylerian 2004, 3-22; Lodge 2011, 277; Worden 2011, 132-157; Nathan 2012, 1-20; MacQueen 2014, 105-109; 150-165.

rauhanturvaus voitti Nobelin rauhanpalkinnon ja kriiseissä ympäri maailmaa nähtiin kasvava tarve paikalliselle ja kansainväliselle turvallisuusyhteistyölle.⁵

YK:n osallistumisen tarkastelu uudelleenrakennuksessa muodostaa tietoa organisaation toiminnasta maakohtaisella tasolla ihmisoikeuksien puolustajana ja samalla Etelä-Afrikan valtion roolista demokratian ja oikeuksien toteutumisessa. Usko rauhaan ja ihmisoikeuksiin sekä entisten siirtomaiden sisäisten kriisien aalto Afrikassa kiihdyttivät vuosikymmenen vaihteessa YK:ta kasvattamaan rooliaan dekolonialismin edesauttajana. Organisaatio vahvisti toimillaan kansainvälistä painetta kolonialismia ja valtaväestön sortoa edustanutta Etelä-Afrikan apartheid-hallintoa vastaan.⁶ Analysoin tutkimuksessa Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksen alkua kymmenen vuoden ajalta vuoteen 1999, milloin ensimmäisillä vapailla ja demokraattisilla vaaleilla valitun ja kansainvälisen apartheidin vastaisen ihmisoikeustaistelun johtohahmon presidentti Nelson Mandelan kausi loppui. Mandela oli näkyvin yksittäinen henkilö maan ihmisoikeustaistelussa, ja hänen roolinsa ja perintönsä YK:ssa ihmisoikeuksien puolustajana on nähtävissä edelleen.⁷ Kyseiseltä ajanjaksolta tulee tarkasteltua YK:n toimia Mandelaan presidentiksi nousemisen mahdollistavien olosuhteiden edistämässä ja sitten ihmisoikeuksiin nojaavan Etelä-Afrikan muodostamisessa.

Keskityn tutkimuksessa aineistosta nouseviin ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin päätöksiin ja toimiin, jotka on kohdistettu maantieteellisesti Etelä-Afrikkaan tai joiden voi arvioida vaikuttaneen YK:n osallistumiseen suhteessa tähän valtioon. Apartheidin vaikutukset sen naapurivaltioihin olivat yksi kansainvälisen yhteisön ja YK:n huolenaiheista, ja käsittelen YK:n toimia koskien Etelä-Afrikan naapurivaltioita vain, kun toimet koskivat Etelä-Afrikan tilanteeseen vaikuttamista tai sen kansalaisten auttamista. Erityisesti Namibia, Angola, ja Mosambik olivat apartheid-hallinnon vaikutuspiirissä, ja nämä valtiot kärsivät aggressiivisistä epävakauttamisyrittäyksistä.⁸ YK:n osallistumisessa Etelä-Afrikan uudelleenrakennukseen keskityn ihmisoikeuksien toteutumisen edistämisen keinoihin, kuten uuden, ei-rasistisen perustuslain tukemiseen tai koulutuksen järjestämiseen, ja muut yhteiskunnan uudelleenrakentamisen osa-alueet, kuten talous, jäävät

---

⁵A/RES/44/17 1989; A/RES/44/27 A-L 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/48/159A-D 1993; A/RES/48/233 1994; S/RES/894 1994; Beylerian 2004, 3-22; United Nations 2013, 101. Ks. Beylerian, Onnig & Levesque, Jacques (2004). *Inauspicious beginnings: principal powers and international security institutions after the Cold War, 1989-1999*.

Turvallisuuspolitiikka ja -yhteistyö kasvoi 1990-luvulla kriisien kautta, kuten esimerkiksi Irakin aggressio Kuwaitiin. Lisäksi turvallisuuden institutionaalistuminen vahvistui esimerkiksi Euroopassa; Euroopan unioni vuonna 1992.

⁶A/RES/44/88 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/44/102 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/84 1989; Spears 2010, 115-125, 156.

⁷Thompson 1995, 261-267; Beck 2000, 204; Worden 2011, 132-157; ks. International Nelson Mandela Day <https://www.un.org/en/events/mandeladay/>

⁸A/RES/S-16/1; S/RES/632; A/RES/46/160; A/RES/47/148; A/RES/47/163; A/RES/45/19; Beck 2000, 163, 174-175, 178; Dobbins 2005, 33-38.

tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelen taloutta ainoastaan YK:n toimina vaikuttaa ihmisoikeustilanteeseen, kuten esimerkiksi kauppasaartoa. Samoin käsittelen osana tutkimusta, miten YK toimi yhteistyössä afrikkalaisten järjestöjen, kuten esimerkiksi African Unity:n kanssa, edistääkseen Etelä-Afrikan kehitystä, mutta muuten kuin YK:n toimina maanosan sisäiset poliittiset suhteet ja järjestöt jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

1.2 Lähteet ja tutkimusmenetelmät

1.2.1 Lähteet

Tutkimuksen päälähteaineistona käytän YK:n yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätöksiä ja julistuksia vuosilta 1989-1999. Yleiskokouksien päätökset löytyvät YK:n Dag Hammarskjöld-digitaalikirjastosta ensimmäisestä istunnosta alkaen vuodesta 1946. Turvallisuusneuvoston päätöksiin olen käyttänyt sen omaa tietokantaa päätöksistä, mitkä löytyvät neuvoston kotisivuilta. Tarkastelen lisäksi YK:n toiminnan laaja-alaisen käsityksen muodostamiseksi organisaation alaisten järjestöjen ja YK:n Etelä-Afrikalle perustaman tukirahaston (United Nations Trust Fund for South Africa) vuosikirjoja ja joitakin tutkimuskysymysten kannalta merkittäviä puheita sekä lehdistötiedotteita. Yleiskokous ja turvallisuusneuvosto ovat vahvoja YK:n toimielimiä, jotka edustavat ja tuovat päätöksissään esiin laaja-alaisimmin organisaation kannan ja toimet, myös muistakin osista organisaatiota, kuten komiteoista ja alajärjestöistä. Lisäksi yleiskokous ja turvallisuusneuvosto tekivät apartheidin kaatumisen ja kansainvälisen paineen luomisen kannalta keskeisiä päätöksiä rasistisesta Etelä-Afrikan hallinnosta vuodesta 1946 alkaen, joten näiden toimielinten rooli oli merkittävä YK:n suhteessa apartheidiin järjestelmän vahvimpana aikana, ja täten ne toimivat perustellusti aineistona YK:n osallistumisen tarkastelussa valtion uudelleenrakennuksessa⁹.

Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätökset ovat noin 1-10 sivun pituisia pöytäkirjoja, jotka sisältävät viittauksia aiempiin päätöslauselmiin käsittelyssä olevasta aiheesta, YK:n tietoon tulleet uudet tapahtumat ja uusimman päätöksen tavoitteet ja erittely; esimerkiksi miten YK jatkaa kansainvälisen huomion kasvatusta Etelä-Afrikkaa kohtaan. Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätöksistä tulee huomioda, että ne ajavat YK:n periaatteiden ohella organisaation kansainvälisen roolin vahvistumista, ja päätöksien muodostuminen yleiseksi,

---

⁹ UN Department of public information 1994, 38-40; Whittaker 1995, 163-172.

kansainväliseksi käytännöksi riippuu vahvasti jäsenmaiden intressien suhteesta päätöksiin. YK:n sisäinen keskustelu ei ollut aina yksimielinen tilanteen vaatimista toimista, ja jäsenmaiden suhteet Etelä-Afrikkaan vaikuttivat Yleiskokouksen keskusteluihin.¹⁰ Organisaation sisäisten erimielisyyksien tarkastelu jää kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle koska tutkimusaihe keskittyy YK:n toteutuneiden toimien eli osallistumisen tarkasteluun. Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätökset ohjaavat jäsenmaiden ja kansainvälisen yhteisön ilmapiiriä ja toimintaa, joten niiden merkitys YK:n osallistumisen ja toimien vakavuuden ja laajuuden arvioinnissa Etelä-Afrikan uudelleenrakennusta kohtaan on huomattavin. Käytän turvallisuusneuvoston päätöksiä tutkimuksessa muodostamaan kuvaa siitä, miten YK vaikutti eteläisen Afrikan vakauttamiseen ja suhtautui apartheidin yllirajaisiin vaikutuksiin.

Tutkimuksessa analysoin yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätösten lisäksi YK:n julistuksia ja sopimuksia, jotka hyväksyttiin kyseisinä vuosina. YK allekirjoitti yleissopimuksen lasten oikeuksista 20.11.1989, ja sopimus ratifioitiin täytäntöön 02.09.1990. Yleissopimus lasten oikeuksista on laajin ratifioitu ihmisoikeussopimus maailmassa, ja sen tavoitteena on lasten ihmisoikeuksien ilmaiseminen ja virallistaminen. Yleissopimus määrittelee 54:llä artiklalla jokaiselle lapselle oikeuden muun muassa syrjimättömyyteen, suojeluun kaikelta väkivallalta, henkilöllisyyteen, terveyteen ja koulutukseen.¹¹ Tutkimusaiheelle merkittävä julistus oli 14.12.1989 hyväksytty julistus apartheidista ja sen tuhoisista vaikutuksista eteläiseen Afrikkaan, mikä sisälsi YK:n osallistumisen toimet ja listauksen olosuhteiden muutoksista, joiden oli tapahduttava Etelä-Afrikassa, jotta järjestelmästä vapautuminen ja demokratia olisivat mahdollisia. Apartheidin vastainen julistus toimi YK:n osallistumisen toimintaohjelmana Etelä-Afrikan demokratisoitumiseen asti, ja osia siitä jatkettiin sen jälkeenkin humanitäärisellä uudelleenrakennuksella. YK:n toimintaa dekolonisaation edistämisessä 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien ohjasi julistus itsenäisyyden takaamisesta kolonialismin vaikutusvallan alla olleille valtioille ja ihmisille, joten se vaikuttaa tutkimuksessa organisaation yleisten mielipiteiden ja toiminnan kontekstina Afrikkaa koskevissa asioissa.¹² Julistukset ilmentävät YK:n periaatteita ja toimivat pohjana organisaation toiminnalle, joten niiden antama tieto on merkittävää uuden, ihmisoikeuksille perustuvan Etelä-Afrikan ymmärtämisessä.

---

¹⁰ Whittaker 1995, 166, 172; Peterson 2006, 90-93, 118.

¹¹ Ks. liitteet 2 & 3; Hetemäki & Mahkonen & Mäki & Rontu 2011, 15, 27-36, 45-57, 90-95, 193-210, 261-284, 307-319, 493.

¹² A/RES/1514 14.12.1960; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/18 1990; A/RES/45/176/A 1990; A/RES/46/65 1991; A/RES/46/79A 1991; A/RES/47/16 1992.

YK:n osallistumista analysoidessa on otettava mukaan aineistoon päätöksien ja julistusten lisäksi organisaation muitakin osa-alueita, koska toimet eivät näy vain yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston työssä vaan myös organisaation alaisissa järjestöissä, rahastoissa, ja lehdistötiedotteissa.¹³ Ne edustavat YK:n perusteita, julistuksia, ja ihmisoikeussopimuksia, joten niiden toiminnan tarkastelu antaa lisää informaatiota organisaation toimista Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksessa. Käyttämäni lehdistötiedotteet käsittelevät esimerkiksi kansainvälisinä YK:n virallisina merkkipäivinä annettua tiedotusta Etelä-Afrikan tilanteesta, kuten entisen pääsihteerin Javier Perez de Cuellarin Solidaarisuuden päivänä 11.10.1991 pitämää puhetta Etelä-Afrikan vapautetuista poliittisista vangeista.

Tutkimusaiheen kannalta merkittävimmät YK:n alaiset järjestöt ovat UNICEF ja UNCHR. UNICEF eli United Nations International Children's Fund on maailman suurin lastenjärjestö, jonka työ perustuu Lastenoikeuksien yleissopimuksen toteuttamiselle, ja järjestö antaa uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumattomana toimijana laajimman ja objektiivisimman käsityksen Etelä-Afrikan lapsien tilanteesta. Apartheidin vaikutukset siitä kärsiviin lapsiin olivat kansainvälisen yhteisön huolenaihe koko järjestelmän ajan. Lapset olivat poliittisessa roolissa apartheidin luomien rajoitusten ja konfliktien uhreina, jopa poliittisina vankeina, mutta myös vaikuttajina muutoksessa protestoijina. Lasten lisäksi YK:n huolenaiheena olivat Etelä-Afrikasta paenneet pakolaiset, jotka asettuivat naapurivaltioihin. UNHCR eli United Nations High Commissioner for Refugees perustettiin vuonna 1951 suojelemaan pakolaisia sorrolta, vaikuttamaan valtioiden politiikkaan pakolaisten etua edistäen ja levittämään normistoa pakolaisten oikeuksista ja vaadittavista toimista heitä kohtaan. Analysoin järjestöjen toimintaa Etelä-Afrikkaa vuosiraporteista, ja toiminnan havainnot auttavat YK:n osallistumisen laajemman kuvan muodostamisessa. Esimerkiksi UNICEF:n vuosiraportti on 50-120-sivuinen vuotuinen yleiskatsaus järjestön kohdemaiden lasten oikeuksien tilanteesta, projekteista, kriiseistä ja kehityksestä. YK:n rahastoista keskeisin tutkimuksessa on United Nations Trust Fund for South Africa, mikä edustaa ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen toteuttamista. Rahaston raportit käsittelevät jäsenmaiden lahjoitusten määrää ja rahoituksen kohdetta, esimerkiksi mihin osaluaisiin humanitäärisen avustus kohdistetaan.¹⁴ YK:n alaisten järjestöjen ja rahastojen toiminnan tarkastelu laajentaa käsitystä YK:n osallistumisesta Etelä-Afrikan humanitäärisen uudelleenrakennuksen edistämiseksi.

---

¹³ Peterson 2006, 90.

¹⁴ Suomen UNICEF-yhdistyksen raportti 1989, 40-64; A/RES/44/27/A, J 1989; A/RES/44/143 1989; A/RES/44/145 1989; A/RES/44/157 1989; A/RES/44/136 1989; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4504 - GA/AP/2001 1991; Whittaker 1995, 139-140, 168; Loescher 2003, 1-5; UNHCR 2007, 2; Hetemäki & Mahkonen & Mäki & Rontu 2011, 54, 464-467; Morris 2015, 1-8.

1.2.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni metodi muodostuu hermeneuttisesta analyysistä, lähdekriitikistä, ja lähiluvusta. Käytän analyysissä hermeneuttista analyysia eli laadullisten tulkintojen tekemistä ja tutkimuskohteen kokonaisuuden perustavanlaatuista ymmärtämistä yhdistettynä lähilukuun. Hermeneuttisella metodilla pyrin hahmottamaan aineistosta sisäistä kokonaisuuden rakennetta, mikä tässä tutkimuksessa on käsityksen luominen YK:n osallistumisesta uuden Etelä-Afrikan muodostumisesta. Hahmotan YK:n osallistumisen kokonaisuutta havainnoimalla aineistosta Etelä-Afrikkaa koskeneet päätökset ja toimet, ja niiden pohjalta muodostan YK:n osallistumisen pääkategoriat. Raatikaisen mukaan hermeneutiikassa ymmärtämisen muodostamiseksi on tärkeää tutkia inhimillistä tutkimuskohdetta, tässä organisaation ja yhden valtion suhdetta, sen omista lähtökohdista. Tarkastelen YK:n toimia YK:n ja sen alajärjestöjen päätöksistä, joten metodi sopii organisaation osallistumisen analysointiin sen omista päätöksistä ja muista dokumenteista.¹⁵

Aineiston analyysissä käytän lisäksi välineenä lähdekritiikkiä, eli arvioin YK:n dokumentteihin taustalla vaikuttaneita pyrkimyksiä ja tapahtumia, ajallista kontekstia ja havaintojeni merkitystä tutkimuskohteen kannalta. Tuon analyysissä lähdekritiikillä esiin Etelä-Afrikkaa koskeneissa päätöksissä ja toimissa mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä, kuten esimerkiksi YK:n laajemmat toimintamallit kriiseissä ja demokratian turvaamisessa, YK:n omat pyrkimykset ja tavoitteet ja muun eteläisen Afrikan luomat kontekstit. Lähdekritiikin avulla arvioin lisäksi mitä aineisto jättää ulkopuolelleen ja mitä sillä ei voi tarkastella tutkimuskohteesta.¹⁶

Lähiluvulla pyritään saavuttamaan laaja-alainen ymmärrys aineistosta muodostamalla yksityiskohtaisia havaintoja, kuten sanavalintoja tai muita esimerkkejä, käyttäen suurempia kokonaisuuksia. Lähiluvulla pyritään avaamaan aineistosta tutkimusaiheen kannalta relevantteja merkityksiä, eli tässä Etelä-Afrikkaa koskevia päätöksiä, ja muodostamaan niiden pohjalta yhdessä hermeneuttisen analyysin kanssa suurempia kokonaisuuksia YK:n osallistumisesta valtion muutokseen.¹⁷ Aineiston havaintojen tulkinnassa täytyy huomioida, että aineistossa on sekä Etelä-Afrikkaan suoraan kohdistuvia päätöksiä ja toimia että ihmisoikeuksien ja Afrikan maanosan kenttään liittyviä päätöksiä, minkä merkitystä tutkimuskohteelle tulee arvioida päätöskohtaisesti. Pyrin hahmottamaan tutkimuskohteen kokonaislaatuiseksi yhdistämällä aineiston lähilukua,

---

¹⁵ Raatikainen 2004, 86.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009, 32- 35; Alasuutari 2011, 38-40, 95.

¹⁷ McClennen 2001; Pöysä 2010, 331-360.

hermeneuttista analyysia ja lähdekritiikkiä, mitkä täydentävät toisiaan kokonaisuuden rakenteen muodostamiseksi.

1.3 Ihmisoikeudet tutkimuksen näkökulmana

Tutkimuksen näkökulmana toimii Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistus ja Lastenoikeuksien yleissopimus, mitä käytän analyysin välineenä. Tutkin aineistosta YK:n toimintaa keskittyen ihmisoikeuksiin, ja niiden kautta analysoin, miten YK osallistui uuden Etelä-Afrikan muodostumiseen. Ihmisoikeuksien tuoma näkökulmana ohjaa täten havaintojen tekoa aineistosta ja tutkimuskysymyksiin vastaamista. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja Lastenoikeuksien yleissopimus toimivat YK:n toiminnan analyysinvälineenä, koska organisaation toiminta perustuu niiden puolustamiseen ja toteuttamiseen, ja Etelä-Afrikan tausta on ihmisoikeuksia rikkoneessa järjestelmässä.

Tutkin aineistosta Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen luoman näkökulman avulla, mihin YK keskittyi toiminnassaan suhteessa Etelä-Afrikkaan. YK:n päätökset ja toiminta painottuivat poliittisen kehityksen, humanitäärisen uudelleenrakennuksen ja vakauden alueille. Poliittinen ilmapiiri oli apartheidin vahvimpia ilmenemismuotoja rajoitusten, puoluekieltojen, väkivallan, poliittisten vankien, ja vähemmistön vallan takia, joten poliittisen vapauden oikeuksien tarkastelu muun muassa artikloista 5.; 7.; 9.; 19. ja 21. avaa demokratian kehitystä. Yleiskokous painotti julistuksessa apartheidia vastaan vuonna 1989 toimensa demokratisaation edistämiseksi ja uuden maan perustuslain pohjan juuri vapauteen, väkivallattomuuteen, ja demokratiaan, mitä nämä artikkelit ilmentävät. Humanitäärisen uudelleenrakennuksen teemaan kuuluvat muun muassa oikeudet tasavertaisuuteen, riittävään elintasoon ja opetukseen, mitkä tunnustetaan artikloissa 1., 7., 25., ja 26. Turvallisuutta käsittelevät artikkelit 3., 5., 9., 13., ja 14., mitkä käyvät läpi muun muassa yksilön oikeuden vapauteen, henkilökohtaiseen turvallisuuteen, vapaaseen liikkumiseen ja turvapaikkaan sellaista tarvittaessa.¹⁸ Apartheidin syrjinnän lait sekä järjestelmän vastustus kohdistuivat näkyvimmin näihin kategorioihin ja niiden rajoituksiin.

Kuitenkin tulee huomioida, että vaikka ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on YK:n ihmisoikeustoiminnan pohja ja kansainvälisesti tunnustettu politiikan ja lakien suuntaviiva, julistus ei ole itsessään sopimus, mikä olisi vaatinut jäsenmaiden ratifiointia ja sitä kautta lainvoimaista sitoutumista sen noudattamiseen. Täten tutkimuksessa julistus toimiikin YK:n päätösten ja toiminnan

---

¹⁸ Ks. Liite 1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; A/RES/S-16/1 1989; Whittaker 1995, 169; Beck 2000, 142-146; Berger 2009, 135; Matsinhe 2011, 181-187; Saleem 2012, 158-159, 222; United Nations 2013, 124-128.

analyysinvälineenä ja tutkimuksen lähtökohtana eikä Etelä-Afrikan valtion toimien määrittelijänä. Lasten oikeuksien yleissopimus toimii tutkimuksessa sekä analyysin välineenä että sen kohteena sopimuksen hyväksymisajankohdan vuoksi. Etelä-Afrikka ratifioi Lasten oikeuksien yleissopimuksen vuonna 1995, ja sen liittyminen sopimukseen huomioitiin laajasti UNICEF:n kyseisessä vuosikirjassa¹⁹. Apartheidin vaikutukset lapsiin olivat kuitenkin huomattava kansainvälinen huolenaihe, joten sopimusta voidaan käyttää UNICEF:n ja sitä kautta YK:n huomion ja toiminnan tarkasteluun koko tämän tutkimuksen kattamalla aikavälillä.²⁰ Lasten oikeuksien toteutumisen analyysissä keskityn opetuksen ja terveyden oikeuksien tarkasteluun, koska apartheidin seuraukset ilmenivät vahvimmin Etelä-Afrikassa eriarvoisissa mahdollisuuksissa elintasossa ja itsensä kehittämisessä.

Ihmisoikeusjulistusten- ja sopimusten käyttäminen tutkimuksen näkökulmana tavoittelee niiden takanaseisovien organisaatioiden politiikan tarkastelua, missä selvitetään, miten julistusten ja sopimusten periaatteita tuodaan käytäntöön sekä puolustetaan, ja Etelä-Afrikka toimii ikään kuin tapausesimerkkinä YK:n osallistumisesta kohdistettuna yhtä valtiota kohtaan. Ovatko ihmisoikeudet YK:n toimintaperiaatteita, joita käytetään ja puolustetaan niitä rikkovaa järjestelmää vastaan, vai jäävätkö ne kansainvälisen tason tarkasteluksi ja ideaaleiksi? Samuel Moyn on kirjoittanut ihmisoikeuksista utopiana, paikkana mitä ei ole vielä maailmaan muodostunut. Moyn mukaan ihmisoikeudet on tehty maailman korkeimmiksi moraalin ja politiikan lähtökohdiksi tavoitteena maailman parantaminen, mutta kuitenkin ne edustavat uutta vallan välinettä, mitä voidaan käyttää yhteistyöhön tai julkiseen häpäisyyn kansainvälisen yhteisön kantaa rikottaessa.²¹

Moynin mukaan antikolonialismi ei ollut ihmisoikeuksia, vaan valtioita tunnustava ja niiden suvereneiteettia suojeleva liike. Hän käyttää esimerkkinä Yhdysvaltojen perustuslakia vuodelta 1776, mikä ei ollut hänestä yksilön oikeuksia julistava, vaan yksilöiden kautta maan itsenäisyyttä suhteessa muihin maihin esiintuova. Ihmisoikeuksissa ei täten ollut dekolonisaation prosesseissa niinkään kyse yksilön oikeuksista eri elämän osa-alueilla vaan kollektiivisesta vapautumisesta siirtomaavallasta. Samoin dekolonisaation edetessä tarpeeksi, jotta se oli merkittävää YK:lle, ihmisoikeuksista tuli pääperiaate kollektiivisen itsemääräämisoikeuden puolustuksessa.²² Moyn antaa ymmärtää ajatellullaan, että usein sellaiset tapahtumat 1900-luvun historiassa, mitkä on nähty ihmisoikeuksien voittona, ovatkin liittyneet enemmän eri valtioiden välisiin voimasuhteisiin, että valtion ja sen ihmisten itsemääräämisoikeuden tunnustaminen kiinnittää heidät uuden vallan alle ja osaksi

---

¹⁹ UNICEF Annual Report 1996, 8-9.

²⁰ A/RES/44/27/A 1989; A/RES/44/143 1989; Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 6-7; Whittaker 1995, 168.

²¹ Moyn 2010, 11-15.

²² Moyn 2010, 84-87.

kansainvälistä yhteisöä, mikä ei sorra yksilön oikeuksia, vaan tukee niitä verhoituna vaikutusvallansa levittämiseen. Lisääkö itsemääräämisoikeuden tunnustaminen maan ja sen ihmisten itsemääräämisoikeutta, kun sen tunnustava taho ohjeistaa mitä itsemääräämisoikeudella tulee yhteiskunnassa tehdä? Ihmisoikeudet kuitenkin edesauttavat elintason nousua ja demokratisoitumista, mihin uuden ja vapaan valtion perustuslain toivotaan perustuvan.

Moynin kritiikin dekolonialismiin ja ihmisoikeuksiin nähdään yhtenä näkökantana aiheeseen, joka on yllirajainen ja monisyinen. Moyn ajattelua voidaan käyttää kansainvälisen yhteistyön organisaatioiden syiden ja motiivien tarkastelussa ihmisoikeuskeskusteluissa, mutta se jättää ulkopuolelle kyseisellä yhteistyöllä tehdyt saavutukset, mitkä ovat vaikuttaneet yksilöiden elämään globaalisti. Tässä tutkimuksessa käyttämäni näkökulma Ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta ja Lasten oikeuksien yleissopimuksesta on ohjannut YK:n toimia suhteessa Etelä-Afrikkaan, millä on historia yksilöiden ihmisoikeuksia kaikilla elämän osa-alueilla rajoittaneessa ja rikkoneessa hallinnossa. Tutkimus ei tarkastele tai arvioi ihmisoikeuksien ja YK:n vaikuttavuutta yleisesti, vaan keskittyy siihen, miten YK ihmisoikeuksien puolustuksen avulla osallistui rassistisen järjestelmän lopettamiseen ja edistämään yhteiskunnan uudistusta perustumaan kaikkien kansalaisten oikeuksiin. Ihmisoikeudet näkökulmana tutkimuksessa antaa perusteellisen pohjan havaintojen tulkintaan ja järjestämiseen.

1.4 Aiempi tutkimus

Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmää on tutkittu historiantutkimuksessa laajimmin poliittisyhteiskunnallisista teemoista, ja tutkimuskenttä on keskittynyt vahvasti makrotason tutkimukseen. Apartheidia on tutkittu merkittävästi vähemmän kulttuurin ja yksilöiden kokemuksellisuuden näkökulmista, mikä ilmentää järjestelmän laaja-alaista yhteiskunnallista luonnetta tutkimusperinteessäkin. Rotuerottelun taustat, järjestelmän yhteiskunnalliset seuraukset ja valtion uudelleenrakennus ovat toistuneet aiheina valtiota koskevissa poliittisen ja taloushistorian tutkimuksissa. Valtion taloushistorian tutkimuksissa eriarvoisuuden perintö yhteiskunnassa ja rotuerojen vaihtuminen luokkaeroihin ovat olleet keskeisiä teemoja²³. Eriarvoisuuden tutkimukset eteläafrikkalaisessa yhteiskunnassa keskittyvät palveluiden haasteisiin, kuten Saleem Badatin ja Yusuf Sayedin *Post-1994 South African Education: the challenge of injustice*, ja Molatlhegi Sehoolen

---

²³ Ks. Seekings & Natrass 2005, *Class, race and inequality in South Africa*; Nowak & Ricci 2006, *Post-apartheid South Africa: The first ten years*; Butler, Anthony 2009, *Contemporary South Africa*; Durrheim, Kevin 2014, *Race Trouble: Race, Identity and Inequality in post-apartheid South Africa*.

Democratizing higher education policy: constraints of reform in post-apartheid South Africa. Käytän Etelä-Afrikan eriarvoisuutta käsittelevää tutkimusta uuden Etelä-Afrikan tilanteen ja YK:n päätösten kontekstointiin²⁴ eli aikakauden todellisuuden hahmottamiseen tutkimuksessa.

Vertaileva tutkimus apartheidin Etelä-Afrikan ja post-apartheidin välillä on ollut eniten käytetyimpiä näkökantoja ja menetelmiä Etelä-Afrikan valtiollisen kehityksen ymmärtämisessä. Esimerkiksi Ian Shapiro ja Kahreen Tebeau ovat tutkineet Etelä-Afrikan uudelleenluomista apartheidin jälkeen. Shapiro'n ja Tebeaun ”*After apartheid: reinventing South Africa*” teos ja William Wordenin ”*The making of new South Africa*” muodostavat käsityksen apartheidin historian ja demokraattisen Etelä-Afrikan haasteiden suhteesta. Apartheidin aikaan keskittynyt tutkimus on painottunut syrjinnän muotojen ja järjestelmän vaiheiden ympärille. Käytän tutkimuksessa apartheidin ja kokonaisuudessaan Etelä-Afrikan 1900-luvun jälkipuoliskon taustoittamiseen vertailevan tutkimuksen lisäksi valtion ja järjestelmän vaiheista kirjoitettuja teoksia, kuten muun muassa Leonard Thompsonin ”*The history of South Africa*”, David Matsinhen ”*Apartheid vertigo: the rise in discrimination against African in South Africa*”, Iris Bergerin ”*South Africa in world history*”, ja William Beinartin ja Saul Dubowin teosta ”*Segregation and apartheid in twentieth century South Africa*”.

Apartheidin Etelä-Afrikan historiantutkimus on keskittynyt tarkastelemaan niin syrjinnän vaiheita kuin post-apartheidin valtiota sisältä päin. Apartheidin romahtamiseen nähdään vaikuttaneen sisäisten haasteiden, kuten väestönkasvun ja köyhyyden, lisäksi merkittävästi kansainvälinen paine ja talouspakotteet.²⁵ Järjestelmän suurempi konteksti ja ylitajainen suhde muuhun maailmaan ja naapurivaltioihin Afrikan maanosan kontekstissa on jäänyt vähemmälle huomiolle. Apartheid oli kansainvälisessä huomiossa sen alusta alkaen, ja on sen takia tärkeää tarkastella, millainen merkitys maan ulkopuolisella taholla oli uuden Etelä-Afrikan muodostumisessa. Lisäksi useat ylikansalliset ilmiöt, kuten kapitalismi, olivat apartheidin muodostumisen syitä²⁶. Maan demokratian ja ihmisoikeuksien muodostumisen tarkastelussa on siis perusteltua pyrkiä hahmottamaan YK:n osallistumista ja valottaa sitä kautta valtion alkua sisäpolitiikan ja järjestelmän seurausten sijaan. Post-apartheidin Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksen vaiheita ei ole ennen tarkasteltu vain YK:n toimien näkökulmasta.

---

²⁴ Ks. Hyrkkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*.

²⁵ Thompson 1995, 261-267; Berger 2009, 130-148; Matsinhe 2011, 167; Worden 2011, 132-157.

²⁶ Thompson 1995, 131-153; Worden 2011, 1, 9-39.

Etelä-Afrikan historiaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden lisäksi käytän tutkimuksessa YK:sta ja ihmisoikeuksista kirjoitettua kirjallisuutta, mikä keskittyy järjestön taustaan, tavoitteisiin ja toimintarakenteeseen. YK:ta käsittelevää kirjallisuutta käytän organisaation kokonaiskuvan ja toimien kontekstin analysoinnissa, sekä Etelä-Afrikan tilanteen vertailussa muihin valtioihin. Teokset David Whittakerin *The United Nations in action*, M.J Petersonin *The UN General Assembly*, James Dobbinsin *The UN's role in nation-building "from the Congo to Iraq"*, ja Norrie MacQueenin *United Nations Peacekeeping in Africa since 1960* ovat tutkimuksessa keskeisiä tuomassa kuvaa YK:n roolista ja toimintamalleista kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Ihmisoikeuksiin keskittyvää tutkimuskirjallisuutta käytän Etelä-Afrikan ihmisoikeustilanteen ja -historian esiin tuonnissa, ja näkökulman tukena. Esimerkiksi teokset Kevin Durrheimin *Race Trouble: Race, Identity and Inequality in Post-Apartheid South Africa*, Jamie Fruehin *Political indentity and social change: The remaking of South Africa's social order*, ja Saul Dubown *South Africa's struggle for human rights* pohjustavat ihmisoikeuksien kulttuuria maanosassa ja valtiossa laajemman kontekstin ymmärtämiseksi. Ihmisoikeuksien analysointiin käytän lisäksi Etelä-Afrikkaan liittymätöntä, yleistä kirjallisuutta ihmisoikeuksista ja YK:n alaisista järjestöistä, kuten Leena Groverin, Helen Kellerin, ja Gein Ulfsteinin *UN human rights treaty bodies: law and legitimacy*, Jennifer Morrisin *The Origins of UNICEF 1946-1953* ja Niklaus Steinerin, Mark Gibneyn, ja Gil Loescharin *Problems of protection: The UNHCR, Refugees, and Human rights*.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jatkuu johdannon jälkeen YK:n toimintaan ja Etelä-Afrikan apartheidin aikaan keskittyneestä kaksiosaisesta taustoituksesta. Ensimmäinen alaluku taustoituksessa käsittelee YK:n perustamiseen vaikuttaneita tekijöitä, organisaation tarkoituksia ja rakennetta. Toinen alaluku käsittelee apartheid-järjestelmään johtaneita syitä, järjestelmän eri vaiheita vuodesta 1948 eteenpäin, rodullista syrjintää ylläpitänyttä lainsäädäntöä ja keskeisimpiä apartheidin vastustuksen tapahtumia kohti vuoden 1994 järjestelmästä vapautumista. Taustoituksen jälkeen tutkimus muodostuu temaattisesti kolmesta käsittelyluvusta, mitkä vastaavat pääkategorioita YK:n toiminnassa suhteessa Etelä-Afrikkaan vuosina 1989-1999; poliittinen vapaus ja demokratisoituminen, humanitäärinen uudelleenrakennus, ja vakauttamispolitiikka eteläisessä Afrikassa. Poliittisen kehityksen luku koostuu Etelä-Afrikan demokratisoitumisen kannalta keskeisimpien YK:n toimien analysoinnista. Luvussa tarkastelen YK:n osallistumista poliittiseen väkivallan vähentämiseen, apartheidin epäoikeudenmukaisen oikeusjärjestelmän uhrien tukemiseen ja vapaiden vaalien järjestämiseen. Poliittista kehitystä käsitellen luvun jälkeen käsittelen humanitaarisen uudelleenrakennuksen

edistämistä. Analysoin organisaation osallistumista uuden perustuslain muodostamiseen, sosio-ekonomisten haasteiden vastaamiseen, ja lasten tilanteen edistämiseen. Kolmas tulosten käsittelyluku arvioi YK:n toimia eteläisen Afrikan vakauttamisessa. Vakauttamispolitiikka keskittyi naapurivaltioiden vahvistamispyrkimyksiin, pakolaisten tilanteen edistämiseen, yhteistyön vahvistamiseen, ja ydinaseita ehkäisevään politiikkaan. Käsittelylukujen jälkeen tiivistän tutkimuksen havainnot ja analyysin päätännöksi.

2. YHDISTYNEET KANSAKUNNAT JA APARTHEIDIN ETELÄ-AFRIKKA

2.1 Yhdistyneet Kansakunnat

YK:n julistukset, periaatteet ja rakenne perustettiin suojelemaan rauhaa sitouttamalla valtiot toimimaan yhteistyössä ja turvaamaan kaikkien ihmisten oikeudet universaalisti toisen maailman sodan jälkeen vuonna 1945. Toisen maailmansodan humanitääriset seuraukset olivat laaja-alaisuudeltaan ja raakuudeltaan maailmaa muuttavia. Sodan arvioidaan vieneen vuosina 1939-1945 yli 72 miljoonan siviilin ja sotilaan hengen, ja maailmansodan aikana tapahtuneet rikokset ihmisarvoa kohtaan muodostivat tarpeen luoda valtioiden välinen yhteistyöinstituutio rauhan edistämiseksi ja varmistamiseksi. Elokuussa 1944 Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Kiinan ja Neuvostoliiton edustajat kokoontuivat Dumbarton Oaksiin, Washingtoniin laatimaan suunnitelman ja pohjan kansainvälisen organisaation perustamiseksi. YK:n tarkoitus ja periaatteet eli ”The UN Charter” allekirjoitettiin 26.06.1945 ja ratifioitiin käytäntöön 24.10.1945 San Franciscossa, milloin organisaation nähdään muodostuneen kansainvälisen rauhan instituutioksi. YK:n perustamisesta on huomioitava myös, että samalla kun organisaatio perustettiin kansainvälisen rauhan edistämiseksi, se muodostui korostamaan toisen maailmansodan voittajavaltioiden maailmanjohtajuutta ja niiden tavoitteita.²⁷

YK:n toiminta perustuu organisaation tarkoituksiin ja periaatteisiin. Sen perusasiakirja, ”The UN Charter”, määrittelee organisaation ja sen kautta tapahtuvan valtioiden yhteistyön tavoitteet. YK:n tarkoituksiksi nähdään kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen, valtioiden välisten solidaaristen suhteiden kehittäminen, yhteistyön saavuttaminen kansainvälisten ongelmien ratkaisussa ja oikeuksien edistämisessä, sekä näiden tarkoitusten toteuttamisen keskuksena toimiminen. Kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisen tarkoitus vaatii jäsenvaltioita toimimaan yhteistyössä ylläpitääkseen rauhaa ja suojellakseen maailmaa konflikteilta, köyhyydeltä, ja uhilta. ”To take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace.”²⁸ Rauhan ja turvallisuuden tarkoitus toimii pohjana YK:n osallistumiselle kansainvälisten uhkien hallintaan, esimerkiksi rauhanturvausoperaatioilla tai vaalien turvaamisilla. YK:n rauhanturvausoperaatioita tutkinut Norrie MacQueen määrittää rauhanturvauksen kolmannen ja ulkoisen osapuolen fyysiseksi väliintuloksi, missä käytetään yhteisen tavoitteen edistämiseksi enemmänkin moraalista painetta

---

²⁷ Whittaker 1995, 3-14; Whittaker 1997, 9-13; Hanhimäki 2008, 21-32; United Nations 2013, 2-9.

²⁸ Whittaker 1995, 3-10; Keller & Hill 2010, xiii.

vastustajia vastaan kuin fyysistä voimaa. Kuitenkin rauhan ylläpitäminen ja ihmisoikeuksien puolustaminen vaatii lisäksi konkreettista tukemista, koska taloudellinen eriarvoisuus heikentää valtioiden ja ihmisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksista, kuten puhtaasta juomavedestä, suojasta ja terveystalvveluista. YK tukee ihmisoikeuksien toteutumista kehitys- ja tukiohjelmilla.²⁹

YK:n kolme periaatetta perustuvat jäsenmaiden tasa-arvoisuuden ja yhteistyön korostamiseen rauhan ja oikeuksien puolustamiseksi. Jäsenmaiden tulee kunnioittaa jäsenvaltioiden välistä tasa-arvoa ja niiden kansallista toimivaltaa. Tämä periaate tavoittelee rauhan ylläpitämistä valtioiden toisiaan kunnioittavilla suhteilla ja organisaation jäsenmaiden jakautumisen estämistä. Jäsenmailla on lisäksi oikeus itsensä puolustamiseen ja alueellisiin yhdistymisiin ja liittoumiin. Kolmanneksi jäsenmaat lupaavat osallistua YK:n toimintaan ja periaatteiden sekä tarkoitusten toteuttamiseen, kuten avustamaan YK:ta riitojen rauhanomaisissa ratkaisuisa ja edistämään ihmisoikeuksien toteutumista sekä tarkkailua.³⁰ YK:n periaatteista voidaan nähdä kuinka organisaation pohjana ovat rauhan ja turvallisuuden edistämisen kollektiivinen yhteistyö ja samalla organisaation roolin vahvistaminen.

Toisen maailmasodan jälkeen haluttiin turvata ihmisarvon kunnioitus mahdollisimman universaalilla tavalla, mikä ei olisi minkään tietyn kulttuuriperinnön tai uskonnon dominoima. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin yleiskokouksessa 10.marraskuuta 1948, ja se on ensimmäinen kaikkien ihmisten oikeudet tunnustava ja universaali ihmisoikeusjulistusta. Julistus luotiin turvaamaan ihmisten oikeus vapauteen ja turvaan, ja sen 30 artiklaa tunnustavat ihmisten oikeudet muun muassa tasavertaisuuteen, liikkumisvapauteen, opetukseen, ja mielipiteen- ja sananvapauteen. Julistuksen 28. artiklan mukaan jokaisella on oikeus sellaiseen yhteiskunnalliseen ja kansainväliseen järjestykseen, jonka puitteissa julistuksessa esitetyt oikeudet ja velvollisuudet voivat täysin toteutua. Julistus luotiin suojelemaan ihmisten perusoikeuksia ja luomaan moraalisia normeja, jotta voitaisiin ehkäistä sekä tarvittaessa tuomita niiden rikkominen.³¹

YK muodostuu seitsemästä osasta, jotka perustettiin vuoden 1945 mahdollistamaan organisaation periaatteiden ja tarkoitusten toteutuminen. YK rakentuu yleiskokouksesta, turvallisuusneuvostosta, pääsihteeristä, sihteeristöstä, kansainvälisestä tuomioistuimesta, talous- ja sosiaalineuvostosta ja erilaisista erikoistuneista virastoista. YK:n pääsihteerii on yleiskokouksen valitsema henkilö, joka edustaa organisaation johtajuutta ja palvelee yleiskokousta, turvallisuusneuvostoa ja talous- ja

---

²⁹ Whittaker 1995, 6-8; MacQueen 2014, 1-3, 105-109.

³⁰ Whittaker 1995, 13.

³¹ Ks. liite 1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; Whittaker 1995, 133-135; Hanhimäki 2008, 90-91; Suomen YK-liitto 2008, 3-13, 18-28.

sosiaalineuvostoa. Pääsihteeri on usein muodostamassa YK:n laajempia toimintalinjoja, kuten esimerkiksi vuosina 1953-1961 pääsihteerinä toiminut Dag Hammarskjöld, joka jäi erityisesti organisaation historiaan rauhan uhkien ennaltaehkäisevistä toimista ja organisaation konkreettisen osallistumisen kasvattamisesta rauhaan edistämiseksi. Kansainvälinen tuomioistuin on YK:n oikeudellinen osa, joka perustettiin vuonna 1947 ja jonka päätehtäviin kuuluu valtioiden välisten alueellisten erimielisyyksien sovittelu. Ihmisoikeuksien toteutumisen konkreettinen tukeminen ja organisaation yhteistyön koordinointi sen alavirastojen- ja järjestöjen kanssa kuuluu talous- ja sosiaalineuvostolle, joka koostuu 54:stä jäsenestä. Talous- ja sosiaalineuvosto tekee tutkimustyötä ihmisoikeuksien toteutumisesta ja sen pohjalta luo suosituksia yleiskokoukselle aiheiden käsittelyyn. Muun muassa WHO kuuluu neuvoston alavirastoihin, joiden yhteistyön kautta suunnitellaan ja tuetaan taloudellista, sosiaalista ja poliittista kehitystä. Käsittelen yleiskokousta ja turvallisuusneuvostoa tarkemmin, koska ne ovat tutkimuksen päälähdeaineiston toimijoita.³²

Yleiskokous muodostuu kaikkien jäsenmaiden edustajista ja toimii järjestön pääelimenä. Yleiskokouksen istunnot tarjoavat jäsenmaille avoimen keskustelufoorumin ja istunnoissa tehdään päätöksiä koskien organisaation periaatteiden toteutumista globaalisti, usein esimerkiksi Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen toteutumiseen liittyen. Yleiskokouksen päätöslauselmat ovat suosituksia YK:n jäsenmaille, mitä toteuttamalla ne edustavat kansainvälisen yhteisön tahtoa ja YK:n periaatteita. Jäsenmaat kokoontuvat yleiskokoukseen noin kolmeksi kuukaudeksi loppuvuodesta, ja jäsenmaiden väliset keskustelut perustuvat eri komiteoiden kokoamiin raportteihin käsiteltävistä ja ajankohtaisista aiheista, liittyen esimerkiksi turvallisuuden, talouden ja dekolonisaation aiheisiin. Toimielimen valta perustuu kansainvälisten normien kehittämiseen, ja joko kannattamalla tai tuomitsemalla valtioiden, ryhmien, yritysten, tai yksilöiden toimintaa ja hyväksymällä päätöksen käsiteltävään aiheeseen, yleiskokous muodostaa kansainvälisen yhteisön kannan.³³

Turvallisuusneuvoston painopiste kansainvälisissä suhteissa yleiskokoukseen verrattuna on rauhan ja turvallisuuden varmistaminen ja sen uhkien arviointi. Turvallisuusneuvosto muodostuu viidestä pysyvästä ja kymmenestä vaihtuvasta jäsenestä, jotka yleiskokous valitsee kahden vuoden välein.

---

³² Whittaker 1995, 14, 107-109; Whittaker 1997, 9-13; Chesterman 2007, 17-28; Hanhimäki 2008, 33-48; UN Publications 2011, Altinay, 4-10.

YK perusti WHO:n (World Health Organization) yllirajaiseksi terveyden edistämisen yhteistyön välineeksi vuonna 1948. WHO:n tehtäväksi muodostettiin mm. kansainvälisen kansanterveyden ohjaaminen ja koordinointi, terveyden normien ja standardien asettaminen, ja konkreettisen tuen tarjoaminen terveyteen liittyvissä asioissa. Ks. Chorev, Nitsan (2012). *The World Health Organization between north and south*.

³³ Whittaker 1995, 14-16; Peterson 2006, 90-106.

Turvallisuusneuvostolla on auktoriteetti ohjeistaa jäsenmaita toimimaan osana kollektiivisen turvallisuuden periaatetta rauhan kriisiin tai hyökkävään toimintaan. Muihin YK:n osiin verrattuna turvallisuusneuvosto arvioi ja tarkkailee kansainvälisten tilanteiden kehittymistä sekä yleiskokouksen sisäistä keskustelua sekä päätöksiä aiheista. Niiden pohjalta turvallisuusneuvosto toimii säätäen kaikkia jäsenmaita koskevia päätöksiä, jos neuvostossa nähdään, etteivät esimerkiksi yleiskokouksen vaatimukset ja kansainvälisen paineen käyttö ole toimineet ja uhka kansainväliselle rauhalle pahenee.³⁴

2.2 Apartheidin Etelä-Afrikka

Etelä-Afrikkaa hallitsi vuosina 1948-1994 valtion valkoihoisen vähemmistön muodostama Kansallispuolue, minkä harjoittama apartheid-rotusortopolitiikka rajoitti muiden kuin valkoihoisten eteläafrikkalaisten työmahdollisuuksia, liikkumista, koulutusta ja poliittisia oikeuksia. Etelä-Afrikan epävakaisuuden ja järjestelmällisen erottelun synnyn taustat nähdään alueen imperialistisessa historiassa. Järjestelmällinen rotuerottelu ja apartheid saivat pohjaa 1600-1700-luvuilla imperialismien orjakaupan ja hollantilaisten uudisasukkaiden paikallisväestöä korkeampien oikeuksien myötä. Kauppa-suhteet alkuperäisväestöön kärjistyivät entistä väkivaltaisemmiksi, kun hollantilaisten määrä ja alueiden valloitukset kasvoivat 1700-luvulla. Britit kiinnostuivat alueesta sen sijainnin ja mineraalilöytöjen takia. Iso-Britannia laajensi kolonialismia, taloutta ja keskusjohtoista kontrollia niemimaalla 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Hollantilaiset ja britit taistelivatkin useaan otteeseen 1800-luvulla alueen hallitsemisesta buurisodissa³⁵ vuosina 1880-1881 ja 1899-1902. Ratkaisu alueen hallinnasta muodostettiin vuonna 1902, milloin hollantilaisten tuli hyväksyä brittien johtoasema ja verojen sekä väkivallan monopoli. Aikaväliä 1870-luvulta Etelä-Afrikan valtion muodostumiseen 1910 pidetään brittikolonialismin aggressiivisimpänä aikakautena, ja sitä kutsutaan nimellä ”colonial conquest”. Talouden intressit, kuten työvoima ja mineraalilöydöt, ja valtion muodostaminen muokkasivat Etelä-Afrikan historiaa kohti valkoisen keskusvallan hallitsemää

---

³⁴ Whittaker 1995, 17- 18; Peterson 2006, 90-106.

Pysyvät Turvallisuusneuvoston jäsenet ovat YK:n perustajavaltiot, eli Iso-Britannia, Kiina, Yhdysvallat, Ranska ja Venäjä. ” The Original Permanent Five (P5) ”. Ks. Whittaker, David J. (1995). *United Nations in action*.

Turvallisuusneuvoston pysyvien perustajavaltioiden asetelmaa ja veto-oikeutta on problematisoitu epädemokraattiseksi ja perustajavaltioiden intressejä ajavaksi. Ks. Blessing, Neka Iyase; Sheriff, Folami Folarin (2018). *A Critique of Veto Power System in the United Nations Security Council*.

³⁵ Buurisodat olivat vuosina 1880 -1881 ja 1899-1902 Etelä-Afrikan alueella käytyjä taisteluja alueen hallinnasta ja mineraaliresursseista brittien ja alueella asuneiden hollantilaisten välillä. Ks. Laband, John (2014) *The Transvaal Rebellion: The First Boer War, 1880-1881* ja Wilson, Keith (2001) *The international impact of the Boer war*.

vuosisataa. Kolonialistinen kontrolli ja päätäntävalta mahdollistivat kansallisen rotujärjestelmän synnyn.³⁶

Epävakaata historiaa on erottamaton osa demokraattista Etelä-Afrikkaa. Valtion 1900-luku täyttyi hallinnollisista muutoksista, kapitalistisesta kilpajuoksusta ja lainsäädännöllä vahvistetusta rotuerottelusta. Rotujen eriarvoisuutta ajava Kansallispuolue nousi valtaan vuoden 1948 vaalien jälkeen ja alkoi toteuttaa lainsäädäntöä järjestelmällisen erottelun vahvistukseksi. Syrjintä sai vahvemman poliittisen luonteen sitä ajavan Kansallispuolueen vaalivoiton kautta, ja erotteleva lainsäädäntö laajeni enemmän henkilökohtaiselle tasolle valtaväestön elämässä. Prohibition of Mixed Marriages Act oli ensimmäisiä apartheid-järjestelmän lakeja, mikä asetettiin vuonna 1949, ja se kielsi eri rotujen väliset avioliitot. Lainsäädännöllisellä pohjalla syvennettiin vähitellen rodullisen erottelun ideologiaa käytäntöön. Apartheidin vahvimman ilmenemisen aikana pidetään 1950- ja 1960-lukuja. The Immorality Amendment Act oli vuonna 1950 täydennys vuoden 1949 rotujen väliset avioliitot kieltäneeseen lakiin, ja se kielsi eri rotujen väliset seksuaalisuhteet. Järjestelmän alun lakien nähdäänkin keskittyneen rodullisen jaon vahvistamiseen yhteiskunnassa. The Natives Abolition of Passes and Co-ordination of Documents vuodelta 1952 vaati Etelä-Afrikan valtaväestöä kuljettamaan mukanaan kulkulupaa, mikä sisälsi henkilön tiedot esimerkiksi työ- ja asuinpaikasta. Seuraavana vuonna rotujaottelu vahvistettiin kaupunkikuvassa erotteluna julkisissa kulkuvälineissä, teattereissa, ravintoloissa ja urheilukentillä (The Reservation of Separate Amenities Act).³⁷ Apartheid-lainsäädäntö vähensi laki kerrallaan eteläafrikkalaisen valtaväestön oikeuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Syrjintä muuttui Kansallispuolueen valtaannousun ja lainsäädännöllisen muodon myötä järjestelmäksi, ja etniset valtasuhteet olivat juurtuneet syvälle yhteiskuntaan.

Etelä-Afrikassa asetettiin yhteensä 148 valtaväestöä rajoittavaa apartheid-lakia vuosina 1949-1971. Apartheid-lainsäädännöllä vahvistettiin 1950- ja 1960-luvuilla rodullisen jaon lisäksi sosio-ekonomisten olojen eriarvoisuutta. Vuoden 1950 The Group Areas Act jakoi rotuun perustuvasti kaupunkien asuinalueet, missä jokaisen rodun edustajat asuivat ja työskentelivät keskenään. Valtaväestön keskittäminen omille asuinalueilleen vahvisti vastakkainasettelua yhteiskunnassa ja heikensi valtaväestön elintasoja. Asuinalueiden jaottelua vahvistettiin vuonna 1954 Natives

---

³⁶ Legassick & Wolpe 1995, 43-80; Thompson 1995, 131-153, 187-199; Whittaker 1995, 162; Halmesvirta & Ojala & Roiko-Jokela & Vilkuna 1997, 15; Beck 2000, 125-135; Berger 2009, 22-42, 66-84, 111-114; Matsinhe 2011, 159-167, 188-190; Worden 2011, 1, 9-39; Dubow 2012, 9-10; Hall 2016, 20-35.

³⁷ Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 51; Switzer 1993, 314-315; Thompson 1995, 187-220, 228-235; Whittaker 1995, 162-163; Iliffe 2007, 273-281; Berger 2009, 114-125; Matsinhe 2011, 167-169, 181-187; Worden 2011, 104-124, 128-131.

Resettlement Act:in avulla, jolla siirrettiin entisestään valtaväestöä pois esikaupunkialueille. Valtaväestön asuinalueet olivat ylikansoitettuja ja asuinoloiltaan heikkoja slummeja.³⁸

Asuinolojen lisäksi apartheid-järjestelmä rajoitti valtaväestön mahdollisuuksia koulunkäyntiin vuoden 1953 Bantu Education Act:in avulla, jolla muutettiin kirkon ja lähetystyön ylläpitämät koulut valtion hallintaan ja niiden määrää ja saamaa rahoitusta vähennettiin. Valtaväestön kouluttaminen ei tukenut apartheid-hallituksen tavoitteita, ja opetus nähtiin jopa uhkana järjestelmälle, minkä vuoksi valtaväestön opetus oli heikkolaatuista ja fyysisiin töihin tähtäävää. Apartheid-järjestelmän ”arkkitehtinä” pidetty Etelä-Afrikan valtaväestön asioiden ministeri Henrik Verwoerd loi bantu-koulutusjärjestelmän tämän lain myötä, ja valtaväestön koulutusjärjestelmä keskittyi korostamaan heidän etnistä erilaisuuttaan. Esimerkiksi paikalliset kielet, kuten xhosa ja zulu, muutettiin koulujen kieleksi, ja englantia opetettiin ainoastaan opintojen korkeammalla tasolla. Samoin valtioon perustetut yliopistot siirtyivät täysin vain valkoihoisen vähemmistön käyttöön, ja valtaväestölle perustettiin omia 1960-luvulla (The Extension of University Education Act vuonna 1959). Apartheidin luoma pelon ja väkivallan ilmapiiri yhdistettynä eriarvoisiin mahdollisuuksiin tarvittavaan elintasoon, palveluihin ja oikeuksiin heikensivät entisestään valtaväestön ihmisoikeuksien toteutumista.³⁹ Etelä-Afrikan valtaväestön asumista, kouluttautumismahdollisuuksia ja työntekoa rajoitettiin koko apartheid-järjestelmän ajan, ja se teki valtion instituutioista järjestelmän suurimpia ilmentymiä ja ylläpitäjiä. Sosioekonominen eriarvoisuus loi pohjan uuden Etelä-Afrikan haasteille.

Apartheid-hallitus poisti vähitellen kaikki valtaväestön osallistumismahdollisuudet hallinnon politiikkaan. Koulutuksen rajoittaminen täydensi hallituksen tavoitetta, missä politiikkaan osallistui ainoastaan koulutettu, valkoinen vähemmistö. Apartheidin vastaisen toiminnan rajoittaminen vahvistui ja laajentui vuoden 1960 aikana, kun valtaväestö järjestäytyi yli 5000 mielenosoittajan protestiksi kulkulupalakia vastaan Sharpevillen slummissa Johannesburgissa. Poliisi avasi tulen protestoijia kohtaan, ja tapahtuma johti 69 valtaväestöön kuuluvan eteläafrikkalaisen kuolemaan ja satojen haavoittumiseen. Sharpevillen verilöylyksi kutsuttu tapahtuma sai laaja-alaisen kansainvälisen huomion osoituksena apartheid-järjestelmän raakuudesta. Vastaiskuna saamaansa kritiikkiin apartheid-hallitus kielsi samana vuonna ANC- ja PAC-järjestöjen toiminnan⁴⁰ The

---

³⁸ Switzer 1993,317-319; Berger 2009, 114-116; Matsinhe 2011, 181-187.

³⁹ Whittaker 1995, 167-168; Berger 2009, 116-117; Thompson 1995, 172; Matsinhe 2011, 181-187; Worden 2011, 81,134; Saleem 2012, 157.

⁴⁰ ANC eli Afrikan National Congress on vuonna 1912 perustettu vasemmistolainen eteläafrikkalainen puolue. ANC perustettiin vastustuksena alkavaan valkoihoisten valtaan ja rotujärjestelmään. Apartheid rajoitti puolueen ja sen merkkihenkilöiden toimintaa 1900-luvun aikana, mutta sen rooli oli kuitenkin merkittävä tummaihoisen väestön

Unlawful Organizations Act:in avulla. ANC oli muodostanut apartheidin vastaisen toimintaohjelman jo vuonna 1949, millä pyrittiin boikottien, lakkojen, ja protestien avulla muuttamaan Etelä-Afrikkaa kaikkien oikeuksia kunnioittavaksi ja demokraattiseksi. PAC muodostui omaksi järjestökseen ideologisten kiistojen seurauksena ANC:stä vuosina 1952-1958. PAC oli ANC:hen verrattuna radikaalimpi näkemyksissään siitä, miten valtaväestön vapauttamisen tulisi tapahtua, ja järjestön keskiössä oli pan-afrikanismi, mikä korosti afrikkalaisten itsemääräämisoikeutta ja yhteistyötä. Apartheidin vastaisten järjestöjen jakautuminen kertoo siitä, että valtaväestön sisällä oli eriäviä mielipiteitä siitä, miten tilanne tulisi ratkaista eikä kokemus apartheidista ollut homogeeninen valtaväestön kesken. PAC muodostui pääosin opettajista ja yliopisto-opiskelijoista, eli valtaväestön koulutetusta eliitistä, jolle kokemus apartheidista ei ollut välttämättä sama kuin kouluttamattomalle valtaväestölle. Apartheidia vastustavien julkinen kokoontuminen kiellettiin vuonna 1960, ja poliisit pidättivät yli 18 000 järjestöjen toimintaan osallistunutta.⁴¹ Apartheid-järjestelmä eteni 1960-luvulla järjestelmän muodostamisesta sen puolustamiseen.

The Sabotage Act vuonna 1962 rajoitti poliittiseen aktivismiin osallistumista ja kiristi sen rangaistuksia. Samana vuonna apartheidin vastustuksen kahdeksan keskeistä johtajaa vangittiin, mukaan lukien Nelson Mandela, ja heidät tuomittiin valtion järjestelmän sabotoinnista elinkautiseen vankeuteen. Järjestelmän aikaan kuuluneen poliittisen väkivallan ja oikeudellisen epäoikeudenmukaisuuden lainsäädännöllisenä ilmentymänä pidetään vuoden 1963 The General Law Amendment Act: ia, mikä antoi poliisille oikeuden pidättää henkilön epäilyn perusteella poliittisesta aktivismista kahdeksitoista päiväksi ilman oikeutta asianajajaan.⁴² Apartheid-hallitus vastasi järjestelmän vastustukseen vahvistamalla lainsäädäntöä poliittisia oikeuksia rikkovaksi, koventamalla rangaistuksia ja lisäämällä väkivallan pelkoa.

Apartheidin vastustus sai voimaa sekä järjestelmän kiristymisestä että siirtomaiden vapautumisesta muualla maanosassa. Apartheid-järjestelmä alkoi rakoilla 1970-luvulla vastustuksen voimasta, kansainvälisestä paineesta ja jopa järjestelmän tarpeettomuudesta. Eteläafrikkalainen valtaväestö järjestäytyi poliittisesti vahvemmin kyseisenä vuosikymmenenä, ja Etelä-Afrikan ulkopuoliset anti-apartheid-liikkeet kasvoivat. Black People's Convention perustettiin 1971 erityisesti vahvistamaan

---

järjestäytymisessä ja politisoitumisessa. Presidentti Nelson Mandela kuului puolueen johtohahmoihin apartheidin alusta alkaen ja puolue ajoi kaikkien eteläafrikkalaisten tasa-arvoa, ja demokratiaa. Ks. Butler, Anthony (2013) *The idea of the ANC*. Ks. Kondlo, Kwandiwe Merriman & Harries, Patrick (2010) *In the twilight of the revolution: The Pan Africanist Congress of Azania (1959-1994)*.

⁴¹ Whittaker 1995, 164, 168; Beck 2000, 142-146; Lodge 2009, 28, 48; 111-163; Harris & Kondlo 2010, 52-60; Saleem 2012, 157-159.

⁴² Beck 2000, 142-146; Matsinhe 2011, 181-187; Saleem 2012, 222.

heidän omaa identiteettiään, ja valtaväestö alkoi eriytyä osastaan valkoihoisten valtion alimpana luokkana omaksi kansakunnakseen. PAC muodosti vuosina 1968-1978 aseellisesta Poqo-osastostaan virallisen sissiarmeijan. Apartheidin vastustuksen yhtenä merkittävimpänä tapahtumana pidetään Soweton kansannousua 1976, missä sadat nuoret ja opiskelijat marssivat mielenosoituskulkueena ja hyökkäsivät kouluihin ja virastoihin. Mellakat levisivät nuorten keskuudessa ja kouluissa ympäri maata.⁴³

Kansallispuolue pyrki vastaamaan protesteihin ja levottomuuksiin reformeilla. Vuosina 1979-86 hallitus lisäsi rahoitusta valtaväestön koulutukseen, teki perusopetuksen pakolliseksi kaikille, purki kulkulupalain ja lisäsi poliittista yhteistyötä valtaväestön järjestöjen kanssa. Samoin työoloissa tehtiin merkittäviä uudistuksia, kun kaivosalalla työskentelevät valtaväestön henkilöt saivat oikeuden pitkäaikaisiin työsopimuksiin, ja valtaväestön oikeuksia puolustamaan perustettiin kaksi uutta ammattiliittoa, COSATU (Congress of the South African Trade Unions) ja CUSA-AZACTU (Council of Unions of South Africa- Azanian Confederation of Trade Unions) 1980-luvun puolivälissä. Etelä-Afrikassa alkoi olla kuitenkin ongelmia, joihin Kansallispuolue ei ollut joutunut ennen vastaamaan. Väestönkasvu, työttömyys, lama ja jatkuvat konfliktit maan sisällä sekä aggressio naapurivaltioita kohtaan heikensivät koko valtiota. ANC-puolue vahvisti kannatustaan, ja vastustus kärjistyi nuoren sukupolven mellakoista vuosina 1987-1988 epäviralliseksi sisällissodaksi. Protestit levisivät kaupungeista maaseudulle, ja kansainvälinen paine järjestelmää kohtaan kasvoi taloudellisten rajoitusten lisääntyessä. Presidentti de Klerck vapautti vuonna 1990 poliittisia vankeja, kuten ANC:n johtohahmon Nelson Mandelan, ja salli apartheidia vastustavien poliittisten organisaatioiden toiminnan. Neuvottelut kohti kaikille vapaita vaaleja ja demokratisoitumista etenivät 1990-luvun ensimmäisinä vuosina, mutta poliittinen väkivalta apartheidin vastustajia kohtaan ja heidän puolueidensa välillä jatkui vaaleihin saakka. ANC saavutti vaalivoiton vuonna 1994 pidetyissä monipuoluevaaleissa, ja Nelson Mandela nousi Etelä-Afrikan presidentiksi.⁴⁴

Mandelan hallitus ryhtyi vaikuttamaan apartheidin seurauksiin yhteiskunnassa reformeilla ja kansallisilla kehitysohjelmilla; esimerkiksi Reconstruction and Development -ohjelma perustettiin vuonna 1994 tuomaan maan historia ja sen epäoikeudenmukaisuudet osaksi Etelä-Afrikan uudelleenrakennusta. ”The Commission's tasks, established in law, were to document the nature, cause, patterns and extent of gross violations of human rights (defined in law as torture, abduction,

---

⁴³ Switzer 1993, 356-362; Thompson 1995, 228-235; Whittaker 1995, 163-172; Beck 2000, 170; Berger 2009, 135-148; Harris & Kondlo 2010, 229; Worden 2011, 128-131.

⁴⁴ Thompson 1995, 261-267; Whittaker 1995, 161, 169; Beck 2000, 163-165, 174-178, 180-191; Berger 2009, 147-148; Lodge 2011, 278; Matsinhe 2011, 179; Worden 2011, 132-157.

killing or severe ill-treatment) committed inside South Africa and beyond its borders.”⁴⁵ Kansallisen identiteetin muodostumista post-koloniaalisessa Afrikassa tutkineen Fiona Rossin mukaan komission tehtäviksi muodostui dokumentoida ja tuoda siten julkisuuteen apartheidin aikana tapahtuneet raakuudet ja ihmisoikeusrikkomukset. Kaikkien eteläafrikkalaisten sosioekonomiset oikeudet lisättiin perustuslakiin vuonna 1996. Kuitenkin demokratian saavutukset ensimmäisinä vuosina tuottivat eteläafrikkalaisille pettymyksen, esimerkiksi kehitysohjelmat eivät pystyneet täyttämään tavoitteitaan kokonaan. Valtaväestön keskuudessa vanhempi sukupolvi oli jumissa köyhydessä apartheidin vaikutuksesta ja nuorempi sukupolvi joutui kehittyvän valtion muutosvaiheeseen 1990-luvulla. Uutta Etelä-Afrikkaa jäi rakentamaan sukupolvi, joka kasvoi apartheidin aiheuttamissa sosioekonomisissa oloissa ja poliittisen väkivallan keskellä. Kolonialismi, rotuerottelu ja niiden kärjistyminen apartheidiksi jättivät pitkäaikaisen vaikutuksen Etelä-Afrikan väestöön ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.⁴⁶ On kuitenkin liian jyrkkää olettaa valtion, jonka kehitys on hidastunut yli 100 vuoden sorron jälkeen muuttuvan yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla nopeasti demokraattisten vaalien jälkeen. Demokraattiset vaalit, kaikkien eteläafrikkalaisten oikeuksien tunnustaminen, ja kansalliset kehitysohjelmat aloittivat maan pitkän kehityskulun väestön jakautuneisuuden poistamiseen. Seuraavassa luvussa käsittelen, miten YK osallistui Etelä-Afrikan demokratisaation edistämiseen vuosina 1989-1999 osana Etelä-Afrikan kehityskulkua.

---

⁴⁵ Ross 2005, 214.

⁴⁶ Thompson 1995, 224-228, 241-254; Beck 2000, 193-204; Haron, 2009, 1-10; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9; Bernard 2013, 5-6.

3. ”United, non-racial and democratic ”- POLIITTINEN KEHITYS ETELÄ-AFRIKASSA

”South Africa shall become a united, non-racial, and democratic State.” – YK:n Apartheidin vastainen julistus 14.12.1989

Etelä-Afrikan poliittisen ilmapiirin muutos ja demokratisoituminen olivat merkittäviä askeleita uuden valtion muodostamisessa, koska niiden myötä eteläafrikkalainen valtaväestö pääsi osallistumaan ja vaikuttamaan hallintoonsa. Muutos valtaväestön oikeuksia sortaneesta apartheid-järjestelmästä demokratiaksi oli ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta tärkeää. Valtaväestöä rajoittanut poliittisen väkivallan ilmapiiri, puolueiden ja aktivismin kielto ja valkoisen vähemmistön hallitsema politiikka muuttui kaikkien eteläafrikkalaisten oikeuksien tunnustamiseksi ja osallistumisvapaudeksi Etelä-Afrikan kehitykseen. Käsittelen tässä luvussa, miten YK osallistui vuosina 1989-1999 Etelä-Afrikan poliittisen kehityksen edistämiseen. Ensimmäinen alaluku käsittelee, miten YK osallistui poliittisen vapauden edistämiseen väkivallan hillitsemisen ja puolueiden toiminnan vapauttamisen avulla. Apartheid-järjestelmän aikana politiikkaan liittyi vahvasti hallinnon ja sen instituutioiden puolelta väkivalta järjestelmää vastustavia kohtaan ja lisäksi valtaväestön sisäiset kiistat puolueiden välillä⁴⁷. Toinen alaluku käsittelee YK:n osallistumista apartheidin luoman oikeudellisen epäoikeudenmukaisuuden lopettamiseen. Poliittiset vangit, heidän epäinhimillinen kohtelunsa ja kovat rangaistukset poliittisesta aktivismista kuuluivat maan hallituksen apartheidin puolustamisen keinoihin⁴⁸. Kolmas alaluku käsittelee YK:n osallistumista poliittisen muutoksen neuvotteluihin ja vapaiden vaalien järjestämiseen vuonna 1994, eli demokratisaation varmistamiseen. Poliittinen kehitys apartheidin hallitsemasta Etelä-Afrikasta demokratiaksi oli tärkein muutos koko valtion kehityksen kannalta, ja siihen pohjautuivat monet muut kehitysaskleet, kuten ihmisoikeudet tunnustavan uuden perustuslain mahdollistuminen.

---

⁴⁷ A/RES/44/27/A, B, K 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/46/160 1990; A/RES/44/244 1990; S/RES/765 1992; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4807-SAF/141 1992; S/RES/772 1992; S/26347 1993; A/RES/48/233 1994; Thompson 1995, 248; Beck 2000, 142-146, 174-177, 183-189, 197-204; Matsinhe 2011, 167,181-187.

⁴⁸ A/RES/44/1 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/44/27/A 1989; A/RES/44/143 1989; A/RES/44/146 1989; A/RES/45/176/B 1990; A/RES/44/244 1990; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4505-GA/AP/2001 1990; A/RES/47/81 1993; Berger 2009, 135; Whittaker 1995, 169.

3.1 Poliittisen vapauden edistäminen

YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistus sisältää useita ihmisten poliittisen vaikuttamisen, vapauden ja turvallisuuden turvaavia artikloja, joita apartheid-hallitus rikkoi Etelä-Afrikassa. Julistuksen 3. artiklan mukaan kaikilla ihmisillä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Artiklat 20. ja 21. tunnustavat kaikkien ihmisten oikeudet muun muassa rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen, osallistumiseen maansa hallitsemiseen ja äänioikeuteen.⁴⁹ YK huomioi vuosittain yleiskokouksessa poliittisen väkivallan ja sen seuraukset apartheidin hallitsemassa Etelä-Afrikassa vuosina 1989-1994. ”The General Assembly condemns South African authorities for the killings, arbitrary mass arrests, and the detentions of members of mass organizations as well as other individuals who are opposing the apartheid system and the state of emergency, and for the detention of and even the use of violence against children.”⁵⁰ Yleiskokouksessa tuomittiin vuonna 1989 Etelä-Afrikan viranomaiset apartheid-järjestelmää vastustavien tapoista, mielivaltaisista massapidätyksistä ja lasten pidättämisistä sekä väkivalloin kohteluista.

YK:n osallistumisen pohjana Etelä-Afrikan poliittisen vapauden ja turvallisuuden edistämiseen nähdään apartheidin vastustamisen legitimointi vuosina 1989-1994. Apartheid-järjestelmää vastaan taistelevien toiminnan legitimointi oli YK:lta kansainvälinen tunnustus ja tuki protestoijille, uhreille ja järjestelmää vastustaville puolueille ja niiden jäsenille sekä johtohahmoille.⁵¹ ”Reaffirms the legitimacy of the struggle of the South African people for the total eradication of apartheid and for the establishment of a united, non-racial and democratic society in which all the people of South Africa, irrespective of race, color or creed, enjoy the same fundamental freedom and human rights”.⁵² Yleiskokouksessa vahvistettiin vuonna 1989 Etelä-Afrikan valtaväestön kamppailun oikeus apartheidin lopettamiseen ja heidän tavoitteensa yhtenäisen, ei-rasistisen, ja demokraattisen Etelä-Afrikan perustamisesta, missä kaikki kansalaiset nauttivat vapaudesta ja ihmisoikeuksista. Apartheidia vastustavan valtaväestön taistelu sai näin kansainvälisen oikeutuksen YK:lta.

Yleiskokouksessa pelättiin vuonna 1989 apartheidin johtavan vielä kärjistyneempään väkivaltaan Etelä-Afrikassa. YK:ssa oli huomattu järjestelmän vastustamisen vahvistumisen 1980-luvulla, minkä

---

⁴⁹ Ks. liite 1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; A/RES/44/27/A, B, K 1989; A/RES/44/244 1990; A/RES/45/176 /A 1990; A/RES/46/79/A 1991; A/RES/47 /116/A, C 1992; S/RES/765 1992; S/RES/772 1992; A/RES/48/233 1994; Whittaker 1995, 133-135.

⁵⁰ A/44/27/K 1989.

⁵¹ A/RES/44/27/A, B, K 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/105 1990; A/RES/45/176/A 1990; A/RES/46/79/B 1991; A/RES/47/116/A-C 1992; A/RES/48/258/A, B 1994; Whittaker 1995, 163-171.

⁵² A/RES/44/27/A 1989.

seurauksena hallinnon viranomaisten yhteenotot valtaväestön kanssa lisääntyivät, ja lisäksi lisääntyi valtaväestön sisäinen väkivalta. On huomioitava, että kaikki poliittinen väkivalta Etelä-Afrikassa ei kuitenkaan tapahtunut viranomaisten ja valtaväestön välillä, vaan vuosikymmeniä jatkunut sorto ja sosioekonomisten olosuhteiden huonontuminen tulehdutti myös vastustusta sisältäpäin. Ilmiöstä käytetään kuvausta ”black-on-black violence”. Väkivaltaiset yhteenotot lisääntyivät erityisesti slummeissa 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Etelä-Afrikan viranomaisten ja valtaväestön eniten kansainvälistä huomiota saanut yhteenotto 1980-luvulla oli Uitenhagen ampuminen vuonna 1985, missä valtaväestön edustajia marssi Sharpevillen verilöylyn muistopäivänä, ja viranomaiset ampuivat 19 ihmistä, ja lisäksi useita loukkaantui hyökkäyksessä. Apartheidin vastustus vahvistui ja järjestäytyi entisestään 1980-luvulla. Esimerkiksi pelkästään vuonna 1987 järjestettiin yhteensä 1148 lakkoa. Yleiskokouksessa pyydettiin vuonna 1989 vastustuksen legitimoiminnin lisäksi apartheid-hallinnon joukkojen vetäytymistä valtaväestön slummeista, ja kansainvälistä painetta järjestelmää kohtaan kasvatettiin tiedon välityksellä.⁵³

Yleiskokous perusti vuonna 1962 Apartheidin vastaisen erityiskomitean (Special Committee against Apartheid) tarkkailemaan maan rotupoliittikkaa ja johtamaan YK:n kansainvälistä kampanjaa rasistista järjestelmää vastaan. Apartheidin vastainen erityiskomitea toimi lähes koko järjestelmän ajan uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen asti YK:n välineenä kasvattaa kansainvälistä painetta ja osallistua rotujen tasavertaisuuden ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseen maassa. Tiedonvälitys ja kansainvälisen yhteisön mielipiteeseen vaikuttaminen olivat erityiskomitean keskeisimpiä toimia Etelä-Afrikan muutosprosessiin vaikuttamisessa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Rasistisen apartheid-hallituksen tekemät ihmisoikeusrikkokset, kuten teloitukset ja massa-ampumiset järjestelmää vastustaneiden protesteissa, haluttiin kansainväliseen huomioon, ja erityiskomitea vastasi paljastusten levityksestä. Erityiskomitea toimi YK:n merkittävänä välineenä apartheidin vastaisen politiikan toteuttajana vuosina 1989-1994.⁵⁴ Erityiskomitean tarkkailun ja tiedonvälityksen avulla YK osallistui luomaan painetta poliittiselle ilmapiirille Etelä-Afrikassa ja kasvattamaan huomiota poliittiselle väkivallalle ja sen uhreille.

YK:n sitoutuminen apartheid-järjestelmän sortaman valtaväestön tukemiseen ja poliittisen tilanteen edistämiseen tiivistyi, kun yleiskokouksen erityisistunnossa hyväksyttiin Apartheidin vastainen julistus 14.12.1989. Julistus käsitteli YK:n käsityksen apartheidista ja sen vaikutuksista ja toi ilmi toimet Etelä-Afrikkaa vastaan. ”Affirming that apartheid, characterized as a crime against the

---

⁵³ A/RES/44/27/A, B, G 1989; Whittaker 1995, 161-172; Beck 2000, 174-189; Adam & Moodley 2005, 110; Matsinhe 2011, 166.

⁵⁴ Liite 1; A/RES/44/27/G 1989; A/RES/46/79/B 1991; A/RES/47/81 1992; A/RES/47/116/B 1992; Whittaker 1994, 168; Lodge 2011, 240.

conscience and dignity of mankind, is responsible for the death of countless numbers of people in South Africa, has sought to dehumanize entire peoples and has imposed a brutal war on the region of southern Africa.”⁵⁵ Etelä-Afrikan hallituksen toiminta tuomittiin vastuuseen lukemattomien ihmisten kuolemista Etelä-Afrikassa, kansojen epäinhimillistämistä ja eteläisen Afrikan epävakauttamisesta. Julistus pohjautui ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, ja siinä listataan ihmisoikeudet tunnustuvat muutokset, joiden tuli tapahtua Etelä-Afrikassa, jotta neuvottelut muutoksesta hallituksen ja järjestelmää vastustavien puolueiden välillä voisi alkaa. Julistuksen vaatimat muutokset eivät eronneet yleiskokouksen aiemmista päätöksistä ja vaatimuksista, mutta nyt ne ohjattiin suoraan Etelä-Afrikan hallitukselle toimintaohjelman muodossa. Julistuksen lopussa mainitaan, että kopio julistuksesta toivotaan lähetettäväksi Etelä-Afrikan hallitukselle, mikä kertoo julistuksen vakavuudesta ja YK:n sitoutumisesta siihen. Julistus vaati Etelä-Afrikan hallitukselta muun muassa kaikkien poliittisten vankien vapautusta, viranomaisten vetäytymistä slummeista, apartheid-lainsäädännön poistamista ja puolueiden toiminnan vapauttamista.⁵⁶

”These measures would help create the necessary climate in which free political discussions can take place – an essential condition to ensure that the people themselves participate in the process of remaking their country.”⁵⁷ Apartheidin vastainen julistus ilmensi YK:n käsityksen apartheidista, toi ilmi järjestelmän rikokset ja muutokset, joita vaadittiin rauhanomaisten neuvotteluiden ilmapiiriin, ja muodosti toimintasuunnitelman YK:n osallistumiselle poliittiseen kehitykseen. YK sitoutui julistuksessa tukemaan apartheidin vastustajia, jatkamaan kansainvälistä apartheidin vastaista kampanjaansa ja tukemaan naapurivaltioiden uudelleenrakennusta.⁵⁸ Apartheidin vastainen julistus konkretisoi poliittisen ilmapiiriin vapautumiseen tarvittavat muutokset ja ilmensi kuinka YK halusi osallistua poliittiseen kehitykseen Etelä-Afrikassa taustavoimana. Julistus korosti demokratisaation tärkeyttä Etelä-Afrikan molempien puolien yhteistyön tuloksena eikä yhden rodun voittona. Etelä-Afrikan naapurivaltioiden tukemista ja uudelleenrakennusta käsitellään luvussa 5. osana eteläisen Afrikan vakauttamista.

Etelä-Afrikan poliittisen vapauden kehityksen kannalta vuosi 1990 oli merkittävä, mutta muutoksen kiihtyminen aiheutti myös väkivallan kärjistymistä valtaväestön sisällä ja suhteessa viranomaisiin. Yleiskokous raportoi vuonna 1990 julistuksen toimeenpanon positiivisista kehitysaskelista Etelä-Afrikassa. Etelä-Afrikassa oli havaittavissa vapautumista poliittisessä ilmapiirissä. Julistuksen toimeenpanon merkittäväksi kehitysaskelleeksi muodostui puolueiden, kuten ANC:n ja PAC:in,

---

⁵⁵ A/RES/S-16/1 1989.

⁵⁶ A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/176/A, B 1990; A/45/1052 1990.

⁵⁷ A/RES/S-16/1 1989.

⁵⁸ A/RES/S-16/1 1989.

toiminnan vapauttaminen 40 vuoden kiellon jälkeen vuonna 1990. Kuitenkin pääsihteerin mukaan vielä vuonna 1990 oltiin neuvotteluihin tarvittavien muutosten ja ilmapiirin alussa, ja poliittisen väkivallan kasvu valtaväestön puolueiden välillä vapautumisen seurauksena aiheutti huolta. Esimerkiksi Natalin ja KwaZulun alueella itäisessä Etelä-Afrikassa ANC-, UDF-, ja COSATU-puolueiden ja järjestöjen välit kärjistyivät aseelliseksi konfliktiksi Inkatha-puolueen kanssa, ja ne levisivät muillekin alueille Etelä-Afrikassa tappaen puolueiden välisessä konfliktissa yli 700 ihmistä.⁵⁹

Poliittisen väkivallan kasvu murrosvaiheen Etelä-Afrikassa oli huomiossa yleiskokouksen päätöksissä useita kertoja vuonna 1990, ja Etelä-Afrikan viranomaisia pyydettiin lopettamaan valtaväestöön kohdistuva sorto. Samoin valtaväestön puolueita vaadittiin YK:ssa sitoutumaan väkivallattoman poliittisen ilmapiirin luomiseen neuvotteluiden aikaansaamiseksi. Esimerkiksi PAC-puolue oli vahvistanut aseellista valmiuttaan, ja puolueen sissihyökkäysten määrä viranomaisia kohtaan oli kasvanut vuosina 1985-1990.⁶⁰ Yleiskokouksessa pyydettiin 17.09.1990 Etelä-Afrikan viranomaisia toimimaan väkivallan lopettamiseksi ja kaikkia puolueita osallistumaan väkivallasta vapaan ilmapiirin luomiseen. ”The General Assembly calls for an immediate end to violence and urges the South African authorities to take urgent action to end it, specifically by dismantling the apartheid structures as well as ensuring effective and impartial action by the security forces and calls upon all parties concerned to contribute to the establishment of a climate free of violence.”⁶¹ YK osallistui poliittiseen kehityksen edistämiseen jatkamalla kansainvälistä apartheidin vastaista kampanjaansa, vetoamalla rauhanomaisen muutokseen ja tarkkailemalla julistuksen toimeenpanon vaiheita.

Kansainvälisen paineen kasvattamisen lisäksi YK osallistui apartheidin uhrien, kuten epäoikeudenmukaisesti tuomittujen ja vankilasta vapautuneiden entisten poliittisten vankien, tukemiseen. Vuonna 1965 perustettu United Nations Trust Fund for South Africa -rahasto antoi oikeudellista apua apartheidin uhreille, integroi entisiä poliittisia vankeja takaisin yhteiskuntaan ja osallistui oikeudellisen kehityksen edistykseen Etelä-Afrikassa vuosina 1965-1994. Rahaston avulla tuettiin esimerkiksi maassa toimivia järjestelmää vastustavia ja koulutusta ja ihmisoikeuksia tukevia järjestöjä, kuten Association of Ex-Political Prisoners ja Black Lawyers Association. Apartheidin uhrien tukeminen oli osa YK:n osallistumista tilanteen kehitykseen.⁶²

---

⁵⁹ A/RES/1990/1990; A/RES/44/244/1990; Whittaker 1995, 169; Beck 2000, 174-177, 183-189; Saleem 2012, 159.

⁶⁰ A/RES/45/84/1990; A/RES/44/244/1990; A/RES/46/160/1990; Kondlo & Harries 2011, 231.

⁶¹ A/RES/44/244/17.09.1990.

⁶² A/RES/44/27/J/1989; A/44/556/1989; A/RES/45/90/1990; A/RES/45/105/1990; A/RES/45/84/1990; A/47/107/C/1992; U/47/574/1992; A/48/523/Add.1/1994.

”The General Assembly reaffirms also its full support to the national liberation movements, the African National Congress and the Pan Africanist Congress of Azania.”⁶³ Apartheidin vastaisen julistuksen YK:n toimintaohjelmaan kuulunut tuki apartheidia vastustaville tarkoitti uhrien lisäksi puolueita. Yleiskokouksessa tunnustettiin täysi tuki Etelä-Afrikan vapauttamista tavoitteleville puolueille, kuten ANC:lle, vuosina 1989 ja 1990.⁶⁴ ”To increase humanitarian, legal, educational and other such assistance and support to the victims of apartheid, to the liberation movements, to all those struggling against apartheid.”⁶⁵ Tuen lisäksi vuodesta 1990 alkaen YK pyysi African Unityn tunnustamia Etelä-Afrikan vapautusliikkeitä, kuten ANC:tä, osallistumaan yleiskokouksen istuntoihin. Vaikkakin puolueiden edustajat osallistuivat istuntoihin vain tarkkailijoiden roolissa, oli heidän läsnäolonsa istunnoissa YK:n kutsusta sitäkin merkittävämpi kannanotto ja tuen ilmaisu puolueiden toiminnalle. Paikallisten rauhaa tavoittelevien järjestöjen ja puolueiden tukeminen ja osallistaminen vahvemmin YK:n toimintaan oli osa organisaation laajempaa toimintatapaa, minkä ideana oli, että vakaus ja rauha onnistuvat parhaiten yhteistyöllä paikallisesti ja siten sitouttamalla järjestöjä, puolueita ja valtioita rauhan ja YK:n periaatteiden ylläpitämiseen.⁶⁶ YK:n osallistuminen ANC:n ja muiden apartheidia vastaan taistelleiden puolueiden tukemiseen edisti niiden toimintaa valtion sisällä, ja puolueiden kansainvälinen tunnustaminen ja liittäminen vahvemmaksi osaksi YK:ta kasvatti painetta apartheid-hallitusta kohtaan. Vuosina 1989 ja 1990 poliittinen väkivalta kärjistyi Etelä-Afrikassa, mutta puolueiden vapauttaminen oli kuitenkin merkittävä askel vapaan ilmapiirin muodostamiseen ja puolueiden toiminnan vapauduttua YK pystyi osallistumaan niiden toiminnan edistämiseen paremmin.

Poliittisen väkivallan vähentämissä yrityksissä nähtiin toivoa vuonna 1991, kun Etelä-Afrikka ja valtiossa toimivat puolueet allekirjoittivat National Peace Accord - sopimuksen. Sopimuksella hallitus ja puolueet sitoutuivat väkivallattomuuteen neuvotteluiden vaatimien olosuhteiden muodostamisessa. Etelä-Afrikan hallitus myöntyi vakauttamaan valtiota ja eteläistä Afrikkaa muillakin turvallisuutta käsittelevillä sopimuksilla 1990-luvun alussa, ja käsittelee niitä luvussa 5.3 osana ydinvoima- ja aseturvallisuutta. Kansalliselta rauhansopimukselta toivottiin paljon poliittisen tilanteen muutokseen, mutta yleiskokouksessa ilmaistiin silti jatkunut huoli poliittisen väkivallan vahvistumisesta. YK:n pääsihteeri piti väkivallan aaltoa vakavana esteenä rauhanneuvotteluille vuotuisessa raportissaan Apartheidin vastaisen julistuksen toimeenpanon edistymisestä.⁶⁷ YK:n

---

⁶³ A/RES/44/27/A 1989.

⁶⁴ A/RES/44/17 1989; A/RES/44/27/A, B, J, K 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/13 1990;

⁶⁵ A/RES/44/27/K 1989.

⁶⁶ A/RES/45/37 1990; A/RES/45/105 1990; A/RES/47/29 1992; Whittaker 1995, 33, 165; MacQueen 2014, 105-109; 150-165.

⁶⁷ A/RES/46/160 1990; A/RES/46/79A 1991; A/45/1052 1991; S/765 1992.

osallistuminen poliittisen vapauden edistämiseen vuonna 1991 ilmeni puolueiden ja apartheidin uhrien tukemisella, kansainvälisellä kampanjalla ja julistuksen vaiheiden tarkkailulla.⁶⁸

”The Security Council is gravely concerned by the escalating violence in South Africa, which is causing a heavy loss of human life and by its consequences for the peaceful negotiations aimed at creating a democratic, non-racial and united South Africa.”⁶⁹ Eskaloitunut poliittinen väkivalta ja sen seuraukset väestöön ja rauhanneuvotteluihin huomioitiin entistä vahvemmin yleiskokouksessa ja turvallisuusneuvostossa vuonna 1992. Muutoksen lähestymisen ja siihen jo tehtyjen kehitysaskelten luultiin vakauttavan tilannetta Etelä-Afrikassa. ”The long-standing capacity for violence by the various political groups in South Africa is so central to the lack of trust in the political life of the country that I feel it must be remedied.”⁷⁰ YK:n pääsihteeri ilmaisi huolensa Etelä-Afrikan eri poliittisten ryhmien kapasiteetista väkivaltaan ja sen vaikutuksista poliittisen ilmapiirin epäluottamukseen. Erityisesti Boipatongin ja Ciskein ampumisvälikohtaukset samana vuonna saivat jälleen Etelä-Afrikan poliittisen väkivallan kansainväliseen huomioon. Boipatongin ampumisvälikohtauksessa Inkatha-puolueen kannattajia vastaan hyökättiin, ja 45 ihmistä sai surmansa, mukaan lukien naisia ja lapsia.⁷¹ Ciskein ampumavälikohtauksessa Etelä-Afrikan viranomaiset ampuivat 28 protestoijaa ja lähes 200 loukkaantui. ”The members of the Security Council deplore the killing of 28 demonstrators and the wounding of nearly 200 others by security elements in South Africa on 7 September 1992. They reiterate their grave concern at the continued escalation of the violence in South Africa.”⁷² Turvallisuusneuvosto, ja myös erikseen YK:n pääsihteeri lehdistötiedotteella, huomioivat vuonna 1992 Ciskein välikohtauksen uhrin ja poliittisen väkivallan kärjistymisen. YK osallistui kansainväliseen apartheidin vastaisen kampanjan vahvistamiseen reagoimalla poliittisen väkivaltaan.

On huomioitava, miksi Ciskein välikohtaus nostettiin laajempaan huomioon YK:ssa vuonna 1992 kuin Boipatongin ampuminen, vaikka uhriluku oli pienempi. Ciskein mielenosoitus oli ANC-puolueen järjestämä, eli ampumisessa kuolleet olivat ANC-puolueen kannattajia ja jäseniä. ANC-puolue nousi YK:n näkyvimmäksi yhteistyökumppaniksi Etelä-Afrikan valtaväestön puolueista, ja tämä vaikutti näiden kahden erityiseen suhteeseen. Erityisesti Sharpevillen verilöylyä ja siihen johtaneita syitä tutkinut Tom Lodge on käsitellyt ANC:n ja YK:n suhdetta, ja hänen mukaansa ANC:n tavoitteet ja ideologia kaikkien eteläafrikkalaisten tasa-arvosta vastasi parhaiten YK:n ja

---

⁶⁸ A/RES/46/20 1991; A/RES/46/79A-F 1991; A/RES/46/85 1991; A/45/1052 1991.

⁶⁹ S/RES/765 1992.

⁷⁰ S/RES/765 1992.

⁷¹ S/RES/765 1992; Beck 2000, 184-188.

⁷² S/24541 1992.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen periaatteita rodullisesta tasa-arvosta, mikä toimi ANC:n eduksi, ja YK:n tuki ja yhteistyö puolueen kanssa nostivat sen muiden puolueiden yläpuolelle apartheidin vastaisessa taistelussa.⁷³

Yleiskokouksessa tunnustettiin monet kehitysasteet, joita neuvotteluissa oli otettu 1990-luvun alussa, kuten puolueiden vapauttaminen ja useiden syrjivien lakien poisto, mutta silti vapaalle poliittiselle ilmapiirille nähtiin esteitä ja väkivallan kärjistymisen pelättiin rikkovan tilanteen rauhanomaisten neuvotteluiden tavoitteen. YK pyrki vaikuttamaan tilanteeseen korostamalla valtaväestön puolueille yhteistä tavoitetta Etelä-Afrikan ja sen väestön vapauttamisesta apartheidista.⁷⁴

Poliittisen väkivallan lisäksi apartheidin seuraukset, kuten sosioekonominen eriarvoisuus ja niiden ongelmat, hankaloittivat rauhan prosessia ja niiden kehittäminen tulisi edistämään rauhanomaista muutosta post-apartheidin Etelä-Afrikaksi. YK jatkoi osallistumistaan poliittisen vapauden edistämiseen puolueiden ja uhrien sosioekonomisella tukemisella ja kansainvälisen kampanjan avulla vuonna 1992. Oli kuitenkin selvää, että Kansallinen rauhan sopimus väkivallattomuudesta jäi toteuttamatta käytännössä Etelä-Afrikassa.⁷⁵ Vuonna 1992 poliittisen vapauden ilmapiirissä ei saavutettu kehitysasteita kohti neuvotteluja väkivallan osa-alueella, mutta YK:n osallistuminen keskittyi nostamaan Etelä-Afrikan viranomaisten suorittaman ja puolueiden välisen väkivallan kansainvälistä huomiota entisestään, esimerkiksi turvallisuusneuvoston osallistumisen avulla. Uhrien, puolueiden ja valtaväestön elinolosuhteiden humanitäärisellä tuella pyrittiin edistämään tilanteen vakautumista ja siten ihmisoikeuksien ja rauhanomaisten neuvotteluiden toteutumista.

”The Security Council deplors the recent upsurge in violence and discord in South Africa, especially in the East Rand. This violence-terrible in its human toll-is even more tragic as the country proceeds on the path to a democratic, non-racial and united South Africa and a new, more promising future for all its citizens. The Council affirms that all parties in South Africa must assist the Government in preventing opponents of democracy from using violence to threaten the country’s democratic transition.”⁷⁶ Turvallisuusneuvosto tuomitsi väkivallan uusimman kärjistymisen Etelä-Afrikan itärannikolla vuonna 1993 ja sen traagisuuden erityisesti uuden valtion muodostumisessa. Turvallisuusneuvosto pyrki edistämään Etelä-Afrikan sisäistä yhteistyötä puolueiden ja hallinnon

---

⁷³ YK:n lehdistötiedote SG/SM/4807 - SAF/141 1992; Lodge 2011, 248.

⁷⁴ A/RES/47/81 1992; A/RES/47/116/A, C, D, G 1992; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4700 - GA/AP 2064 1992; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4832 - GA/AP/2095 1992; Beck 2000, 184-188.

⁷⁵ YK:n lehdistötiedote SG/SM/4832 - GA/AP/2095 1992; A/RES/47/29 1992; A/RES/47/116/B 1992; Murray 1995, 234-242, 250; Whittaker 1995, 167-168; Beck 2000, 184; Matsinhe 2011, 167.

⁷⁶ S/ 26347 1993.

välillä demokratian vastustajien hyökkäysten ehkäisemiseksi. Väkivalta osana Etelä-Afrikan poliittista ilmapiiriä jatkui vuoden 1994 vaaleihin saakka eikä muutoksen läheneminen hillinnyt sitä. Apartheid-järjestelmä oli hallinnut Etelä-Afrikkaa ja sen valtaväestöä lähes puoli vuosisataa, joten järjestelmästä vapaan Etelä-Afrikan muodostaminen ei tapahtunut ilman tilanteen ja tunteiden kärjistymistä molemmin puolin. Kansallispuolue näki tässä vaiheessa järjestelmän tulevan pian loppuunsa, ja osa valkoisesta vähemmistöstä pyrki vielä vaikuttamaan tilanteeseen. Etelä-Afrikan valtion vaiheita tutkineen Leonard Thompsonin mukaan vuosina 1989-1994 Etelä-Afrikassa kuoli poliittisen väkivallan seurauksena yhteensä yli 17 000 ihmistä.⁷⁷ YK jatkoi osallistumisestaan vuonna 1993 tilanteen kehityksen tarkkailulla ja humanitäärisellä tuella poliittisen ilmapiirin vapautumiselle. Vuoden 1994 vaalien turvaaminen käsitellään luvussa 3.3 YK:n Etelä-Afrikan vaalien tarkkailu operaation ja demokratisaation analyysissä.

YK osallistui poliittisen ilmapiirin vapauden edistämiseen merkittävällä tavalla vuosina 1989-1994. Apartheid-järjestelmän luoma pelon ja väkivallan ilmapiiri järjestelmän vastuksesta, -ja puolueiden toiminnan kieltä 40 vuodeksi jättivät pitkäaikaiset seuraukset Etelä-Afrikkaan ja sen valtaväestöön. Poliittinen väkivalta niin valtion viranomaisten toimesta kuin valtaväestön puolueiden välillä jatkui järjestelmän loppuun saakka vaikuttaen eteläafrikkalaisten turvallisuuteen, vapauteen ja vaikuttamiskeinoihin. YK:n mukaan poliittiseen väkivallan heikkenemiseen ei vaikuttanut merkittävästi sen saama kansainvälinen huomio ja tuomitsemiseminen. Merkittävin edistysaskel poliittisen vapauden edistymisessä oli järjestelmän vastaisten puolueiden toiminnan vapautus vuonna 1990, mikä vaikutti apartheidin vastustuksen järjestäytymiseen ja poliittisen dialogin laajenemiseen Etelä-Afrikassa, mahdollistaen omalta osaltaan monipuoluevaalit vuonna 1994. YK osallistui tähän prosessiin kansainvälisen paineen kasvattamisen avulla ja nosti erityisesti poliittisen väkivallan tapahtumia ja uhreja kansainväliseen huomioon. Näiden lisäksi Apartheidin vastaisen julistuksen vaatimusten toimeenpanon tarkkailu ja puolueiden ja uhrien humanitäärinen tuki olivat YK:n osallistumisen keinoja poliittisen ilmapiirin vakauttamiseen. Seuraavassa alaluvussa analysoin YK:n toimia poliittisten vankien vapauttamisen ja oikeudellisen epäoikeudenmukaisuuden muutoksen edistämisessä osana demokratisaation vaadittavia muutoksia.

---

⁷⁷ Murray 1995, 231; Thompson 1995, 248.

3.2 Apartheidin poliittiset vangit

Apartheid-järjestelmää puolustettiin massapidätyksillä, väkivallalla, ja vankeustuomioilla, mikä loi pelon ilmapiirin Etelä-Afrikan väestön keskuuteen vuosina 1948-1994. Järjestelmää vastaan toimineiden epäoikeudenmukainen kohtelu lain ja viranomaisten puolelta muodosti juurensa 1960-luvulla, milloin apartheid-hallitus vahvisti instituutioiden roolia rodullisen sarron edistäjinä ja kovensi järjestelmän vastaisen toiminnan rajoituksia ja rangaistuksia. Tunnetuimpana apartheid-järjestelmän vastaisen toiminnan tuomitsemisena nähdään vuoden 1962 oikeudenkäynti ANC:n johtohenkilöitä vastaan, joihin kuului muun muassa Nelson Mandela. ANC:n johtohenkilöt tuomittiin järjestelmän vastustamisesta elinkautiseen The Sabotage Act-lain nojalla. Apartheidin oikeudellinen epäoikeudenmukaisuus rikkoi useita Etelä-Afrikan valtaväestön ihmisoikeuksia niin yksilön koskemattomuudesta kuin puolueettomista oikeuskäytännöistä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen artikkelit 7., 9. ja 10. tunnustavat kaikkien ihmisten oikeuden tasavertaisuuteen lain edessä ja sen suojaan ilman syrjintää, oikeuden suojaan mielivaltaisilta pidätyksiltä tai vangitsemisilta ja oikeuden tulla kuulluksi oikeudenmukaisesti ja julkisesti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Etelä-Afrikan hallituksen ylläpitämä valtion valtaväestön oikeudellinen sorto huomioitiin YK:ssa vuosina 1989-1992, ja organisaatio osallistui edistämään järjestelmän poliittisten vankien vapauttamista ja oikeudellista apua muille järjestelmän uhreille.⁷⁸ Poliittisten vankien vapauttamisen edistäminen oli osa neuvotteluiden vaatimien olosuhteiden tukemista; poliittisesta aktivismista vangittujen ja rangaistujen vankien olemassaolo oli este uuden Etelä-Afrikan muodostamiselle.

YK:n Apartheidin vastainen julistus vuodelta 1989 vaati osana rauhanneuvotteluiden vaatimia poliittisen ilmapiirin muutoksia kaikkien poliittisten vankien ja pidätettyjen ehdotonta vapauttamista ilman rajoituksia. ”Release all political prisoners and detainees unconditionally and refrain from imposing any restrictions on them.”⁷⁹ Julistus toimi toimintasuunnitelmana sekä YK:lle että Etelä-Afrikalle molempien tehtävistä demokraattisen muutoksen neuvotteluiden mahdollistamiseksi. YK pyrki vaikuttamaan poliittisten vankien ja pidätettyjen vapauttamiseen kansainvälisen huomion kasvattamisella apartheid-järjestelmää kohtaan.

---

⁷⁸ Ks. liite 1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/44/1 1989; A/RES/44/27/A, B, J, K 1989; A/44/556 1989; A/RES/44/143 1989; A/RES/244 1990; A/RES/45/176/A 1990; A/RES/46/79/A, F 1991; A/RES/47/116/C 1992; Beck 2000, 142-146; Matsinhe 2011, 181-187; Saleem 2012, 158-159, 222.

⁷⁹ A/RES/S-16/1 1989.

Yleiskokouksessa käsiteltiin Etelä-Afrikan poliittisia vankeja henkilötasolla ja vaadittiin yleisesti kaikkien järjestelmää vastustaneiden vankien vapautusta ja tuomioiden, erityisesti kuolemantuomioiden, lievennystä vuonna 1989. Vuoden istunnossa käsiteltiin omana päätöksenä ANC-jäsenen Mangena Jeffrey Boesmanin tapaus. Boesman oli vangittu lokakuussa 1988 osallistumisesta puolueen toimintaan, ja hän sai toiminnastaan kuolemantuomion. YK oli pyrkinyt vetoamuksellaan vaikuttamaan tuomioon, mutta Etelä-Afrikan hallitus ei ollut lieventänyt tuomiota. Yleiskokouksessa pelättiin Boesmanin kuolemantuomion toteutumisen kärjistävän poliittisen väkivallan ilmapiiriä Etelä-Afrikassa ja hidastavan neuvottelujen mahdollistumista. Yleiskokouksessa pyydettiin uudestaan Etelä-Afrikan hallitusta lieventämään tuomiota ja kaikkia YK:n jäsenmaita käyttämään vaikutusvaltaansa Boesmanin pelastamiseksi. Boesmanin lisäksi toinen poliittinen vanki, jonka vapautusta vaadittiin nimeltä oli Nelson Mandela. "The General Assembly demands that the authorities of South Africa release immediately, unconditionally, and effectively Nelson Mandela and all political prisoners, detainees and restrictees."⁸⁰ Mandelan rooli apartheidin vastaisen taistelun kansainvälisenä ja kansallisena henkilökuvana oli vahva jo hänen vankeutensa aikana, ja hänet mainittiin aina erikseen nimeltä poliittisista vangeista Yleiskokouksessa. Boesmanin tuomion käsittely Yleiskokouksessa edusti YK:n osallistumista poliittisten vankien vapauttamiseen vetoamalla Etelä-Afrikan hallitukseen ja kasvattamalla kansainvälistä huomiota järjestelmän rikoksille ja niiden uhreille, kuten Mandelalle ja Boesmanille.

"The General Assembly is alarmed by the continued detentions without trials, forced removals, bannings, restriction orders, political trials, death sentences imposed on opponents of apartheid, and harassment of trade unions, church, and other organizations and individuals involved in peaceful protest and dissent."⁸¹ Yleiskokouksessa ilmaistiin vahva huoli muun muassa jatkuneista pidätyksistä, oikeudenkäynneistä, yksilöiden ja organisaatioiden häirinnästä ja apartheidin vastustajille langetetuista kuolemantuomioista vuonna 1989 Etelä-Afrikassa. Etenkin Etelä-Afrikan oikeuslaitosta käsiteltiin ja tuomittiin useissa Yleiskokouksen päätöksissä; apartheidin vastustamisesta seuranneet rangaistukset vaihtelivat sakoista pitkiin vankeus- ja kuolemantuomioihin. Oikeudellinen järjestelmä apartheidin puolustajana ilmensi apartheidin raakuutta ja sortoa Etelä-Afrikan valtaväestöä kohtaan. Oikeudellista apua tukeva United Nations Trust Fund for South Africa raportoi kuolemantuomioiden määrän kasvaneen vuonna 1989.⁸² YK oli legitimoinut apartheidin vastaisen taistelun ja sitoutunut osallistumaan vapaan Etelä-Afrikan

---

⁸⁰ A/RES/44/1 28.09.1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/44/27/A, B, K 1989; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4505-GA/AP/2001 1990.

⁸¹ A/RES/44/27/J 1989.

⁸² A/RES/44/1 1989; A/RES/44/27/A, B, J, K 1989; A/44/556 UNTFSA-rahaston raportti 1989;

uudelleenrakennukseen, joten järjestelmän vastustajien kuolemantuomiot saivat järkyttäneen vastaanoton organisaatioissa, ja poliittisten vankien tilanteeseen reagoitiin sen johdosta useissa päätöksissä. Apartheidin vastustajien ja erityisesti puolueiden johtohahmojen teloitukset nähtiin vakavana esteenä rauhanomaiselle demokratisoitumiselle, myös pelkästään käytännön syynä muutosta vaativien puolueiden tukipilarien kuolemina ja siten puolueiden mahdollisena heikentymisenä.

Etelä-Afrikan valtaväestön lapsia osallistui apartheidin vastaiseen taisteluun ja maan muutokseen poliittisina toimijoina protesteissa ja mielenosoituksissa, usein koulunkäynnin eriarvoisuuteen liittyen. Etelä-Afrikan hallitus vangitsi ja tuomitsi myös lapsia järjestelmän vastaisesta toiminnasta. Vuoden 1989 Yleiskokouksessa nostettiin erikseen poliittisina vankeina olevien eteläafrikkalaislasten tilanne esiin; United Nations Trust Fund for South Africa -rahasto arvioi Etelä-Afrikassa olleen noin 100 alle 18-vuotiasta pidätettynä apartheidin vastaisesta toimista vuonna 1989. ”The General Assembly expresses its profound outrage at evidence of detention, torture, and inhuman treatment of children in South Africa.”⁸³ Pääsihteeri ilmaisi raivonsa Etelä-Afrikan hallitukselle todisteista eteläafrikkalaislasten pidätyksistä, kidutuksista ja epäinhimillisestä kohtelusta. Yleiskokous tuomitsi lapsiin kohdistuneen toiminnan, ja vaati Etelä-Afrikan hallitusta vapauttamaan kaikki pidätetyt ja vangitut lapset. Osana toista päätöstä koskien eteläafrikkalaisten kuolemantuomioiden käsittelyä Yleiskokouksessa tuomittiin kuolemantuomioiden käyttö erityisesti naisia ja lapsia kohtaan.⁸⁴ Apartheid-järjestelmän raakuuksien kohdistuminen valtaväestön lapsiin kasvatti kansainvälistä ja valtion sisäistä painetta Etelä-Afrikan hallitusta kohtaan. Tilanteen tarkkailulla ja tiedonvälityksellä YK pyrki vetoomuksien lisäksi vaikuttamaan poliittisen ilmapiirin muutokseen. Lapsiin kohdistunut väkivaltainen toiminta Etelä-Afrikan viranomaisten taholta oli vakava rikkomus lasten ihmisoikeuksiin koskemattomuudesta, suojelusta ja henkilökohtaisesta turvallisuudesta. Käsittelen kappaleissa 4.2.1 ja 4.2.2 YK:n ja UNICEF:n osallistumista eteläafrikkalaislasten olosuhteiden edistämiseen koulunkäynnin ja terveyden osa-alueilla post-apartheidin Etelä-Afrikan muodostamisessa.

”United Nations Trust Fund for South Africa is reaffirming that increased humanitarian and legal assistance by the international community to those persecuted under repressive and discriminatory legislation in South Africa and Namibia is more than ever necessary to alleviate their plight and sustain their efforts.”⁸⁵ UNTFSA-rahasto vahvisti, että lahjoituksia tarvittiin jäsenmailta

---

⁸³ A/RES/44/27/A, K 1989; A/RES/44/143 1989.

⁸⁴ Ks. viite 39; Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 6-7.

⁸⁵ A/44/556 1989.

humanitääriin ja oikeudelliseen tukeen apartheid-lainsäädännön uhreille Etelä-Afrikassa ja Namibiassa. YK osallistui oikeudellisen epäoikeudenmukaisuuden uhrien auttamiseen tarjoamalla ja tukemalla oikeudellista apua. Rahaston avulla tuettiin esimerkiksi maassa toimivia järjestelmää vastustavia ja koulutusta ja ihmisoikeuksia tukevia järjestöjä, kuten Association of Ex-Political Prisoners ja Black Lawyers Association.⁸⁶ Oikeudellisella avulla YK pyrki edistämään Etelä-Afrikan valtaväestön kapasiteettia vastustaa syrjivää oikeusjärjestelmää ja ehkäistä tuomioita. YK osallistui vuonna 1989 poliittisten vankien vapauttamisen edistämiseen tuomitsemalla Etelä-Afrikan oikeusjärjestelmän, tuomiot ja vankien kohtelun Yleiskokouksessa ja kasvattamalla kansainvälistä painetta valtiota kohtaa tiedonvälityksellä. YK:ssa nähtiin apartheidin poliittiset vangit esteenä poliittiselle kehitykselle, ja heidän vapauttamisensa edistämiseen osallistumisen nähtiin palvelevan yksilöiden pelastamisen lisäksi suurempaa tarkoitusta poliittisen ilmapiiriin rauhoittumisesta ja demokratisoitumista ajavien puolueiden vahvistumisesta.

” It will for ever remain an indelible blight on human history that the apartheid crime ever occurred. Future generations will surely ask: what error was made that this system established itself in the wake of the adoption of a Universal Declaration of Human rights?”⁸⁷ Etelä-Afrikassa tapahtui merkittäviä kehitysaskelaita neuvottelujen mahdollistumiselle, kun useat poliittiset vangit, mukaan lukien Nelson Mandela, vapautettiin samaan aikaan apartheidia vastustavien puolueiden toiminnan sallimisen kanssa vuonna 1990. Mandelan lisäksi vapautettuja ANC:n johtohenkilöitä olivat muun muassa Zephania Mothopeng ja Walter Sisulu. Nelson Mandela nousi ANC:n presidentiksi välittömästi vapautuksensa jälkeen. Mandela piti puheen Etelä-Afrikan poliittisesta tilanteesta YK:n Apartheidin vastaisessa erityiskomiteassa 22.06.1990. Mandela puhui apartheidin jäämisestä historiaan poistamattomana ahdinkona jättäen pohdittavaksi tulevaisuudessa, miten apartheidin kaltainen järjestelmä muodostui Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen luomisen aikoihin ja toisen maailmansodan raakuuksien jälkeen. Mandelan ylisti puheessaan YK:n toimintaa tätä ihmisyyden vastaista rikosta vastaan, erityisesti korostaen erityiskomitean ja Apartheidin vastaisen julistuksen arvoa. Poliittisen tilanteen ja YK:n toimien tarkastelun lisäksi Mandela ilmaisi kiitollisuutensa itsensä ja muiden entisten poliittisten vankien vapauttamisesta. ”This is for us a moving moment because we know that as we stand here we are among friends and people of conscience. We know this because we know what you did over the decades to secure my release and the release of other South African political prisoners from Pretoria’s dungeons.”⁸⁸ ANC:n johtohenkilöiden vapauttaminen vuonna

---

⁸⁶ A/RES/44/17 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/44/556 1989; A/RES/44/27/J, K 1989; A/47/107/C 1992; U/47/574 1992; A/48/523/Add.1 1994.

⁸⁷ Nelson Mandelan puhe Apartheidin vastaiselle erityiskomitealle 1990.

⁸⁸ Nelson Mandelan puhe Apartheidin vastaiselle erityiskomitealle 1990.

1990 oli symbolisesti merkittävä tapahtuma apartheidin vastaisessa taistelussa kansainvälisesti ja kansallisesti Etelä-Afrikassa. Johtohenkilöiden vapauttamisen nähtiin edistävän muutoksen neuvotteluiden alkua.

Poliittisten vankien vapautus huomioitiin YK:ssa laaja-alaisesti vuosina 1990-1991. ”Political developments over the past year hold promise that more tangible progress will be made in dismantling the system of apartheid”.⁸⁹ YK:n pääsihteeri Javier Perez de Cuellar puhui lehdistötilaisuudessa 11.10.1991 poliittisten kehitysaskelien luomasta uskosta Etelä-Afrikan muutosprosessille. Vaikka johtohenkilöiden vapauttaminen oli merkittävää erityisesti neuvotteluiden kannalta, korostettiin kuitenkin, että YK jatkaa toimintasuunnitelmaansa, kunnes on selkeitä todisteita poliittisen tilanteen kehityksestä ja demokratisoitumisesta. Poliittisen väkivallan jatkuminen viranomaisten puolelta ja puolueiden välillä sekä vielä jäljellä olevat poliittiset vangit vuonna 1990 eivät luoneet luottavaista ilmapiiriä YK:hon. YK:n mukaan Etelä-Afrikan poliittisessa ilmapiirissä ei ollut tehty tarpeeksi merkittäviä muutoksia vielä vuonna 1990, ja sen lisäksi syrjivä lainsäädäntö ylläpiti apartheid-järjestelmää.⁹⁰ YK osallistui vuosikymmeniä Mandelan vapautuksen edistämiseen kansainvälisellä paineella ja huomiolla apartheidia ja Etelä-Afrikan hallitusta vastaan. Mandelan vapautus varmisti toivotun suoran keskusteluyhteyden poliittisesta kehityksestä YK:n ja Etelä-Afrikan valtaväestön välille.

YK jatkoi osallistumistaan poliittisten vankien vapautukseen huomioimalla Yleiskokouksessa edelleen vankeudessa olleet poliittiset aktivistit ja jatkamalla oikeudellista tukea Etelä-Afrikan oikeusjärjestelmän uhreille. Erityisesti tuomittiin Etelä-Afrikan hallituksen välinpitämättömyys lasten oikeuksia kohtaan koskien lapsivankien kohtelua. Oikeusjärjestelmän epäkohdat jatkuivat kokonaisuudessaan valtaväestön sortamisena pidätyksillä ja teloituksilla Etelä-Afrikassa. ”The General Assembly is concerned by the large number of political trials in 1990 and the continued application of criminal proceedings to cases that clearly of a political nature.”⁹¹ Apartheidin Etelä-Afrikan oikeusjärjestelmän heikentymisessä nähtiin merkittävä kehitysaskel vuonna 1990, kun poliittisia johtajia vapautettiin vankeudesta. YK osallistui edelleen vangittuina olleiden poliittisten aktivistien vapautumisen edistämiseen kansainvälisellä huomiolla vangeille ja apartheidin muille raakuuksille, vetoamalla Etelä-Afrikan hallitukseen vankien vapauttamisista, ja oikeudellisella tuella.

---

⁸⁹ A/RES/45/176/H 1990.

⁹⁰ A/RES/1990 1990; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4504 - GA/AP/2001 1991; A/RES/45/176/A, B 1990; A/RES/44/244 1990;

⁹¹ A/RES/1990; A/RES/45/17 1990; A/RES/45/90 1990; A/RES/45/105 1990; A/RES/44/244 1990; A/RES/45/144 1990; A/RES/45/176/A, E, F, H 1990.

Etelä-Afrikan hallitukselle oli jätetty tehtäväksi YK:n Apartheidin vastaisen julistuksen myötä vuonna 1989 poistaa kaikki poliittista aktiivisuutta rajoittavat lait, vapauttaa poliittiset vangit ja pidätetyt, poistaa kiellot ja rajoitukset järjestöiltä sekä yksilöiltä ja pidättäytyä kaikista poliittisista oikeudenkäynneistä sekä teloituksista, jotta rauhanomaiset neuvottelut valtion muutoksesta mahdollistuisivat. Kahden ensimmäisen vuoden aikana julistuksesta poliittista aktiivisuutta rajoittavat ja kieltävät lait poistettiin, puolueiden toiminta vapautettiin ja apartheidin vastaisen toiminnan keskeisiä johtajia vapautettiin vankeudesta. YK:ssa oli kuitenkin huoli julistuksen toimeenpanosta vuonna 1991, koska poliittisia aktivisteja oli edelleen vankeudessa ja tilanteen lainsäädännöllinen vapautuminen oli vahvistanut entisestään väkivallan käyttöä puolueiden välillä ja apartheidin vastustusta vastaan. YK jatkoi kansainvälistä kampanjaansa apartheidia vastaan, ja organisaatio huomioi aikaisempaa vahvemmin apartheidin luomat sosioekonomiset haasteet, mihin YK osallistui kasvattamalla humanitääristä tukea apartheidin vastustajille, mukaan lukien oikeudellista tukea. Esimerkiksi United Nations Trust Fund for South Africa-rahasto tuki entisten poliittisten vankien integrointia takaisin yhteiskuntaan.⁹²

”Welcoming the announcement on 26 September 1992 of the Record of Understanding reached between the African National Congress of South Africa and the Government of South Africa, which contained agreement on the release of remaining political prisoners.”⁹³ YK:n Yleiskokouksessa huomioitiin vuonna 1992 ANC:n ja Etelä-Afrikan hallituksen saavuttama yhteistyösopimus jäljellä olleiden poliittisten vankien vapautuksesta. Yhteistyösopimus vapautuksista edisti neuvottelujen alkamista täyttämällä yhden julistuksen ehdoista, mutta sopimuksen voidaan olettaa olleen myös osa Etelä-Afrikan hallituksen myönnytyksiä, joilla toivottiin olevan järjestelmän kansainvälistä ja kansallista vastustusta hillitsevä vaikutus vallan ylläpitämiseksi. YK:n osallistuminen vapautettujen vankien ja apartheidin vastustajien tukemiseen jatkui humanitäärisenä avustuksensa vastaten järjestelmän aiheuttamiin sosioekonomisiin haasteisiin. ”Strongly convinced that continued, direct and substantial contributions to the Trust Fund and to the voluntary agencies concerned are necessary to enable them to meet the extensive needs for humanitarian, legal and relief assistance during the critical transition to a non-racial and democratic South Africa.”⁹⁴ Vuosi 1992 oli keskeinen ANC:n ja Etelä-Afrikan hallituksen poliittisen dialogin muodostamiselle neuvottelujen vuoksi. Vankien vapauttaminen oli välttämätöntä valtion poliittiselle kehitykselle, ja yhteistyösopimuksen

---

⁹² A/RES/46/79/A, B, E, F 1991; A/RES/46/80 1991; A/RES/46/83 1991; A/RES/46/84 1991; A/RES/46/160 1991; A/45/1052 1991.

⁹³ A/RES/47/116/C 1992.

⁹⁴ A/RES/47/116/C 1992.

muodostuminen juuri maan sisäisen vastakkainasettelun osapuolten kesken oli tärkeää yhtenäisyyden kannalta.

Poliittisten vankien vapauttaminen ja poliittisen väkivallan loppuminen olivat YK:n vaatimuksia Etelä-Afrikan hallitukselle ilmapiirin muuttamiseksi vuosina 1989-1994. Poliittinen väkivalta niin viranomaisten osalta kuin valtaväestön puolueiden kesken jatkui osana demokratisoitumisprosessia vuoden 1994 vaaleihin saakka ja sen jälkeenkin. Poliittisten vankien kysymyksessä asialle saatiin kuitenkin lopulta ratkaisu vuonna 1992. YK osallistui vuosina 1989-1992 Etelä-Afrikan poliittisten vankien ja oikeusjärjestelmän uhrien tilanteen edistämiseen tuomitsemalla Yleiskokouksessa valtion sortavan oikeusjärjestelmän, poliittisten aktivistien kuolemantuomiot ja kidutuksen. Yleiskokouksessa vaadittiin Etelä-Afrikan hallitukselta vankien vapauttamista ja tuomioiden lieventämistä, yleisesti ja nostaten yksittäisiä tapauksia esiin. YK käytti asemaansa tiedonlevitykseen apartheidin rikoksista vahvistaen painetta hallitusta kohtaan. Merkittävimmät vuodet olivat 1990 ja 1992, jolloin ANC:n johtajia vapautettiin, ja he pääsivät takaisin puolueiden toimintaan. Yhteistyösopimus kaikkien jäljellä olevien poliittisten vankien vapauttamisesta ANC:n ja Etelä-Afrikan hallituksen välillä oli yksilöiden pelastumisen ja poliittisen dialogin takia keskeistä vuonna 1992.

Poliittisten vankien vapautumisen edistäminen osana Etelä-Afrikan poliittisen ilmapiirin vakauttamista toi esiin ANC:n ja YK:n vahvemman suhteen verrattuna muihin maan puolueisiin. YK:n tavoite yhtenäisen, ei-rasistisen ja demokraattisen Etelä-Afrikan muodostamisesta toistui Mandelan puheessa puolueensa toiminnasta ja tavoitteista vuonna 1990. Voidaan nähdä molempien osapuolten hyötyneen toisen toisistaan maan uudelleenrakennuksessa; YK tuki haluamaansa puoluetta, koska ANC vastasi rauhanomaisilla, universaaleilla, ja kaikkien eteläafrikkalaisten oikeuksia ajavilla tavoitteillaan eniten YK:n periaatteita ja tavoitetta saada Etelä-Afrikka takaisin kansainväliseen yhteistyöhön. YK oli nähnyt muualla Afrikassa sisällissotien laaja-alaisuuden ja radikaalimpien puolueiden erimielisyydet. ANC ajoi Etelä-Afrikan ja muun eteläisen Afrikan vakauttamista politiikallaan, ja Mandela vahvisti puheissaan kansainvälisen yhteistyön sanomaa. Suhteesta on huomioitava, että ANC vahvistui YK:n tuella taistelussa apartheidia vastaan, ja voidaan nähdä osan heidän YK-politiikkansa yhteistyöstä palvelleen puolueen nousun tukemista.

YK:n osuus poliittisen ilmapiirin kehityksen konkreettisissa saavutuksissa jää aineiston ulkopuolelle, mutta organisaatio toteutti Apartheidin vastaisen julistuksen toimintaohjelmassaan lupaamia toimia vuoden 1994 vaaleihin saakka. Se, mikä sai presidentti De Klerckin lopulta vapauttamaan puolueiden toiminnan ja järjestelmän poliittiset vangit, jää YK:n dokumenttien ulkopuolelle, mutta YK osallistui poliittisen ilmapiirin kehitykseen sen lupaamalla toimilla, ja se oli vähintään osana vaikuttavia

tekijöitä julistuksen vaatimusten toteutumisessa. Seuraavassa alaluvussa käsitellään YK:n osallistumista Etelä-Afrikan muutoksen neuvotteluiden toteutumiseen, ja vuoden 1994 vaalien järjestämiseen.

3.3 Apartheidin vastaisesta julistuksesta vapaisiin vaaleihin vuonna 1994

”The Security Council decides to remain seized of the matter until a democratic, non-racial and united South Africa is established.” – Turvallisuusneuvoston päätös S/RES/894 14.01.1994

Apartheid rajasi Etelä-Afrikan valtaväestön hallinnon ja politiikan ulkopuolelle lähes koko järjestelmän ajan. Useilla sosioekonomisilla rajoituksilla apartheid-lainsäädännössä perusteltiin, että valtaväestöä tarvittiin ainoastaan työvoimaksi, ja valtion valkoinen vähemmistö vastasi hallinnosta ja tarvitsi sen vuoksi koulutusta enemmän. Etelä-Afrikan politiikkaa pyrittiin muuttamaan osana 1980-luvun hallituksen reformeja, mutta kabinetin, mihin kuului Etelä-Afrikan valtaväestön edustajia sekä eri etnisten vähemmistöjen edustajia, salliminen osana parlamenttia ei uudistanut tilannetta muuten kuin pinnallisesti. Valkoinen enemmistö pystyi halutessaan kumoamaan kaikki valtaväestön kabinetin pyrkimykset. Poliittinen ilmapiiri oli hyvin jännittynyt murrosvaiheen Etelä-Afrikassa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa johtuen vuosikymmenten sorrosta, kansainvälisistä ja sisäisistä muospaineista, Afrikan muiden valtioiden demokratisoitumisesta, poliittisen väkivallan laaja-alaisuudesta ja järjestelmää puolustavan oikeusjärjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Apartheid-järjestelmä esti Etelä-Afrikan valtaväestön politiikkaan ja vaikuttamiseen liittyvät ihmisoikeudet, kuten äänestämisen. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen artikkelit 19 ja 21 tunnustavat jokaisen ihmisen oikeuden mielipiteen- ja sananvapauteen ja oikeuden osallistua maansa hallitsemiseen. YK osallistui Etelä-Afrikan demokratisoitumiseen rauhanneuvotteluiden olosuhteiden edistämiseksi Apartheidin vastaisen julistuksen pohjalta, mitä käsiteltiin kahdessa aiemmassa kappaleessa poliittisen väkivallan ja poliittisten vankien kautta. Olosuhteiden ja neuvotteluiden edistämisen lisäksi vuosina 1989-1994 YK:n Etelä-Afrikan muutokseen osallistumisen laajin ja suurin toiminta tapahtui vuosina 1992-1994, kun YK turvasi vapaiden vaalien onnistumisen ja demokratisoitumisen UNOMSA-operaatiolla.⁹⁵

---

⁹⁵ Ks. liite 1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; A/RES/S-16/1 1989; S/RES/765 1992; S/RES/772 1992; S/24389 1992; S/24541 1992; SG/SM/4807-SAF/141 1992; SG/SM/S282 – SAF/176 1994; Whittaker 1995, 133-135, 165-168, 170-171; Beck 2000, 174-185; Berger 2009, 130; Matsinhe 2011, 182-190.

” All its people shall have the right to participate in the government and administration of the country on the basis of universal equal suffrage, under a non-racial voter roll and by secret ballot in a united and non-fragmented South Africa.”⁹⁶ Apartheidin vastaisessa julistuksessa tunnustettiin vuonna 1989 kaikille eteläafrikkalaisille oikeudet osallistua valtion hallituksen ja hallinnon toimintaan, perustuen universaalin äänioikeuteen ja tasa-arvoisten vaalien sekä äänestyksen pitämiseen. Julistus toimi toimintaohjeena Etelä-Afrikalle ja YK:lle, mutta sen lisäksi se sisälsi eteläafrikkalaisten ihmisoikeuksien tunnustamisen, mitkä toimivat YK:n osallistumisen tavoitteena. Yleiskokouksessa ilmaistiin vuonna 1989 huoli neuvottelujen mahdollistumisesta poliittisen väkivallan ja vankien tilanteen takia. ”Yhtenäinen, ei-rasistinen ja demokraattinen Etelä-Afrikka” -kuvaus toistui dokumenteissa vuosina 1989-1994 ja tiivistä päätöksissä Etelä-Afrikalle ja sen väestölle halutun tulevaisuuden. YK toteutti sitoutumistaan julistuksen toimiin kansainvälisellä kampanjalla apartheid-hallintoa vastaan, osallistumalla apartheidia vastustavien yksilöiden ja puolueiden tukemiseen ja vahvistamalla Etelä-Afrikan naapurivaltioita, joita Etelä-Afrikan hallitus oli epävakauttanut.⁹⁷ Etelä-Afrikan demokratisoituminen oli ylirajaisempi tavoite kuin apartheid-järjestelmän vankien tilanteeseen ja poliittiseen väkivaltaan vaikuttaminen. YK tuki demokratisoitumista muualla Afrikassa vakauttamisen keinona ja erityisesti eteläisessä Afrikassa 1990-luvulla ideana vaikuttaa muiden valtioiden sisäisen kehityksen lisäksi Etelä-Afrikkaan. Käsittelen luvussa 5 YK:n osallistumista uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen muun eteläisen Afrikan vakauttamisen kautta, jolloin käsittelen paikallisen demokratisaation, yhteistyön ja ydinvoimaturvallisuuden edistämistä. Tässä alaluvussa YK:n osallistuminen Etelä-Afrikan naapurivaltioiden, kuten Namibian, demokratisoitumiseen käsitellään yhtenä osana rauhan neuvotteluita ja Etelä-Afrikan vapaita vaaleja edistäneitä toimia.

” The General Assembly rejects the tricameral parliament established under the system of apartheid as an abhorrent expression of fundamentally oppressive and flagrantly inhuman political system.”⁹⁸ Samoin kuin Etelä-Afrikan poliittisten vankien kohtelu ja tuomiot sekä 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa kärjistynyt poliittinen väkivalta tuomittiin Yleiskokouksessa, tuomittiin myös vuonna 1989 valtion poliittinen järjestelmä vastenmieliseksi sorron ja räikeästi epäinhimillisen poliittisen järjestelmän ilmentymäksi. Kolmikamarinen parlamentti oli osa apartheidin 1980-luvun reformeja, millä vastatakseen kasvavaan paineeseen Etelä-Afrikan hallitus teki hallinnollisen uudistuksen

---

⁹⁶ A/RES/S-16/1 1989.

⁹⁷ A/RES/S-16/1; A/RES/44/17 1989; A/RES/44/1 1989; A/RES/44/27/A, B, E, G, H, J, K, L 1989; A/44/556 1989; A/RES/44/86 1989; A/RES/44/136 1989; A/RES/44/157 1989; A/RES/44/221 1989; S/RES/632 1989; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4504 - GA/AP/2001 1990; A/RES/48/258/A 1994; Thompson 1995, 248; Schoeman 2007, 155; Matsinhe 2011, 156; MacQueen 2014, 105-119.

⁹⁸ A/RES/44/146 1989.

vuonna 1984. Uuteen parlamenttiin valittiin 178-henkisen valkoisen enemmistön lisäksi 85 tummaihoista edustajaa ja 45 aasialaista. Uudistus oli ensimmäinen kerta, kun valkoinen vähemmistö päästi muita poliittiseen päätöksentekoon, vaikkakin Kansallisuuspuolue dominoi parlamenttia, ja he pystyivät ohittamaan monirodullisen parlamentin päätökset. YK:ssa reformin nähtiin rikkovan muiden kuin valkoihoisen vähemmistön poliittisia oikeuksia eikä sille annettu arvoa Etelä-Afrikan myönnytyksenä.⁹⁹ Vuosi 1989 oli Yleiskokouksessa vielä tarkkailun ja Etelä-Afrikan hallituksen toimien tuomitsemisen aikaa demokratisoitumisen edistämiseksi. Poliittisia olosuhteita edistävät keinot, kuten tuki järjestelmän uhreille ja tiedonvälitys poliittisista konflikteista, vaikuttivat taustalla. Apartheidin vastainen julistus toimi YK:n suorimpana kannanottona Etelä-Afrikan hallituksen toimintaan koko järjestelmän aikana, ja sen vaikutuksia jäätin odottamaan vuoden 1989 lopussa. YK osallistui turvaamaan Namibian demokraattisten vaalien onnistumisen vuonna 1990 UNTAG-operaatiolla, ja eteläisen Afrikan demokratisoitumisella toivottiin olevan eriyttävä ja paineita kasvattava vaikutus Etelä-Afrikkaan¹⁰⁰.

Mandelan vapaudutta vuonna 1990 ANC-puolue otti samana vuonna entistä vahvempaa roolia Etelä-Afrikan muutoksen edistämiseksi. Etelä-Afrikan hallitus ja ANC aloittivat neuvottelut julistuksen toimeenpanon esteiden poistamisesta, ja hallitus suostui poistamaan neuvotteluiden esteet. Yleiskokouksessa vuonna 1990 huomioitiin neuvottelut julistuksen toimeenpanosta, ja neuvottelut saivat YK:n täyden tuen. Samoin ANC:n rooli neuvotteluyhteyden aloitteentekijänä sai kiitosta Yleiskokouksessa. Mandela vahvisti myös puheessaan Turvallisuusneuvostolle vuonna 1990, että neuvotteluiden tuloksena Etelä-Afrikan hallitus on suostunut julistuksen toimeenpanoon. Kuitenkin niin YK kuin ANC:kin jakoivat käsityksen vahvempien konkreettisten tulosten tarpeesta, jotta neuvottelut voitaisiin aloittaa. ” The General Assembly determines that further steps need to be undertaken by the South Africa regime to implement the profound and irreversible changes called for in the Declaration.”¹⁰¹ Etelä-Afrikan poliittisen muutoksen neuvotteluille nähtiin toivoa Yleiskokouksessa, mutta julistuksen vaatimuksia vaadittiin käytäntöön. YK oli nähnyt Etelä-Afrikan hallituksen reformi- ja myönnytysyrityksiä aiempina vuosikymmeninä, ja Apartheidin vastaisen julistuksen myötä YK vaati selkeitä todisteita, ennen kuin se lopettaisi kampanjansa Etelä-Afrikan hallitusta vastaan.

---

⁹⁹ A/RES/44/146 1989; Thompson 1995, 225-226; Beck 2000, 168-169; Berger 2009, 130.

¹⁰⁰ S/RES/632 1989; Whittaker 1995, 203-214; Beck 2000, 175; Matsinhe 2011, 156; MacQueen 2014, 105-119; Kössler 2015, 231-234.

¹⁰¹ A/RES/44/244 1990; Mandelan puhe Turvallisuusneuvostolle 1990; A/RES/1990; A/RES/45/176/A, B 1990; Kondlo & Harries 2009, 277-78.

Yleiskokouksessa pyrittiin vuonna 1990 vaikuttamaan poliittisen ilmapiirin muutoksen lisäksi neuvotteluiden edistymiseen pyytämällä kaikkia eteläafrikkalaisia puolueita osallistumaan neuvotteluihin. Uuden Etelä-Afrikan perustamiseen haluttiin YK:n mukaan mahdollisimman suuri osallistuminen, jotta uudet valtion peruspilarit, kuten perustuslaki, olisivat oikeasti valtion enemmistön muodostamia yhtenäisyyden vahvistamiseksi. Yhtenäisyys näkyi muutenkin Yleiskokouksen päätöksissä koskien Etelä-Afrikkaa, ja niissä esimerkiksi pyydettiin eteläafrikkalaisia osallistumaan yhdessä YK:n kanssa muutoksen neuvotteluiden mahdollistamiseen.¹⁰² Yleiskokouksessa pyrittiin vuonna 1990 vaikuttamaan monipuolueyhteistyön edistymiseen. Organisaation pyrkimyksen voidaan nähdä olleen reaktio kärjistyneeseen poliittiseen väkivaltaan, ja YK yritti hillitä poliittisen yhteistyön idealla konflikteja. Yhtenäisyyden tavoite valtaväestön puolueiden välillä jäi kuitenkin YK:n toiveen tasolle, koska Yleiskokouksen päätösten tekstit eivät välttämättä tavoittaneet ANC:n lisäksi suurta yleisöä Etelä-Afrikassa.

YK osallistui Etelä-Afrikan neuvotteluiden edistämiseen vuonna 1990 jatkamalla Apartheidin vastaisen julistuksen toimintaohjelmaa kansainvälisellä paineella ja järjestelmää vastustavien voimien tukemisella. YK pyrki edistämään Etelä-Afrikan naapurivaltioiden tilannetta vaalien turvaamisen operaatioilla ja humanitäärisellä tuella.¹⁰³ YK:ssa huomioitiin vuoden 1990 useat poliittisen kehityksen saavutukset, kuten sopimus neuvotteluiden esteiden poistosta ja puolueiden toiminnan sekä apartheidin vastustuksen johtohenkilöiden vapauttaminen. Kuitenkin päätöksissä tehtiin selväksi, että jäsenmaat eivät saaneet luopua mistään toimista Etelä-Afrikkaa vastaan ennen kuin oli selkeitä todisteita ilmapiiristä, missä rauhan neuvottelut voidaan toteuttaa. YK:n huomioidessa laajasti Yleiskokouksessa, lehdistötiedotteissa ja pääsihteerin raportissa julistuksen edistysaskeleet, oli selvää organisaation epäluottamus Etelä-Afrikan hallitukseen konkreettisista muutoksista, ja toimien periksiantamattomuus kehitysaskeleiden edessä ilmensi tätä. Apartheidin Etelä-Afrikan ja YK:n väleihin oli vaikuttanut järjestelmän rikoksien lisäksi vuosikymmenten välinpitämättömyys kansainvälisen yhteisön toimista ja mielipiteistä Etelä-Afrikan hallituksen puolelta¹⁰⁴. Lisäksi YK:n Apartheidin erityiskomitean tarkkailun ja raporttien avulla organisaatio oli tietoinen järjestelmän raakuuksista ja niiden tietojen ristiriidasta Etelä-Afrikan hallituksen puheisiin.

Etelä-Afrikan neuvotteluiden mahdollistumisessa otettiin vuosina 1991-1992 lisää kehitysaskeleita. Etelä-Afrikan hallitus poisti useita apartheid-lainsäädännön räikeimpiä lakeja, kuten The Separate Amenities Act. Lain poistaminen poisti rodullisen erottelun oikeudellisen pohjan kaupunkikuvasta,

---

¹⁰² A/RES/45/176/A 1990.

¹⁰³ A/RES/45/13 1990; A/RES/45/18 1990; A/RES/45/19 1990; A/RES/45/90 1990; A/RES/45/96 1990; A/RES/45/105 1990; A/RES/45/137 1990; A/RES/45/171 1990; A/RES/45/176/A, E, F, H 1990.

¹⁰⁴ UN Department of Information 1994, 29-30.

kuten eri roduille suunnatut ravintolat ja kulkuneuvot. Samoin Etelä-Afrikan hallituksen yhteistyösopimus UNHCR:n kanssa poliittisten pakolaisten kotiuttamisesta edisti poliittista ilmapiiriä.¹⁰⁵ Epäluottamuksen valtaväestön keskuudessa Etelä-Afrikan hallitusta kohtaan nähtiin kuitenkin eskaloituvan entisestään muutoksen lähestyessä.

Poliittisen väkivallan kärjistyessä 1990-luvun alussa YK osallistui tilanteen rauhoittamiseen ja neuvotteluiden edistämiseen vakauttamalla Etelä-Afrikan naapurivaltioita, kuten Angolaa ja Mosambikia. YK julisti jälleen vuosien 1991 ja 1992 Yleiskokouksissa sitoutuneisuutensa Etelä-Afrikan muutosprosessiin. Päätöksissä toistui kuitenkin vakava huoli poliittisesta väkivallasta, ja kasvava tuki järjestelmän uhreille, puolueille ja naapurivaltioille oli YK:n tapa vaikuttaa ainakin konfliktien seurausten lieventämiseen. Naapurivaltioiden tukeminen oli kaksisuuntainen toimintatapa, millä pyrittiin ehkäisemään eteläisen Afrikan kärjistymistä, mutta sillä tavoiteltiin myös Etelä-Afrikan sisäisiä muutoksia ja vakauden leviämistä. YK:n pääsihteerin raportti vuodelta 1991 julistuksen toimeenpanon kehityksestä Etelä-Afrikassa neuvotteluita varten totesi kehityksen etenevän hitaasti, mutta valtiossa oltiin 1990-luvun alun kehitysaskelien kautta matkalla oikeaan suuntaan. YK jatkoi toimintaansa kansainvälisen kampanjan ja humanitäärisen tuen avulla demokratisaation tukemiseksi. ” The General Assembly has defined the scope of our responsibilities and I am certain that the United Nations will continue to effectively support this critical process.”¹⁰⁶

Boipatongin ja Ciskein konfliktit saivat YK:n huomioimaan poliittisen väkivallan kärjistymisen 1990-luvun Etelä-Afrikassa entistä laajemmin vuonna 1992. Muutoksen neuvotteluiden edellytykset olivat muuten toteutuneet Apartheidin vastaisen julistuksen vaatimusten mukaan. Syrjivä lainsäädäntö oli poistettu, järjestelmää vastustaneet vangit ja puolueiden toiminta oli vapautettu ja Etelä-Afrikan hallitus oli osoittanut osallistumalla poliittisten pakolaisten kotiuttamiseen kykyä muutokseen. Kuitenkin turvallisuustilanteen pahennuttua 1990-luvun ensimmäisinä vuosina, YK:n Turvallisuusneuvoston oli puututtava tilanteeseen, kun vaatimukset hallitukselle ja monille puolueille eivät olleet toimineet. Lisäksi Kansallisen rauhansopimuksen tuottaessa pettymyksen, Turvallisuusneuvosto näki, että YK:n oli osallistuttava viimein käytännössä eteläafrikkalaisten suojeluun poliittisessa murroksessa. Turvallisuusneuvosto ohjasi päätöksessään S/RES/772

---

¹⁰⁵ A/RES/46/79/A, F 1991; A/45/1052 1991; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4700 – GA/AP 2064 1992; A/RES/47/77 1992; A/RES/47/148 1992; A/RES/47/163 1992; Whittaker 1995, 169; Beck 2000, 184-188.

¹⁰⁶ A/RES/46/160 1990; A/RES/46/20 1991; A/RES/46/64 1991; A/RES/46/79/A, B, 1991; A/RES/46/80 1991; A/RES/46/83 1991; A/45/1052 1991; A/RES/47/15 1992; A/RES/47/77 1992; A/RES/47/116/A, B; C 1992; A/RES/47/148 1992; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4700 – GA/AP 2064 1992; A/RES/47/163 1992; A/RES/47/107 1993; A/RES/47/177 1993; Beck 2000, 184-188

17.08.1992 YK:n pääsihteeriä lähettämään YK:n tarkkailijoita edistämään väkivallan loppumista ja neuvotteluiden loppuun vientiä Etelä-Afrikassa.¹⁰⁷

” Following consultations with the Security Council, the Secretary-General has decided to deploy 50 United Nations observers in South Africa for the purposes indicated in Security Council resolution 772. ”¹⁰⁸ Pääsihteerin ja Turvallisuusneuvoston neuvotteluiden tuloksena 50 YK:n tarkkailijan lähettämisestä Etelä-Afrikan poliittisen kehityksen tueksi päätettiin 07.09.1992. ” Following the Secretary-General's announcement of 9 September, of his decision to deploy a mission of 50 United Nations observers in South Africa, Angela King, who is heading the Mission, has arrived in Johannesburg today, 23 September, to assume her duties as head of the United Nations Observer Mission in South Africa (UNOMSA).”¹⁰⁹ UNOMSA-operaatio aloitti toimintansa heti syyskuussa 1992 ja oli Apartheidin vastaisen julistuksen jälkeen YK:n konkreettisin toimi osallistumisessa Etelä-Afrikan uudelleenrakennukseen. Operaatiolla haluttiin vakauttaa valtiota demokratisaation onnistumiseksi ja muodostaa melkein viiden vuosikymmenen jälkeen loppu apartheid-järjestelmälle.

YK:n konkreettinen askel apartheidin tuomitsemisesta ja kansainvälisestä kampanjasta UNOMSA-operaatioon hyväksyttiin oikeana ratkaisuna Etelä-Afrikan tilanteeseen. Operaation tarkkailijoita keskitettiin erityisesti alueille, joilla poliittista epävakautta oli eniten. ” Two weeks ago, on 5 and 6 March, a Multi-party Planning Conference was held at Kempton Park, South Africa, to plan for the resumption of full-scale, multi-party constitutional negotiations. It was attended by 26 delegations representing the broadest spectrum of political parties and organizations ever assembled on South African soil.”¹¹⁰ Maaliskuussa vuonna 1993 YK:n pääsihteeri raportoi Etelä-Afrikassa tapahtuneista monipuolue-neuvotteluista, joissa suunniteltiin uuden perustuslain neuvotteluiden jatkamista. Puolueiden välisen dialogin muodostuminen oli YK:n mukaan tärkeää yhtenäisyyden kannalta, ja sen myötä toivottiin yhtenäisten neuvotteluiden idean leviävän puolueiden kannattajien välille väkivaltaa hillitseväksi voimaksi.

Vuoden 1993 loppu oli Etelä-Afrikan poliittisen muutoksen kannalta ratkaisevaa aikaa. Monipuolue-neuvottelut saivat toivotun lopun, ja Etelä-Afrikan monipuoluevaalit suunniteltiin järjestettäväksi huhtikuussa 1994. Vaaleissa saivat ensimmäistä kertaa Etelä-Afrikassa äänestää kaikki rotuun, ihonväriin tai poliittiseen kantaan katsomatta. Syrjivän järjestelmän nähtiin saaneen viimeisen

---

¹⁰⁷ S/RES/765 16.07.1992; S/24389 07.08.1992; S/RES/772 17.08.1992; S/24541 1992; Whittaker 1995, 17- 18; Peterson 2006, 90-106.

¹⁰⁸ YK:n lehdistötiedote SG/SM/4807 - SAF/141 07.09.1992.

¹⁰⁹ SG/SM/4821 - SAF/145 1992; Whittaker 1995, 170-171.

¹¹⁰ YK:n lehdistötiedote SG/SM/4832 - GA/AP/2095 1992; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4948-GA/AP/2118 1993.

vaiheensa vaalien järjestämisen kautta, joten Yleiskokouksessa poistettiin vuoden 1993 monet Etelä-Afrikkaa koskevat talouden kiellot ja rajoitukset.¹¹¹

UNOMSA-operaatio osallistui vakauttamaan neuvotteluiden mahdollistumista Etelä-Afrikassa vuosina 1992-1993, ja operaatiolle nähtiin tarve lisäksi vaalien turvaamisessa. YK:ssa haluttiin varmistaa Etelä-Afrikan muutosprosessi loppuun asti, ettei enää ennen huhtikuuta 1994 ja äänestämisen aikana tulisi demokratisaatiota eikä rehellisiä vaaleja estäviä tapahtumia. Yleiskokouksessa kannustettiin kaikkia vaaleihin osallistuvia puolueita varmistamaan omalta osaltaan turvallisten vaalien toteutuminen ilman väkivaltaa. UNOMSA-operaation vaikutusta Etelä-Afrikan neuvotteluiden ja vaalien toteutumiseen korostettiin ja kiiteltiin organisaatiossa läpi vuoden. ”This was the largest electoral observer mission mounted by the United Nations. No fewer than 2,120 men and women took part, including staff members of the United Nations and specialized agencies and recruits from some 120 Member States.”¹¹² Etelä-Afrikan UNOMSA-operaatio oli laajin YK:n järjestämä vaalien turvaamisoperaatio. Operaatio oli YK:n osallistumisesta Etelä-Afrikan muutosprosessiin konkreettisin ja näkyvin, mikä oli osana varmistamassa yhtenäisen muutoksen demokratiaan. Poliittiselle väkivallalle ei nähty loppua 1990-luvun edetessä, joten poliittisen osallistumisen turvaaminen, kuten valtaväestön äänestäminen ja vaalitulosten rehellisyys, nähtiin YK:ssa viimeisenä ratkaisuna rauhanomaisen valtiollisen muutoksen toteutumiseen. YK oli toimeenpannut vaalien turvaamisoperaatioita muissa eteläisen Afrikan valtioissa 1990-luvulla varmistaakseen demokraattisen muutoksen, joten kyseessä oli myös osa organisaation laajempaa toimintamallia.

”The Security Council is welcoming the first all-race multi-party election and the establishment of a united, democratic, non-racial Government of South Africa, which was inaugurated on 10 May 1994.”

¹¹³ Vapaat vaalit toteutuivat 27.04.1994 muuttaen Etelä-Afrikan kolonialismin ja apartheidin-ajasta demokratiaan. ANC-puolue voitti vaalit 62%:lla äänistä vieden reilun enemmistön tulevan 400-henkisen parlamentin paikoista. Kansallispuolue sai vaaleissa noin 20% äänistä ja putosi lähes koko parlamentin hallinnasta 82:een paikkaan. ANC-puolueen voiton myötä sen johtaja Nelson Mandela nousi Etelä-Afrikan presidentiksi ja apartheidin vastaisen ihmisoikeustaistelun voiton keulakuvaksi.

---

¹¹¹ S/26785 1993; A/RES/48/1 1993.

¹¹² S/26785 1993; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4948-GA/AP/2118 1993; A/RES/48/233 1994; S/RES/894 1994; YK:n lehdistötiedote SG/SM/S282 – SAF/176 1994; Whittaker 1995, 170-171. Demokratisaation tukeminen oli kuitenkin YK:n yleinen toimintamalli ihmisoikeuksien kunnioittamisen varmistamiseksi valtioissa. Ks. Shraga, Daphna (2011). *Securing Human Rights? Achievements and challenges of the UN Security Council*.

¹¹³ S/RES/919 1994.

Etelä-Afrikan uusi parlamentti muodostettiin 05.05.1994 aloittamaan apartheidin aiheuttamiin yhteiskunnallisiin seurauksiin vastaamisen ja valtion uudelleenrakentamisen.¹¹⁴

YK osallistui post-apartheidin Etelä-Afrikan poliittiseen kehitykseen ja demokratisaatioon vuosina 1989-1994 Apartheidin vastaisen julistuksen pohjalta. Poliittisten olosuhteiden edistäminen kansainvälisellä apartheidin vastaisella kampanjalla ja tiedonlevityksellä, puolueiden ja uhrien tukemisella ja eteläisen Afrikan demokratisaation edistämällä toteutti YK:n sitoutumista legitimoidun taistelun ratkaisuun. Vaikka aineiston pohjalta ei pysty tarkastelemaan Etelä-Afrikan poliittisen kehityksen merkittäviin askeliin eniten vaikuttaneita tekijöitä eikä YK:n elimien päätösten ja vaatimusten suoria seurauksia, voidaan todeta Apartheidin vastaisella julistuksella olleen merkittävä rooli Etelä-Afrikan demokratisoitumisessa. Poliittisen ilmapiirin muutoksen vaiheet ja olosuhteiden luominen muutokseen noudattivat Etelä-Afrikalle julistuksessa asetettuja ehtoja, mitkä olivat puolueiden toiminnan sekä vankien vapautus ja syrjivän lainsäädännön poistaminen. YK:n osallistuminen toimintaohjelmansa ja lopulta UNOMSA-operaation avulla vuosina 1989-1994 vaikutti Etelä-Afrikan poliittiseen muutokseen apartheidista vapaisiin vaaleihin. Etelä-Afrikan muutos post-apartheidin valtioksi ei siis ollut täysin sisäinen kehitysprosessi. UNOMSA-operaation historiallinen laajuus kertoi niin tilanteen vakavuudesta Etelä-Afrikassa kuin YK:n periksiantamattomuudesta osallistumisessaan ihmisoikeuksia, ihmisyyttä, organisaatiota ja dekolonialismia vastaan rikkoneen järjestelmän poistamiseen ja julistuksessa tavoitteeksi asetetun yhtenäisen, ei-rasistisen ja demokraattisen Etelä-Afrikan muodostamiseen.

YK:n pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali ilmaisi lehdistötiedotteessa 10.05.1994 YK:n jatkuvan tuen Etelä-Afrikan uudelleenrakennukseen. ”On behalf of the United Nations and the agencies and programmes of the United Nations, I pledge our continued support for the achievement of dignity, equal rights and social progress for all the people of this great country”¹¹⁵. Demokratisoitumisen ja Mandelan vaalivoiton juhlistamisen lisäksi kääntyi huomio YK:ssa myöhemmin vuonna 1994 apartheidin seurauksiin Etelä-Afrikassa. Järjestelmä oli aiheuttanut valtavan sosioekonomisen eriarvoisuuden, ja muun muassa massatyöttömyys, väkivallan kulttuuri, valtaväestön slummien asuinolot sekä niiden ylikansoitus ja kouluttamattomuus jäivät uuden Etelä-Afrikan haasteiksi.¹¹⁶ Demokratisoituminen muutti Etelä-Afrikan poliittisen järjestelmän ja hallinnon, mutta instituutioiden ja sosioekonomisten olojen kehittäminen jatkui osana maan muutosta. YK:n osallistuminen post-

---

¹¹⁴ A/RES/48/258/A 1994; S/RES/919 1994; YK:n lehdistötiedote SG/SM/S282 – SAF/176 1994; Thompson 1995, 261-267; Whittaker 1995, 161; Beck 2000, 189-191; Matsinhe 2011, 179.

¹¹⁵ YK:n lehdistötiedote SG/SM/5286 1994.

¹¹⁶ A/RES/48/258/A, B 1994; A/48/221 – S/26714 1994; A/48/523 1994; Thompson 1995, 224-228, 241-254; Whittaker 1995, 167-168, 171; Beck 2000, 192-204; Bernard 2011, 5-6; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9.

apartheidin muutosprosessiin jatkui esimerkiksi humanitäärisen uudelleenrakennuksen ja sosio-ekonomisten oikeuksien toteuttamisen edistämisenä. Käsittelen seuraavassa luvussa YK:n ja sen alajärjestön UNICEF:n osallistumista Etelä-Afrikan muutosprosessiin ihmisoikeuksien tukemisen, humanitäärisen tuen, ja kehitysyhteistyön kautta 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla.

4. ” Assistance to the victims of apartheid” – HUMANITÄÄRINEN UUELLEENRAKENNUS ETELÄ-AFRIKASSA

” Recognizing the responsibility of the United Nations and the international community, as envisaged in the Declaration on Apartheid, to help the South African people in their legitimate struggle for the total elimination of apartheid through peaceful means.” – YK yleiskokous, 20.12.1993

YK vaikutti demokratisaation edistämisen lisäksi humanitäärisen uudelleenrakennukseen osallistumalla apartheidin ilmenemismuotojen ja seurauksien vähentämiseen Etelä-Afrikassa. Humanitäärisellä uudelleenrakennuksella tarkoitan niitä päätöksiä ja toimia, millä YK osallistui ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseen Etelä-Afrikassa¹¹⁷. Tässä luvussa käsittelen, miten YK osallistui ihmisoikeuksien roolin vahvistamiseen ja niiden toteutumisen edistämiseen vuosina 1989-1999. Luvun ensimmäinen alaluku käsittelee YK:n vaikutuskeinoja, kuten kauppasaartoa, kansainvälisen kampanjan vahvistamista ja sen vaiheita alkaen valtaväestön tilanteen legitimoinnista ja apartheidin vastaisesta erityiskomiteasta, jotka juontavat juurensa jo järjestelmän alkua ajoilta 1950-luvulla. YK:n toiminta vuosina 1989-1999 ihmisoikeuksien toteutumisen edistämässä uuden Etelä-Afrikan muutosprosessissa pohjautui aiemmin perustettuihin kehitysohjelmiin ja vaikutuskeinoihin, mutta toiminta konkretisoitui ja vahvistui Apartheidin vastaisen julistuksen myötä vuodesta 1989. Luvun toinen alaluku käsittelee YK:n ja sen alajärjestön UNICEF:n avulla organisaation osallistumista lasten tilanteen parantamiseen. Analysoin, miten YK tuki eteläafrikkalaisten lasten tasa-arvoisempia mahdollisuuksia oikeuksiensa toteutumiseen koulutuksessa ja terveyden palveluissa. Etelä-Afrikan valtaväestön ihmisoikeuksien tunnustaminen valtiossa ja niiden toteuttamisen edistäminen olivat tärkeitä askeleita apartheidin eriarvoistavien seurausten heikentämisessä, ja yhtenäisemmän uuden alun muodostamisessa.

4.1 Syrjinnästä kohti uutta perustuslakia

Ihmisoikeuksien julistuksen mukaan jokaisella on oikeus sellaiseen järjestelmään ja kansainväliseen järjestykseen, jonka puitteissa julistuksen oikeudet voivat toteutua. YK:n toimet Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmän murtumiseen vuosina 1989-1994 perustuivat maan ihmisoikeusrikkomusten

---

¹¹⁷ Ks. Johdannosta 1.2 YK:n periaatteista. Rauhan ja ihmisoikeuksien edistäminen vaatii myös konkreettista tukea oikeuksien toteuttamiseen taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi.

vastaisen taistelun legitimointiin ja julistuksen toteutumista estäneen järjestelmän tuomitsemiseen kansainvälisesti. Yleiskokous julisti ensimmäisen kerran 02.12.1950, että Etelä-Afrikan rotuerottelupolitiikka perustuu todistettavasti rodulliseen syrjintään. YK tunnusti Etelä-Afrikan valtaväestön oikeuden vaatia ja protestoida valtion hallituksen toimia vastaan, ja tilanteen legitimointi oli merkittävä viesti organisaation tuesta koko Etelä-Afrikan väestölle ja muille valtioille. Kansainvälisten ihmisoikeuksien loukkauksien kriminalisointi ja yhteistyön verkosto ovat kuitenkin osa laajempaa ilmiötä, mitä kansainvälistä lakia tutkinut Annalisa Ciampi kutsuu kansainvälisen lain humanisoinniksi.¹¹⁸ Apartheid rikkoi Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen periaatteita rajoittaessaan kansalaisten tasavertaisuutta, yksilöiden vapautta ja elintasoja ja yhteiskunnallisia oikeuksia vaikuttaa maan asioihin ja kehittää itseään. Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksen kannalta tulee tarkastella, millaisilla toimilla YK osallistui ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseen vuosina 1989-1999.

Yleiskokouksessa tunnustettiin ja legitimoitiin vuosittain 1989-1993 eteläafrikkalaisten kamppailu apartheidin lopettamiseksi, ja yhtenäisen, ei-rasistisen ja demokraattisen yhteiskunnan perustamiseksi.” Reaffirms that apartheid is a crime against humanity.”¹¹⁹ Yleiskokous toisti apartheidin olevan rikos ihmisyyttä vastaan, mikä tiivistä organisaation käsityksen ja legitimoinnin ja osallistumisen syyn.¹²⁰ Kuvailu järjestelmästä rikoksena ihmisyyttä vastaan ilmentää organisaation taustan perusteita ja sitä, että apartheid koettiin hyökkäyksenä myös yleisesti ihmisoikeuksia ja siten organisaatiota itseään vastaan. YK:n sitoutuminen ja toimien laajuus Etelä-Afrikan valtaväestön oikeuksien toteuttamisen edistämiseksi oli paikallisen kriisin lisäksi organisaation voimannäyte ihmisoikeuksien puolustamisessa. Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston asettamien Etelä-Afrikkaa koskevien pakotteiden ja rajoitteiden rikkominen nähtiin apartheidin vastaisen julistuksen ja YK:n periaatteiden vastaisena toimintana ja suorana loukkauksena Etelä-Afrikan valtaväestöä kohtaan¹²¹.

Apartheidin vastainen erityiskomitea osallistui ihmisoikeustilanteen kehitykseen Etelä-Afrikassa tuomalla julkisuuteen järjestelmän rikoksia valtaväestöä kohtaan ja painottamalla YK:n tukea uhreille ja protestojille. Valtaväestön sortaminen ja yksilöiden vapauksien kieltäminen olivat jatkuvia teemoja erityiskomitean raporteissa vuosina 1989-1994. Maan tapahtumien saaman huomion kasvattamisella oli tarkoitus vaikuttaa kansainvälisen yhteisön lisäksi Etelä-Afrikan valtaväestöön,

---

¹¹⁸ UN Department of Publication 1994, 10.; Whittaker 1995, 163-172; Suomen YK-liitto 2008, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; Ciampi 2011, 99-100; Keller & Ulfstein 2012, 1-15.

¹¹⁹ A/44/27/C 1989.

¹²⁰ A/RES/44/27/A, B, C 1989.

¹²¹ A/RES/44/84 1989; A/RES/45/17 1990; A/RES/45/84 1990; A/RES/47/15 1992.

koska maan hallitus levitti propagandaa ja oli sulkenut lehdistön järjestelmää kritisoivilta teksteiltä.¹²² Erityiskomitea oli YK:n vaikutuskanava organisaation ja maan valtaväestön välillä, ja epäkohtien esiintuonnilla YK osallistui ihmisoikeustaisteluun nostamalla painetta järjestelmää kohtaan valtion sisä- ja ulkopuolella. Komitean toiminta oli poikkeuksellinen dekolonisaation väline YK:lle verraten esimerkiksi muualla eteläisessä Afrikassa järjestettyihin rauhanturvasoperaatioihin ja demokraattisten vaalien varmistamisoperaatioihin 1980- ja 1990-luvuilla. Apartheidin instituutionaalisen rasmin luonne sai YK:n perustamaan oman komitean Etelä-Afrikan ihmisoikeusrikoksia vastaan.

YK:n sitoutuminen apartheid-järjestelmän sortaman valtaväestön tukemiseen ja heidän ihmisoikeuksiensa toteutumisen edistämiseen tiivistyi Apartheidin vastaisessa julistuksessa vuonna 1989. ” All shall enjoy universally recognized human rights, freedoms and civil liberties, protected under an entrenched bill of rights.”¹²³ Etelä-Afrikan hallituksen toiminta tuomittiin vastuuseen lukemattomien ihmisten kuolemista, kansojen epäinhimillistämistä ja eteläisen Afrikan epävakauttamisesta. Julistus pohjautui ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, ja siinä listataan ihmisoikeudet tunnustuvat muutokset, joiden tuli tapahtua Etelä-Afrikassa. Muutokset tunnustavat yksilötason muutokset, kuten kaikkien eteläafrikkalaisten oikeudet tasavertaiseen kansalaisuuteen ja osallistumiseen hallintoon, ja valtiossa tarvittavat yhteiskunnalliset muutokset, kuten kaikkien oikeudet tunnustava perustuslaki ja demokraattinen hallintomuoto.¹²⁴ Apartheidin vastaiseen julistukseen sisältyneet oikeudet loivat tarkoituksen YK:n osallistumiselle ja julistuksen toimintaohjelman noudattamiselle.

Julistus apartheidia vastaan korostaa Etelä-Afrikan tilanteen vaikutuksia maanosan ja koko maailman rauhaan. Organisaation mukaan pysyvää rauhaa ja oikeutta ei voi olla, jos rodullista dominointia ja apartheidia on olemassa.¹²⁵ YK legitimoit paikallisen ihmisoikeustaistelun ja tuki osallistumisellaan Etelä-Afrikan lisäksi koko maanosan vakauttamista 1990-luvulla. Julistus kuvasti YK:n painotusta ihmisoikeuksien lainsäädännöllisen puolen toteutumiseen, ja toimi ikään kuin vastaiskuna maan syrjivälle lainsäädännölle. Yleiskokous kohdisti julistuksen suuremmin Etelä-Afrikan hallitukselle kuin ennen vuotta 1989 istunnoissa tehdyt päätökset, ja neuvottelujen vaatimien muutosten esittäminen konkretisoi tilanteen edistämiseen osallistumisen.

---

¹²² A/RES/44/27/G 22.11.1989; Report of the Special committee against Apartheid A/48/22-S/26714 14.06.1994.

¹²³ A/RES/S-16/1 1989.

¹²⁴ A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/176/A, B 1990; A/45/1052 1990; Thompson 2001, 225-226; Berger 2009, 130.

¹²⁵ A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/176/A 1990; A/48/691 1993.

YK:n käsitys apartheid-hallinnosta ilmeni sen vastustajien puolustamisen ja legitimoinnin lisäksi järjestelmän kansainvälisenä tuomitsemisena. ”Strongly condemns the policy of apartheid that deprives the majority of the South Africa population of their dignity, fundamental freedoms, and human rights.”¹²⁶ Yleiskokouksessa tuomittiin apartheid ihmisoikeuksien ja vapauden riistämistä maan valtaväestöltä. Yleiskokouksen diskurssi järjestelmästä avaa organisaation vahvaa vastakkainasettelua sitä kohtaan. Apartheid-järjestelmää kutsuttiin vuosina 1989-1994 päätöksissä ja lehdistötiedotteissa muun muassa brutaaliksi, vastenmieliseksi ja pahaksi. ”The United Nations raised its flag against the evil of apartheid. The world joined against it.” YK:n entinen pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali muisteli Mandelan virkaanastujaisjuhlassa, kuinka YK:n nousi yhdessä valtioiden kanssa vastustamaan apartheidia.¹²⁷ YK edisti legitimoinnin ja julkisen tuomitsemisen kautta kansainvälistä vastakkainasettelua Etelä-Afrikkaa kohtaan.

Kansainvälisen paineen kasvattaminen oli YK:n keskeisimpiä keinoja osallistua ihmisoikeustilanteen edistämiseen Etelä-Afrikassa vuosina 1989-1994. Ensimmäiset yleiskokouksen päätökset koskien jäsenmaiden suhteita Etelä-Afrikkaan määräsivät diplomaattisuhteiden katkaisun valtioon vuonna 1962¹²⁸. Uuden Etelä-Afrikan muodostumisen tukemisessa YK:n toimet konkretisoituivat kauppараjoituksiksi ja kauppasaarroksi.

YK pyrki eristämään Etelä-Afrikan muista valtioista ja nostattamaan sisäistä painetta järjestelmän muutokseen asettamalla rajoituksia kaupankäyntiin valtion kanssa 1980-luvun lopusta lähtien. Valtioiden tuli rajoitusten mukaan katkaista kauppasuhteet Etelä-Afrikkaan ja kieltää valtion lipun alla toimivien lentokoneiden ja laivojen maahan pääsy. Lisäksi Etelä-Afrikka asetettiin tuontikieltoon, ja jäsenmaat eivät saaneet ostaa maan hiiltä, kultaa, timantteja eikä maataloustuotteita. Kauppараjoitukset ja niiden rikkomisesta seuranneet sanktiot asetettiin koskemaan myös ylikansallisia yhtiöitä ja pankkeja, jotka eivät saaneet tehdä uusia sijoituksia tai antaa uusia lainoja Etelä-Afrikalle.¹²⁹ Organisaation sitoutuminen osallistumaan vapaan Etelä-Afrikan perustamiseen sai talouden rajoitusten myötä konkreettisemmän muodon.

Kauppараjoitukset ja niiden sanktiot olivat merkittävä kannanotto apartheidia ja sen kansainvälistä uhkaa vastaan. Turvallisuusneuvosto säättää valtioita vastaan mahdolliset taloudelliset vaikutuskeinot, ja neuvoston enemmistön täytyy hyväksyä ne ilman, että yksikään pysyvistä jäsenistä vastustaa niitä. Taloudelliset sanktiot määritetään tapauskohtaisesti varojen jäädytykseksi, tavanomaisten kauppа- ja

---

¹²⁶ A/RES/27/K 1989.

¹²⁷ A/RES/44/27/K 1989; A/RES/45/17 1990; A/RES/45/90 1990; A/RES/47/79 1992; YK lehdistötiedote SG/SM/5286 1994; A/RES/47/79 1992; A/RES/47/81 1992; MacQueen 2002, 108-118.

¹²⁸ UN Department of Publication 1994, 17.

¹²⁹ A/RES/44/27/D/E/H 1989; A/RES/45/84 1990; Thompson 1995, 110-111; Beck 2000, 178.

taloussuhteiden peruuttamiseksi tai kauppasaarroksi. Etelä-Afrikka oli ensimmäinen valtio, jota kohtaan YK:ssa turvallisuusneuvosto asetti sanktion. Vuonna 1965 asetetulla sanktiolla pyrittiin vaikuttamaan apartheid-järjestelmän lopettamiseen, ydinasepyrkimyksiin ja väkivallan lakkauttamiseen muualla eteläisessä Afrikassa. Etelä-Afrikan kauppasaarto muutettiin pakolliseksi kaikille YK:n jäsenvaltioille vuonna 1977.¹³⁰ Turvallisuusneuvoston osallistaminen Etelä-Afrikan ihmisoikeustilanteeseen kasvatti kansainvälistä painetta entisestään ja korosti uudelleenrakennuksen yhteisen hyödyn merkitystä. Kauppasuhteiden muutokset valtioissa ja yrityksissä laajensivat apartheidin vastaisuutta organisaation ulkopuolellekin.

Kauppasaartoa pidettiin vahvimpana myötävaikuttajana talouden rajoituksista. ”Convinced that an effective oil embargo against South Africa would complement the arms embargo against the apartheid regime and serve to curtail both its acts of aggression against the front-line states and its repression of the people of South Africa.”¹³¹ Organisaatiossa uskottiin vuonna 1989, että öljyn kauppasaarto yhdessä aseiden kauppasaarron kanssa vähentäisi maan hallituksen epävakauttamisyrittäisiä naapurivaltioissa ja sortoa Etelä-Afrikan valtaväestöä kohtaa.

Kauppasaarto sisälsi öljyn, aseiden ja teknologian kaupan pakollisen kiellon muille valtioille, minkä tarkoituksena oli eristää Etelä-Afrikka energian lähteistä ja sotateollisuudesta. Turvallisuusneuvostoa tutkinut Ciampi on problematisoinut kauppasaarron käytön ihmisoikeuksia puolustavana keinona, koska sen vaikutusten kohdistetun valtion väestöön ja sen kauppakumppanimaiden väestöön on todettu olleen negatiivisia, esimerkiksi Irakin kauppasaarrossa 1990-luvulla.¹³² Kauppasaarrolla voidaan nähdä olevan heikentäviä vaikutuksia valtion väestöön esimerkiksi elintason huonontumisen tai yksilöiden taloudellisen tilanteen vaikeutumisen kautta. Etelä-Afrikan valtaväestön tilanteen täytyy huomioida olleen kuitenkin poikkeuksellinen verrattuna muihin valtioihin, joiden johdon toimia YK on vastustanut. Rasistinen rotujärjestelmä rajoitti jo valtaväestön sosioekonomisia mahdollisuuksia, liikkumista, ja työllistymistä, joten kauppasaarron käyttäminen instituutionaalisen rasismien heikentäjänä oli perusteltua tilanteen ratkaisun nopeuttamisen ja uuden Etelä-Afrikan ihmisoikeustilanteen edistämiseksi.

Ihmisoikeudet tunnustavan Etelä-Afrikan muodostumiseen vaikuttivat kaupan rajoitteiden kautta niitä rikkovien tuomitseminen, mikä oli yksi YK:n keinoista kasvattaa huomiota entisestään maan tilanteelle ja organisaation päätöksiä kohtaan. Apartheidin vastaisen julistuksen toimeenpanoa estävien kaupparajoitusten rikkomusten nähtiin olevan loukkaus Etelä-Afrikan valtaväestöä kohtaan.

---

¹³⁰ S/RES/217 1965; Whittaker 1995, 164-165, 167; Ciampi 2011, 102.

¹³¹ A/RES/44/27/H 22.11.1989.

¹³² A/RES/44/27/D, H 1989; A/RES/45/176/F 1990; A/RES/46/79/E 1991; A/RES/47/116/D 1992; Ciampi 2011, 101.

Yhteistyön tuomitseminen osana kansainvälistä kampanjaa eteni entistä julkisempaan muotoon vuosikymmenen alussa, kun vuonna 1990 Yleiskokous julkaisi listan pankeista ja yhtiöistä, jotka olivat jatkaneet yhteistyötä Etelä-Afrikan kanssa. Listan ympärille toteutettiin myös tiedonkeräysprojekti talousyhteistyön vaikutuksista Etelä-Afrikan valtaväestöön, mikä muodostettiin jäsenmaiden raporteista ja materiaaleista. Yleiskokous toivoi listalle ja sen seurauksien raportille mahdollisimman suurta julkisuutta ja levitystä jäsenmaissa.¹³³ Kaupanrajoitukset ja sanktiot olivat keskeisiä kansainvälisen paineen kasvattamisessa ihmisoikeuksia toteuttavan Etelä-Afrikan edistämiseksi. YK:n osallistumisen toimet tekivät Etelä-Afrikan taloudesta epätehokkaan, ja maan talouden kasvutahti oli muuttunut yhdeksi maailman matalimmista 1980-luvun lopulla, mikä kasvatti painetta järjestelmän muutokseen¹³⁴.

” The General Assembly is reaffirming also its firm determination and its commitment to eradicate totally and unconditionally racism in all its forms, racial discrimination and apartheid.”¹³⁵ YK:n rooli rasismien ja rodullisen syrjinnän vastustajana ihmisoikeuksien kentällä oli ollut vahva jo toisen maailmansodan jälkeen. Organisaatio loi julistuksen entisten kolonialististen maiden ja niiden kansalaisten itsenäistymisen oikeuksista ja osallistui 1980-luvun lopusta 2000-luvun alkuun yli kymmeneen rauhanturvaoperaatioon Afrikassa, ja niistä esimerkiksi Ruandan ja Kongon kriisit liittyivät post-koloniaalisen valtion kaatumiseen. Yleiskokouksessa nostettiin 1990-luvun alussa rasismien ja rodullisen syrjinnän vastaisessa työssä poikkeuksetta apartheid omaksi rikoksekseen. ” Millions of human beings continue to this day be victims of varied forms of racism, racial discrimination and apartheid.”¹³⁶ Etelä-Afrikan järjestelmää ei sisällytetty näiden kahden eli rasismien eikä rodullisen syrjinnän vastustukseen, vaan se listattiin erikseen. Kansainvälisessä yhteisössä haluttiin Etelä-Afrikan ihmisoikeusrikkoksille ja niiden uhreille erillinen huomio muista rassistisista ilmiöistä.¹³⁷

Apartheidin eri rotujen sorto erosi hallinnollisten kriisien kanssa taistelleiden entisten siirtomaiden raakuuksista 1990-luvulla, koska kyseessä ei ollut ainoastaan poliittinen kriisi maan johdosta ja demokratiasta. Apartheid oli instituutionaalisen rasismien ja syrjinnän muoto, mikä riisti ihonväriin perustuen valtaväestön ihmisarvon ja rajoitti lainsäädännöllä heidän elämänsä eri osa-alueita. Yleiskokouksessa tuomittiinkin vuosina 1990-1992 järjestäytyneet rasismien muodot pahimmiksi

---

¹³³ A/44/27/C, E, J 1989; A/RES/45/84 1990; A/RES/45/90 1990; A/RES/46/64 1991; A/RES/46/84 1991; A/RES/47/116/D 1992.

¹³⁴ Thompson 2002, 242.

¹³⁵ A/RES/45/105 1990.

¹³⁶ A/RES/46/85 1991.

¹³⁷ A/RES/1514; A/RES/44/52 1989; A/RES/44/88 1989; A/RES/44/146 1989; A/RES/46/85 1991; A/RES/46/71 1991; A/RES/47/77 1992; MacQueen 2002, 22-23

syrynnän ja ihmisoikeuksien rikkomisen muodoiksi¹³⁸. Apartheidin identifioiminen omaksi rasismin ja syrynnän muodokseen oli yksi YK:n tavoista kasvattaa kansainvälistä huomiota ja painetta läpi 1990-luvun uuden Etelä-Afrikan edistämiseksi. Rasismia ja rotujen välisiä suhteita tutkinut Durrheim tuo esiin rasismin käsitteen kontekstuaalisuuden ja jatkuvan muuttuvuuden. Durrheim muistuttaa, että esimerkiksi rasismi Yhdysvalloissa työhön liittyvissä valtasuhteissa perustuu Etelä-Afrikan instituutionaaliseen syryntään verrattuna erilaiseen historiaan ja kontekstiin.¹³⁹ Vaikka apartheid oli kolonialismin historiassa poikkeuksellisen instituutionaalinen rodullisen syrynnän muoto, niin se myös muodostui kontekstinsa tuotteeksi, ja sen omaksi muodokseen määrittäminen YK:ssa ei välttämättä korosta järjestelmän poikkeuksellisuutta muiden yli.

Apartheidin vahvimpia ilmenemismuotoja olivat valtaväestöä syryvä lainsäädäntö, mikä rajoitti rotujen välistä tasavertaisuutta ja yksilöiden toimintaa. Ihmisoikeuksia rikkova järjestelmä tuomittiin YK:ssa, ja organisaation rahasto United Nations Trust Fund for South Africa toimi organisaation tarjoaman oikeudellisen avun ja kehityksen välineenä vuoteen 1992 asti. Rahasto keskittyi nostamaan esiin yksilön oikeuksiin liittyviä rikkomuksia ja vaikuttamaan lainsäädännön muuttamiseen vastaamaan ihmisoikeusjulistuksia.¹⁴⁰

YK pystyi rahaston avulla osallistumaan suoraan järjestelmän sortamien yksilöiden tukemiseen, mutta myös edistämään omalta osaltaan valtaväestön maan sisäistä uskoa ihmisoikeuksiin ja kansainväliseen tukeen. Oikeudellinen tuki järjestelmän uhreille ja sitä vastustaville järjestöille sekä ihmisoikeuksien kulttuurin vahvistaminen olivat tärkeitä askeleita kohti rotujen tasavertaisuutta toteuttavaa uutta Etelä-Afrikan perustuslakia. Yleiskokous tunnusti rahaston tärkeän oikeudellisen roolin maan kehityksessä vuonna 1993¹⁴¹. YK osallistui rahaston avulla niin yksilöiden kuin yhteiskunnan edistämiseen ihmisoikeuksien kulttuurin leviämisessä ja toteutumisessa. Rahasto osallistui tasavertaisuuden oikeuden edistämiseen erityiskomitean apartheidin vastaisen kampanjan kanssa.

Apartheidin vastaisen julistuksen vaikutuksia ja toteutumista seurattiin jäsenmaiden toimissa ja erityisesti Etelä-Afrikassa. Yhteiskunnallisen kehityksen merkittävämpiä askeleita oli monien syryvien lakien poistaminen vuonna 1991. Syryvä lainsäädäntö oli pitänyt järjestelmää yllä yli 40 vuotta, ja esimerkiksi poistettu Separate Amenities Act muutti rodullisen erottelun arjen toiminnoissa,

---

¹³⁸ A/RES/45/105 1990; A/RES/46/85 1991; A/RES/46/71 1991; A/RES/47/77 1992.

¹³⁹ Durrheim 2011, 14.

¹⁴⁰ A/RES/44/27/J 1989; A/44/556 1989; A/48/523/Add.1 1994; Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 51; Thompson 1995, 187-220, 228-235; Sehoole 2005, 11-12; Berger 2009, 114-125; Matsinhe 2011, 178-187; Worden 2011, 104-124, 128-131.

¹⁴¹ A/RES/46/79/A, F 1991; A/48/523/Add.1 1994.

kuten kulkuvälineissä ja ravintoloissa. YK:n pääsihteeri raportoi julistuksen vaikutuksista Etelä-Afrikassa pian sen luomisen jälkeen, ja puolueissa oli huomattavissa uuden perustuslain luonnostelua, mikä ilmensi väestön tavoitetta rakentaa uusi valtio rauhanomaisin keinoin yhtenäiseksi. Kuitenkin julistuksen toimeenpanoon tartuttiin Etelä-Afrikan hallituksen puolelta hitaasti, ja poliittisten vankien vapautus oli vielä julistuksen jälkeenkin kiistakysymys. Julistuksen myötä ihmisoikeudet kuitenkin vahvistivat paikkaansa Etelä-Afrikassa, ja järjestelmää vastustavat ryhmät halusivat turvata ne osana maan tulevaisuutta.¹⁴²

Syrjivän lainsäädännön poistuttua vuonna 1991 YK:n osallistumisen toimet keskittyivät kansainvälisen paineen ja oikeudellisen tuen lisäksi ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta merkittävien olosuhteiden edistämiseen organisaation periaatteiden mukaisesti. ”The Security Council considers that South Africa’s transition to democracy must be underpinned by economic and social reconstruction and development and calls on the international community to assist in this regard.”¹⁴³ Turvallisuusneuvoston mukaan Etelä-Afrikan demokratisaation muutosta tuli edistää ja turvata sosioekonomisten olojen kehityksellä. Sosioekonomisten olojen, kuten työllisyyden ja terveydenhuollon, nähtiin edistävän demokraattista muutosta maan sisällä. Järjestelmä oli heikentänyt valtaväestön elintasoja sekä mahdollisuuksia palveluihin ja Yleiskokous käsitteli humanitäärisen tuen ohjaamista ihmisarvon mukaisten olosuhteiden edistämiseksi 1990-luvun alussa.¹⁴⁴ Vaikkakin YK osallistui avustukseen sosioekonomisten olojen edistämiseksi, painottuivat YK:n toimet kansainvälisen paineen ja ihmisoikeuksien lainsäädölliseen puoleen edistämiseen.

Maan väliaikainen uusi perustuslaki muodostettiin useiden puolueiden yhteistyössä vuonna 1993, mikä sai laajan kansainvälisen huomion ihmisoikeuksien toteuttamisen neuvotteluiden alkuna. Väliaikainen perustuslaki pohjautui YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen ja Apartheidin vastaiseen julistukseen. Perustuslaki tunnusti kaikkien kansalais-, taloudellis-, ja poliittiset oikeudet, sekä lasten oikeudet. Uuden Etelä-Afrikan ihmisoikeuksien mukainen perustuslaki tuli voimaan vuonna 1996. Presidentti Mandela toi puheessaan ilmi, kuinka Apartheidin vastainen julistus jää historiaan yhtenä tärkeimpänä dokumenttina taistelussa apartheidia vastaan, koska se sisälsi tulevan perustuslain ihmisoikeudellisen pohjan, muutoksen vaatimukset ja YK:n

---

¹⁴² A/RES/1990; A/45/1052; Nelson Mandelan lausunto Special Committee against Apartheid: Iie vuonna 1990; A/RES/47/116/B; A/48/691; Beck 2000, 184; Matsinhe 2011, 178-187.

¹⁴³ Turvallisuusneuvoston johtajan lausunto S/26785 1993.

¹⁴⁴ Whittaker 1995, 167-171; Beck 2000, 184.

toimintasuunnitelman.¹⁴⁵ YK:n osallistumisen toimet Etelä-Afrikan ihmisoikeustaistelussa saivat perustuslaillisen muodon syrjinnän poistumisen edistämiseksi.

YK osallistui ulkoisena toimijana ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseen uuden Etelä-Afrikan muodostumisessa vuosina 1989-1994. Organisaation toimet yhteiskunnallinen kehityksen edistämiseksi syrjivästä lainsäädännöstä ja järjestelmällisistä ihmisoikeusrikoksista sisälsi valtaväestön taistelun legitimointia, tapahtumien julkisuuden kasvatusta, kansainvälisen paineen luontia talouden rajoitteilla, tilanteen tarkkailua ja arviointia erityiskomitean avulla, humanitääristä apua ja järjestelmän vastaisen ihmisoikeusjulistuksen. Apartheidin vastainen julistus loi pohjan lainsäädännölliselle muutokselle Etelä-Afrikassa, kuten demokratisaatiossakin. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen YK:n osallistumista erityisesti lasten oikeuksien edistämiseen Etelä-Afrikassa.

4.2 Lasten oikeuksien kehitys

Käsittelen kappaleissa 4.2.1 ja 4.2.2 YK:n ja sen alajärjestön UNICEF:n osallistumista lasten oikeuksien edistämiseen Etelä-Afrikassa vuosina 1989-1999. Ensimmäinen alaluku käsittelee opetuksen ja koulutuksen oikeuden edistämistä. Apartheidin rajoitteet valtaväestön koulunkäynnin mahdollisuuksiin ja heidän opetuksen laatuun olivat luoneet eriarvoiset lähtökohdat valtaväestölle itsensä ja oman elämänsä edistämiseen. Uuden Etelä-Afrikan oli tärkeää muuttaa valtion kouluinstituutio rodullisesti tasa-arvoiseksi lasten oikeuksien toteutumisen ja maan sisäisen kehityksen kannalta. Käsittelen ensimmäisessä alaluvussa YK:n ja UNICEF:n osallistumista koulutuksen yhtäläisen toteutumisen edistämiseksi koulutusohjelmien, humanitäärisen tuen, ja tyttöjen koulutuksen tukemisen kautta. Toinen alaluku 4.2.2 muodostuu terveydenhuollon palvelujen saatavuuden edistämiseksi eteläafrikkalaisille lapsille. Käsittelen miten YK ja UNICEF osallistuivat terveystalvelujen ja lasten sairauksien ehkäisyn edistämiseen.

4.2.1 Oikeus opetukseen

Lasten oikeuksien yleissopimus määrittää lapselle oikeuden opetukseen¹⁴⁶. Koulutus tarjoaa lapselle keinot kehittää itseään, vaikuttaa oman elämänsä valintoihin ja olla osa yhteiskuntaa sekä edistää sitä.

---

¹⁴⁵ A/RES/45/176/A 1990; A/RES/46/79/A 1990; A/RES/47/116/A 1991; YK lehdistötiedote SG/SM/4700 – GA/AP 2064 1992; YK lehdistötiedote SG/SM/5286 1994; Beck 2000, 188, 192-193; Thompson 2001, 240-259.

¹⁴⁶ Ks. Liite 2.

Erityisesti oikeuden toteuttaminen “yhtäläisesti kaikille” merkitsee koulutuksen universaalia oikeutta, joka kuuluu kaikille sukupuolesta tai etnisyydestä riippumatta. Yhtäläisyys on koulutuksessa piirre, joka oli tärkeä toteuttaa 1990-luvulla uudessa Etelä-Afrikassa apartheidin eriarvoisuuden perinnön vuoksi.

YK edisti Etelä-Afrikan koulutusmahdollisuuksia Yleiskokouksen vuonna 1967 perustaman UNETPSA-ohjelman (The United Nations Educational and Training Programme for Southern Africa) kautta 1980-luvun lopussa ja 1990-luvulla, minkä tuloksia ja vaikutusta raportointiin Yleiskokouksessa demokratisoitumisen jälkeenkin. ”For more than 25 years, the United Nations Trust Fund and UNETPSA have been providing humanitarian, legal, and educational assistance to the victims of apartheid.”¹⁴⁷ UNETPSA perustettiin avustamaan muun muassa Namibian, Etelä-Afrikan ja Zimbabwen kansalaisia järjestämällä toisen asteen ja korkeakoulutason koulutusta ja harjoittelua nuorille näiden valtioiden ulkopuolella. Ohjelma tuki vuosina 1989-1990 1 200 opiskelijaa, joista 70% oli eteläafrikkalaisia. UNETPSA:n resurssit painotettiin vuodesta 1991 alkaen entisestään apartheidista kärsineiden nuorten kouluttamiseen ja valtion instituutioiden kehittämiseen, ja sitä kautta vaikuttamaan maan tilanteeseen luoden eri alojen ammattilaisia rakentamaan uutta yhteiskuntaa. Vuoteen 1993 mennessä ohjelman tukemia eteläafrikkalaisia opiskelijoita oli jo 2 100.¹⁴⁸

UNETPSA-ohjelma edusti toimia, joilla YK osallistui yksilöiden tukemisen ja kehittämisen kautta institutionaalisen rasmin murtamiseen sisältäpäin 1980- ja 1990-luvuilla. Ohjelman keskittäminen etenkin eteläafrikkalaisten kouluttamiseen, vaikkakin ohjelma edisti koulutusta koko eteläisessä Afrikassa, korostaa YK:n huomiota apartheidin uhreille ja yhteiskunnalliselle uudelleenrakennukselle. YK suoritti 1990-luvulla eteläisessä Afrikassa esimerkiksi Namibiassa, Angolassa ja Mosambikissa demokratian toteutumista valvovia operaatioita. Vuosina 1989-90 UNTAG-operaatio (United Nations Transition Assistance Group) varmisti Namibiassa rauhanomaisen itsenäistymisen ja vapaat vaalit.¹⁴⁹ Vaikka YK:n resursseja vaadittiin rauhan ja uudelleenrakennuksen mahdollistamiseen useissa eteläisen Afrikan maissa samaan aikaan, organisaatio painottui edistämään koulutusta UNETPSA-ohjelmalla erityisesti Etelä-Afrikassa. Etelä-Afrikka ilmensi alueesta eniten rikoksia ihmisoikeuksia ja maanosan vakautta vastaan, joten on perusteltua, että YK pyrki vaikuttamaan useisiin valtioihin myönteisesti osallistumalla uuden Etelä-

---

¹⁴⁷ YK:n lehdistötiedote SG/SM/4947- SAF/155 1993.

¹⁴⁸ International Conference on the Educational Needs of the Victims of Apartheid in South Africa 1991, background paper nro 5; A/RES/46/80 1991; A/RES/47/177 1992; A/RES/50/131 1995; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4947- SAF/155 1993; Dobbins 2005, 33.

¹⁴⁹ S/RES/632 1989; A/RES/44/17 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/46/160 1991; A/RES/50/131 1995; Dobbins 2005, 33-38; Dzinesa & Curtis 2012, 276-290; MacQueen 2002, 106-107.

Afrikan edistämiseen ja samanaikaisesti ohjasi dekolonisaatiota maanosassa yhden valtion esimerkin kautta.

UNETPSA-ohjelma keskitettiin toimimaan Etelä-Afrikasta paenneiden opiskelijoiden keskuudessa aiempaa vahvemmin vuoden 1990 jälkeen. Koulutuksen vaatimuksen kasvaessa apartheidin loppuvaiheissa kasvoi kansainvälisen yhteisön huoli koulutuksen tarpeesta eteläisessä Afrikassa ja pakolaisten kouluttautumismahdollisuuksista. ”Educational and technical assistance for southern Africa has become a growing concern of the international community.”¹⁵⁰ YK kantoi huolta koulutuksen yhtäläisyyden toteutumisesta pakolaisille, ja Yleiskokous päätti useamman koulutusohjelman perustamisesta ja humanitäärisestä tuesta rajalliset resurssit omaaville naapurivaltioille, kuten Namibialle ja Botswanalle, jotka olivat antaneet turvapaikkoja eteläafrikkalaisille opiskelijapakolaisille.¹⁵¹ Yksi YK:n merkittäviä toimia apartheidin uhrien tukemisessa ja integroinnissa takaisin osaksi yhteiskuntaa oli naapurivaltioiden tukeminen koulutuksen ja asuinolosuhteiden järjestämisessä eteläafrikkalaisille opiskelijapakolaisille.

”The United Nations Trust Fund for South Africa has over 27 years supported South African victims of apartheid, both inside and outside of the country. It has provided legal assistance and humanitarian relief.”¹⁵² UNETPSA:n lisäksi YK osallistui edistämään koulutusmahdollisuuksia eteläafrikkalaisille United Nations Trust Fund for South Africa- rahaston avulla vuodesta 1965 alkaen. Koulutuksen tukeminen oli merkittävä keino edistää valtaväestön vaatimuksia ja toimia yhteiskunnalliseen muutokseen rauhanomaisin keinoin, sekä lisäksi vastata laajoihin eteläafrikkalaisten nuorten ongelmiin, kuten työttömyyteen. Alhaiset koulutuksen standardit ja järjestelmän rajoitukset yhdistettynä YK:n pakotteisiin ja kauppasaartoihin apartheidin aikana loivat pohjan massatyöttömyydelle 1990-luvun Etelä-Afrikassa.¹⁵³

YK:n toimet opetuksen oikeuden toteutumisen edistämiseen Etelä-Afrikassa ilmenivät UNETPSA:n ja rahastojen tuen lisäksi lasten oikeuksia ajavan UNICEF:n toiminnan kautta. UNICEF raportoi keskittyneensä Etelä-Afrikassa opetuksen yhtäläisen järjestämisen tavoitteessa tyttöjen koulunkäynnin edistämiseen 1990-luvulla. Tytöt kokevat syrjintää usein sekä opinnoissa että lainsäädännössä kehitysmaissa, ja koulunkäynnin ulkopuolelle jäävillä tytöillä on todettu alhaisempaa itsetuntoa, aliravitsemusta ja korkeaa esiintyvyyttä äitiyskuolleisuudessa, HIV/AIDS tartunnoissa ja alaikäisessä äitiydessä. Vuosiraportin 1995 eteläistä Afrikkaa koskevassa

---

¹⁵⁰ A/RES/44/86 1989.

¹⁵¹ A/RES/44/86 1989; A/45/12, 18 1989.

¹⁵² YK:n lehdistötiedote SG/SM/4947-SAF/155 1993.

¹⁵³ A/RES/44/27/H 1989; A/RES/44/157 1989; A/RES/50/131 1995; A/RES/45/19 1990; A/RES/45/171 1990; A/48/523/Add.1 1994; Nowak & Ricci 2005, 6-7; Bernard 2013, 5-6.

aluekatsauksessa UNICEF raportoi tukevansa apartheidin jälkeisen Etelä-Afrikan uudelleenrakennusta ja erityisesti kehitystä lasten ja naisten tarpeisiin. Tyttöjen koulunkäyntiä ja täten yhtäläisten koulunkäynnin mahdollisuuksia edistettiin Etelä-Afrikassa huomioimalla koulujen olosuhteiden ja terveyteen liittyvien asioiden vaikutus erityisesti tyttöihin.¹⁵⁴

Etelä-Afrikka aloitti köyhyden tutkimuksen, terveys- ja hygieniaopetuksen osana koulunkäyntiä ja lapsiystävällisten alueiden ja ympäristöjen luonnin UNICEF:n avulla. Kansallisella köyhyden tutkimuksella selvitettiin väestön tarpeita ja suunniteltiin sosiaalihojelmia terveyteen, koulutukseen ja sanitaatioon. Etelä-Afrikka listattiin raporteissa Kamerunin, Sierra Leonen ja Sudanin kanssa valtioina, jotka kantavat huolta tyttöjen ja naisten oloista. Tämä huoli sisällytettiin moniin terveyttä, koulutusta ja ravitsemusta koskeviin ohjelmiin.¹⁵⁵ Nämä toimet rakentavat kuvaa valtion omasta halusta lasten olojen edistämiseen ja koulunkäynnin mahdollistamiseen. Terveys- ja hygieniaopetus osana koulunkäyntiä on oleellinen osa koulunkäynnin keskeyttämisen ehkäisyä erityisesti tytöillä.

UNICEF:n vuoden 1997 raportissa mainitaan naisia politiikassaan huomioivista Afrikan valtioista “etenkin” Namibia ja Etelä-Afrikka, mistä Etelä-Afrikan voidaan ymmärtää pyrkineen edistämään kansallisesti sukupuolien tasa-arvoa edistävää politiikkaa. Naisten huomioiminen politiikassa on tyttöjen aseman kannalta merkittävää, koska silloin poliittisessa ilmapiirissä on levinnyt tarve arvojen ja olosuhteiden muutokseen. Tyttöjen ja naisten oikeuksien omaksuminen osaksi yhteiskunnan kehitystä oli tärkeä askel valtiossa, jossa apartheid jätti eriarvoisuuden ja väkivallan perinnön väestöön. ANC otti 1990-luvulla naisten oikeudet osaksi kehitysohjelmia, Commission for Gender Equality, minkä yhtenä taustasyynä oli rikollisuuden kasvu. Väkivallan ja koulutuksen suhde on merkittävä tekijä tyttöjen kouluttautumisessa, koska turvattomissa olosuhteissa kynnyksen koulun keskeyttämiseen on todettu laskevan. Etelä-Afrikan luvut naisiin ja tyttöihin kohdistuvista väkivaltarikoksista olivat 1990-luvulla maailman korkeimmat.¹⁵⁶ UNICEF:n vaikutukset Etelä-Afrikkaan ilmenivät tasa-arvoisempien koulutusmahdollisuuksien ja naisten politiikkaan osallistumisen edistämisenä. Koulutuksen tasa-arvoisessa järjestämisessä valtio toteutti lasten oikeuksien yleissopimusta omassa politiikassaan ja kumppanina UNICEF:n tavoitteissa ja projekteissa. Kuitenkaan UNICEF ei tuo Etelä-Afrikan konkreettisia saavutuksia tyttöjen koulunkäynnin olosuhteiden edistämässä esiin. Lasten ja naisten oikeuksien tutkija Carol Bower

---

¹⁵⁴ UNICEF Annual Report 1995, 11-12; UNICEF Annual Report 1998, 11; Thompson 1995, 257; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9.

¹⁵⁵ UNICEF Annual Report 1995, 54-55; 1996, 66; 1997, 9-10; 1998, 5, 12.

¹⁵⁶ UNICEF Annual Report 1998, 11; Matsinhe 2011, 167; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9; Bower 2014, 107, 111.

esittää naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumisen uudessa Etelä-Afrikassa jääneen lainsäädännön tasolle¹⁵⁷.

Lasten oikeuksien yleissopimukseen sisältyy peruskoulutuksen pakollisuus ja maksuttomuus kaikille, koulutuksen jatkuvaa kehittäminen, korkea-asteen koulutuksen mahdollistaminen, opintojen ohjaus ja pyrkimys vähentää koulunkäynnin keskeytyksiä.¹⁵⁸ Korkeakoulutuksesta on UNICEF:n vuosiraporteissa vähäinen määrä mainintoja, kun järjestön painotus on lapsissa. Yleissopimus määrittää lapsen alle 18-vuotiaaksi henkilöksi, joten YK:n roolia korkeakoulutuksen tukemisessa eteläafrikkalaisille voidaan käsitellä vain UNETPSA:n ja rahastojen saavutusten kautta.

Yleissopimuksen mukaan sopimusvaltion tulee tunnustaa jokaisen lapsen oikeus opetukseen ja toteuttaa tämä oikeus yhtäläisesti kaikille. Kansallispuolueen yksi neljästä rotujärjestelmän perusteesta vuodesta 1948 alkaen oli, että valtio ei ollut velvollinen tarjoamaan tasavertaisia mahdollisuuksia “alemmille roduille”. The de Lange Report laadittiin vuonna 1981 osana Kansallispuolueen reformeja, mikä pakollisti perusopetuksen kaikille eteläafrikkalaisille. Ennen tätä uudistusta tummaihoisten koulutus oli ollut maassa maksullista, heikkolaatuista ja fyysisiin työtehtäviin ohjaavaa. Uusi perustuslaki vuonna 1996 tunnusti kaikkien oikeuden opetukseen, ja kansallisen Reconstruction and Development- ohjelman osana toteutettiin National Programme of Action tuomaan koulutuksen oikeus kaikille eteläafrikkalaisille käytäntöön. UNICEF:n vuosiraportissa 1997 esiintyi Etelä-Afrikan presidentin Nelson Mandelan ohjaaman NPA-ohjelman vaiheita, mitkä asettivat kansallisia tavoitteita lapsille ja hajauttivat toimeenpanovaltaa maassa tavoitteiden paikallisen toteuttamisen parantamiseksi. Yleiskokous muistutti vuosittain maiden hallituksia maksimoimaan resurssinsa kansallisille kehitysohjelmille kaikkien koulunkäynnin saavuttamiseksi.¹⁵⁹ Vaikka YK ja UNICEF edistivät yhteistyössä Etelä-Afrikan kanssa koulutuksen oikeuden toteutumista, jäävät yhteistyön tarkat saavutukset, kuten peruskoulun käyneiden lasten määrän mahdollinen kasvu, aineiston ulkopuolelle. YK:n ja UNICEF:n toimet edistivät koulutuksen oikeuden tunnustamista perustuslaissa ja valtion kansallisen koulutusohjelman perustamista, mutta niiden konkreettisia kehitysaskelaita ei voi arvioida tarkemmin tämän aineiston pohjalta.

Apartheidistä vapautumisen jälkeen lisääntyneet työttömyys, lama ja väestönkasvu vaikeuttavat politiikan kohtaamista realiteettien kanssa ja koulunkäynnin mahdollisuuksien tasaista jakautumista. Olosuhteiden puutteet vaikeuttivat omalta osaltaan uuden hallinnon toimia. Etelä-Afrikan

---

¹⁵⁷ Bower 2014, 106-108.

¹⁵⁸ Ks. liite 1.

¹⁵⁹ A/RES/52/84 1997; UNICEF Annual Report 1997, 9-10; A/49/PV.14; Thompson 1995, 172, 195, 261; Beck 2000, 125-127, 132, 194-204; Worden 2011, 81,13, 156-170.

opetusministeriö arvioi vuonna 1996 valtion tarvitsevan yli 65 00 uutta koululuokkatilaa, ja vain 40%:ssa olemassa olevista kouluista oli sähköt.¹⁶⁰ Kansallinen kehitysohjelma NPA oli kuitenkin merkittävä saavutus valtion sisäisessä ja itsenäisessä kehityksessä ihmisoikeuksien tunnustamisessa ja toteuttamisessa. Etelä-Afrikan NPA-ohjelmaan viitataan usein UNICEF:n vuosiraporteissa niin koulutuksessa kuin terveydessäkin sen laajuuden vuoksi. Etelä-Afrikka pyrki ratifioimiensa oikeuksien toteutumiseen kansallisilla NPA-ohjelmilla eikä vain ollut osallinen UNICEF:n projekteissa. William Rideout on tutkinut koulutuksen ja ihmisoikeuksien suhdetta, ja hänen mukaansa Saharan eteläpuolisessa Afrikassa yhteiskuntien ongelmana on, että tasa-arvoiset oikeudet tunnustetaan, mutta niiden toteuttaminen jää saavuttamatta¹⁶¹. Maan epävakaa talous apartheidin jälkeen ja eriarvoisuuden perintö heikensivät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista opetukseen pääsyssä. Seekings ja Cattrall tuovatkin esiin tutkimuksessaan post-apartheidin Etelä-Afrikan sosioekonomisesta eriarvoisuudesta, että maan eriarvoisuus oli korkeinta apartheidin loppuaikoina.¹⁶²

Etelä-Afrikan koulujärjestelmä ei ole kauttaaltaan epäonnistunut, mutta opetuksen laatu, olosuhteet ja keskeyttämisen yleisyys ovat pitkäaikaisia ongelmia. Koulutuksen oikeuden tunnustaminen perustuslaissa, sukupuolien tasa-arvoa edistävä sosiaalipolitiikka ja NPA-ohjelmat osana maan Reconstruction and Development -ohjelmaa luovat käsitystä Etelä-Afrikan sitoutumisesta sisäisellä toiminnallaan lasten oikeuksien yleissopimuksen toteuttamiseen. Etelä-Afrikka on toiminut yhteistyössä UNICEF:n projekteissa tasa-arvon, infrastruktuurin ja terveyden edistämiseksi kouluissa. Rideout pitää Saharan eteläpuolisissa valtioissa suurimpina uhkina tasa-arvoiselle koulunkäynnin mahdollisuudelle opettajien ammattitaidon heikkoa laatua: 50%:lla tai isommalla osalla opettajista on puutteita koulutuksessa ja standardeissa. Shapiro ja Tebeau vuonna 2011 Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksesta tekemän tutkimuksen mukaan opetuksen laatueroit pitävät eriarvoisuutta yllä, ja vuonna 1994 tehty opetussuunnitelman uudistus osana NPA-ohjelmaa ei parantanut opettajien ammattitaitoa.¹⁶³

YK osallistui koulutusohjelmien ja rahaston avulla Etelä-Afrikan valtaväestön koulutusmahdollisuuksien edistämiseen valtion sisä- ja ulkopuolella. YK edisti Ihmisoikeuksien

---

¹⁶⁰ Rideout 1987, 17-35; Nowak & Ricci 2006, 1-2; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9; Bernard 2013, 5-6; Badat & Sayed 2014, 130-131; Bower 2014, 107, 112-113.

¹⁶¹ Rideout 1987:17-35.

¹⁶² Rideout 1987, 23; Seekings & Nattrass 2005, 188; Shapiro & Tebeau 2011, 28; Badat & Sayed 2014, 12; Bower 2014, 114.

¹⁶³ UNICEF Annual Report 1997, 12; Rideout 1987, 17-35; Worden 2011, 133; Shapiro & Tebeau 2011, 34-35; Badat & Sayed 2014; 135.

yleismaailmallisen julistuksen vaikutteella koulutuksen oikeuden tunnustamista valtion perustuslaissa ja kansallisten kehitysohjelmien syntyä, mitkä edustivat valtion sisäistä sitoutumista ja toteutusta koulutuksen oikeuteen. Lasten koulunkäynnin yhtäläisen toteutumisen kannalta merkittävin ensiaskel oli kaikille eteläafrikkalaisille lapsille tarkoitetun kouluinstituution perustaminen Reconstruction and Development -ohjelman avulla. UNICEF avusti valtiota tyttöjen koulutusmahdollisuuksien lisäämisessä koulujen olosuhteiden, kuten saniteettitilojen ja turvallisuuden, teemoissa ja terveys- ja hygieniaopetuksessa. Opetuksen yhtäläisen toteutumisen ja laadun haasteina olivat politiikan ja realiteettien kohtaaminen murrosvaiheisessa valtiossa, joka oli kansainvälisessä huomiossa samanaikaisesti rasisen historiansa seurausten vuoksi ja YK:n ihmisoikeustaistelun voittona. Apartheidin jättämät olosuhteiden haasteet yhdistettynä valtaväestön alhaiseen koulutustasoon olivat vakavia yhteiskunnallisia haasteita erityisesti uudelle demokratialle. UNESCO eli YK:n koulutus-, tiede- ja kulttuuriorganisaatio listasi lukutaidottomuuden post-apartheidin uudelleenrakennuksen keskeiseksi haasteeksi, koska arvion mukaan vuonna 1985 66% Etelä-Afrikan valtaväestöstä oli käynyt korkeintaan viisi vuotta koulua¹⁶⁴. YK:n osallistuminen koulunkäynnin mahdollisuuksien ja instituutioiden perustamisen edistämiseen oli osa YK:n toimia uuden Etelä-Afrikan humanitääriseen uudelleenrakennuksen puolesta.

4.2.2 Oikeus terveyteen

Yleissopimus määrittää terveyden korkeimmaksi saavutettavissa olevaksi terveydentilaksi, mihin kuuluvat terveen elämän olosuhteita edistävät sosioekonomiset tekijät. Määritelmä on lapsen terveyden kannalta laajempi ja valtiota osallistavampi kuin WHO:n käsitys terveydestä kokonaisvaltaisena fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilana. Apartheidin aiheuttamat sosioekonomiset ongelmat jäivät vahvaksi osaksi Etelä-Afrikan vapautumisen jälkeistä aikaa. Lasten kokemukset rotujärjestelmästä ja poliittinen rooli vaikuttivat heidän terveyteensä ja hyvinvointiinsa. Vapautumisen aikoihin syntyneet lapset elivät korkean rikollisuuden ja absoluuttisen köyhyyden yhteiskunnassa. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan alle 1 dollarilla päivässä eläviä, ja heidän määränsä kasvoi Etelä-Afrikassa 1,8 miljoonalla vuosina 1995-2000. YK ja UNICEF osallistuivat

---

¹⁶⁴ International Conference on the Educational Needs of the Victims of Apartheid in South Africa 1991, background paper nro 6.

eteläafrikkalaisten lasten terveyden edistämiseen tukemalla kansallisten kehitysohjelmien ja kansainvälisen yhteistyön terveyttä edistävien ohjelmien sekä projektien toteutusta.¹⁶⁵

Lastenoikeuksien sopimuksen 24. artikla määrää kunkin sopimusvaltion mahdollistamaan jokaiselle lapselle terveystalvet. Köyhyys ja eriarvoisuus haastoivat terveystalveluiden tasa-arvoisen toteutumisen Etelä-Afrikassa. Uusi perustuslaki takasi maksuttoman perusterveydenhuollon kaikille eteläafrikkalaisille, mutta pääsy terveydenhuollon laitoksiin oli usein haasteellista käytännössä esimerkiksi pitkien etäisyyksien takia. Vuosiraportit toivat esiin kansalliset NPA-ohjelmat, mitkä paransivat perusterveydenhuoltoa ja paikallistivat palveluita.¹⁶⁶ NPA-ohjelmat olivat uuden hallituksen väline lapsien terveydentilan, terveydenhuollon ja sairauksien ennaltaehkäisyä edistämiseen. Erottelun ja apartheidin aikana erityisesti kaupungistumiseen ja asumiseen liittyvät rajoitukset olivat muokanneet väestön terveyden tasoa ja mahdollisuuksia palveluihin¹⁶⁷. “The Convention of the Rights of the Child was a symbol of recovery and growth for the whole region in 1995”¹⁶⁸. Lasten oikeuksien yleissopimusta pidettiin elpymisen ja kasvun symbolina koko eteläiselle Afrikalle.

Terveydenhuollon parantaminen ja erityisesti sen tasa-arvoisen saatavuuden kehittäminen olivat merkittäviä toimia uudelta Etelä-Afrikalta, joka pyrki nostamaan yhteiskunnan palveluiden tasoa ja vastamaan ihmisoikeusrikkomusten jättämiin terveyden haasteisiin, kuten slummien asuinoloihin ja hygienian puutteeseen. UNICEF:n toimintaa tutkineen Jennifer Morrisin mukaan järjestö pyrki kehittämään lasten tilannetta pitkäaikaisesti kohdevaltioissa. Se yhdisti toiminnassaan äitiys- ja lastenterveystalveluiden toteutusta alueilla joihin kansalliset ohjelmat eivät vielä yltäneet ja samalla koulutti ja johti paikallista terveydenhuollon henkilökuntaa jatkamaan järjestön työtä itsenäisesti.¹⁶⁹ Kansallisten terveystalveluiden kehittäminen oli eteläafrikkalaisille lapsille tärkeä askel, mutta UNICEF:n toiminta maan omien palveluiden vahvistamiseksi ei eronnut järjestön toiminnasta muissa post-kolonialistisissa valtioissa.

---

¹⁶⁵ A/RES/48/258/B 1994; Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 6-7; Switzer 1993, 121-214; Novak & Ricci 2006, 1-10; Hetemäki & Mahkonen & Mäki & Rontu 2011, 261-263; Shapiro & Tebeau 2011, 1-9, 24; Bernard 2013, 5-6.

¹⁶⁶ Ks. Liite 3; UNICEF Annual Reports 1995, 11-12; 1996, 9; 1997, 9-10; Beck 2000, 194-204; Matsinhe 2011, 167; Shapiro & Tebeau 2011, 28-35; Bernard 2013, 5-6; Bower 2014, 120.

¹⁶⁷ Thompson 1995, 191-195; Matsinhe 2011, 167, 178-187; Worden 2011, 105.

¹⁶⁸ UNICEF Annual Report 1996, 9.

¹⁶⁹ UNICEF Annual Report 1999, 7; Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 48-50; Murray 1993, 234-250; Burnett 1998, 789-795; Morris 2015, 133.

UNICEF:n toimet lasten sairauksien ehkäisyyn Etelä-Afrikassa keskittyivät rokotusohjelmiin ja ravitsemukseen. Etelä-Afrikan rokotusohjelmat edistivät lasten sairastumisen ennaltaehkäisyä, kun UNICEF kehitti asiantuntijoidensa avulla vuonna 1993 kansallisen rokotteiden toimintasuunnitelman. Rokotusohjelmien lisäksi järjestö toteutti valtiossa ravitsemusprojekteja, kuten maidonkorvikkeiden ja jodioidun suolan ohjelman. Maidonkorvikkeilla pyritään lisäämään lasten ravitsemusta ja vähentämään imeväiskuolleisuutta, jos äidit kärsivät aliravitsemuksesta. Imeväiskuolleisuudella tarkoitetaan alle 1-vuotiaina kuolleiden lasten määrää, ja luku ilmoitetaan kohti tuhatta elävänä syntynyttä lasta. Etelä-Afrikka oli yksi valtioista, joissa UNICEF ohjasi kehitystä jodia ja A-vitamiinia sisältävien ruokien tuottamiseen. Lisäksi UNICEF:n avulla Etelä-Afrikka organisoii lasten sairastumista ehkäisevän terveysopetuksen olosuhteiden ja hygienian huolehtimisesta.¹⁷⁰ UNICEF osallistui lasten sairauksien ennaltaehkäisyyn rokotus-, ravitsemus- ja terveysopetusohjelmilla, kun maan NPA-ohjelmat keskittyivät terveyspalveluiden instituutionalistamiseen ja edistämiseen.

” The General Assembly is taking note of the report of the secretary general and in particular the conclusion that torture and other forms of inhuman and degrading treatment of children and young people have continued unabated during the period under review.”¹⁷¹ Apartheidin vaikutukset lasten hyvinvointiin olivat YK:n huomiossa, ja erityisesti kansainvälistä painetta kasvatettiin protesteissa osallistuneiden lasten kohtaamaa väkivaltaa ja lasten poliittisina vankeina pitämistä vastaan. Lapset olivat poliittisia toimijoita apartheidin vastuksessa mielenosoituksissa, usein koulunkäyntiin liittyviä eriarvoisuuksia vastaan. UNICEF virallisti Soweton kansannousun vuosipäivän 16. kesäkuuta kansainväliseksi afrikkalaisten lapsien päiväksi kansannousussa kuolleiden lasten muistoksi. Kansainvälinen yhteisö tuomitsi vahvasti väkivaltaisudet protesteissa lapsia kohtaan ja lasten poliittisina vankeina pitämistä kohtaan ja vaati lasten vapauttamista. Erityisesti tuomittiin Etelä-Afrikan hallinnon välinpitämättömyys lasten oikeuksien rikkomuksia ja lasten kuolemia kohtaan. YK:n pääsihteerin raportti lasten kohtaamasta väkivallasta ja kidutuksesta Etelä-Afrikassa sai Yleiskokouksen kasvattamaan kansainvälistä painetta valtiota kohtaan. Yleiskokous pyysi jäsenmaita valottamaan tietoutta maan tapahtumista. YK tuki kuntoutusleirien perustamista Etelä-Afrikassa fyysisistä ja henkistä väkivaltaa kokeneille tummaihoisille lapsille vuonna 1989.¹⁷² YK:n

---

¹⁷⁰Suomen UNICEF-yhdistys 1987, 22, 40, 43-49; UNICEF Annual Report 1994, 46; 1996, 49-51; 1997, 39-40.; 1998, 10; 1999, 8. Jodi on tärkeä ravintoaine varhaislapsuudessa lapsen normaalin kasvun ja puolustuskyvyn kannalta.

¹⁷¹ A/RES/44/143 1989.

¹⁷² A/RES/44/27 A, K 1989; A/RES/44/143 1989; A/RES/45/144 1990; Statement by Nelson Mandela, Deputy President of the African National Congress, to the 641st meeting of the Special Committee against Apartheid 1990; UNICEF Annual Report 1992, 49; Whittaker 1995, 168; Frueh 2004; 66-82.

osallistuminen apartheidista kärsineiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen ilmeni kansainvälisen tiedonvälityksen ja paineen kasvattamisen kautta eteläafrikkalaisten lasten tilanteelle.

YK:n ja sen järjestöjen humanitäärinen avustus muissa eteläisen Afrikan valtioissa oli terveyden osaluueella painottunut hätäapuun toisin kuin Etelä-Afrikkaan kohdistettu tuki. Eteläisen Afrikan kriisit 1990-luvulla vaikuttivat vahvasti maiden lapsiin ja esimerkiksi Somalian sisällissodassa kuoli UNICEF:n arvion mukaan joka päivä noin tuhat lasta. Muihin eteläisen Afrikan valtioihin kohdistettu tuki muodostui muun muassa puhtaan juomaveden, sanitaation ja ravitsemuksen hätäpuohjelmista, kun Etelä-Afrikkaa vahvistettiin sisältäpäin terveyspalveluiden kehityksellä ja sairauksia ehkäisevillä ohjelmilla.¹⁷³ Etelä-Afrikan kriisin instutionaalinen luonne erosi naapurivaltioiden sisällissodista, ja tämä näkyi YK:n toimien luonteessa. Alueen välittömät kriisit siirsivät myös kansainvälistä huomiota Etelä-Afrikasta pois päin, kun demokraattisten vaalien jälkeen maa ryhtyi ilman sotia parantamaan lasten tilannetta. Lisäksi eteläisen Afrikan valtioista Etelä-Afrikan lapsikuolleisuusluvut olivat 1990-luvun alussa alueen matalimpia¹⁷⁴.

YK:n toimet keskittyivät kansainvälisen huomion kasvattamiseen apartheidista kärsivien lapsien tilanteelle, ja koulutuksen tuen avulla heitä integroitiin takaisin yhteiskuntaan. Kuntoutusleirien lisäksi Etelä-Afrikan Truth and Reconciliation - komissio toteutti projektin eteläafrikkalaisissa kouluissa, missä tarjottiin taiteen kautta psykososiaalista apua lasten apartheid-muistoihin. Siinä lapset piirsivät ja kirjoittivat tarinoita kokemuksistaan apartheidistä¹⁷⁵. Apartheid vaikutti lasten terveyteen heikentäen mahdollisuuksia terveydenhuoltoon ja luoden rakenteellisen väkivallan kulttuuria yhteiskuntaan.

YK:n ja UNICEF:n osallistumisen toimet lasten oikeudessa terveyden edistivät kansallisten terveyspalvelujen muodostamista ja paikallistamista Etelä-Afrikassa. Lisäksi sairauksia ehkäisevillä ohjelmilla ja kansainvälisen tietoisuuden ja paineen kasvattamisella maan lasten tilanteesta pyrittiin edistämään terveyden ja sen vaatimien palveluiden yhtäläisempiä toteutumisen mahdollisuuksia eteläafrikkalaisille lapsille. Sisällissotia läpikäyneet eteläisen Afrikan valtiot vaativat suurempaa ulkoisen toimijan osallistumista sairauksien vastaiseen taisteluun, kuten esimerkiksi puhtaan juomaveden järjestämiseen. Muiden valtioiden humanitääristen kriisien tukemiseen verrattuna Etelä-Afrikkaan kohdistetut toimet ja ohjelmat keskittyivät edistämään maan omaa lasten oikeuksien toteuttamiskykyä. Etelä-Afrikan omat toimet yhdistettynä YK:n ja UNICEF:n tukeen keskittyivät

---

¹⁷³ UNICEF Annual Report 1990, 14, 30, 39; 1993, 1, 3,7, 18, 36-37.

¹⁷⁴ UNICEF Annual Report 1990, 28; 1991, 30.

¹⁷⁵ UNICEF Annual Report 1998, 12.

terveyspalvelujen tasavertaisuuden, terveyden ja hoidon edistämiseen ihmisoikeuksien yleissopimuksen periaatteiden mukaisesti.

YK pyrki yhteistyössä UNICEF:n kanssa edistämään humanitääristä uudelleenrakennusta Etelä-Afrikassa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Kehityksen tavoitteena oli saada koko väestön ihmisoikeudet tunnustetuiksi ja heikentää apartheidin seurauksia yhteiskunnassa ja väestössä edistämällä ihmisoikeuksien toteutumista demokratisaation jälkeenkin. YK:n huomion keskiössä Etelä-Afrikassa oli apartheid-järjestelmän ihmisoikeuksia rikkova ja estävä luonne. YK osallistui laaja-alaisesti kansainvälisen huomion ja paineen äänenä, humanitäärisellä tuella, tilanteen tarkkailulla ja valtion instituutioiden vaikutteena Etelä-Afrikan muutosprosessin edistämiseen maan sisällä ja sen naapurivaltioissa. Vuoden 1989 Apartheidin vastainen julistus oli merkittävimpiä yksittäisiä YK:n osallistumisen ilmentymiä, koska sen pohjalta YK toimi ja edisti osallistumisensa tavoitetta. Apartheidin julistuksen pohjalta muodostettiin lisäksi Etelä-Afrikan uusi perustuslaki, joten julistus kasvatti sen myötä merkitystään ja jäi osaksi rodullisen tasa-arvon tunnustavaa uuden Etelä-Afrikan kulmakiveä. Koulutuksen ihmisoikeuden toteutumisen edistäminen oli YK:n osallistumisessa keskeisessä roolissa maan sisä- ja ulkopuolella, ja YK osallistui yhdessä alajärjestöjensä kanssa Etelä-Afrikan lasten ja pakolaisten kouluttamiseen. Humanitäärinen tuki Etelä-Afrikan valtaväestölle ja apartheidia paenneille pyrki edistämään sosioekonomisia oloja ja täten heikentämään apartheidin ylläpitämää eriarvoisuutta elintasoissa. YK:n osallistumisen painotus oli hallinnollisten ja lainsäädännöllisten muutosten tavoittelussa, joten konkreettiset saavutukset yksilötasolla Etelä-Afrikassa jäivät organisaation päätösten ulkopuolelle. Kuitenkin voidaan todeta YK:n yhdessä UNICEF:n ja UNHCR:n kanssa osallistuneen taustavoimana apartheidin vaikutusten heikentämiseen ja Etelä-Afrikan uudelleenrakennuksen edistämiseen useilla eri yhteiskunnan osa-alueilla. Seuraavassa luvussa käsitellen, miten YK osallistui eteläisen Afrikan vakauttamisen edistämiseen, apartheidin ylläpidon vaikutusten heikentämiseen ja siten Etelä-Afrikan muutoksen kontekstin vahvistamiseen eteläisessä Afrikassa.

5. VAKAUTTAMINEN ETELÄISESSÄ AFRIKASSA

” Convinced that the root cause of the crisis in the Southern Africa is the policy of apartheid.”

– Yleiskokouksessa A/RES/44/27/K 22.11.1989

” Believing that, as a result of the legitimate struggle of the South African people for the elimination of apartheid, and of international pressure against that system, as well as global efforts to resolve regional conflicts, possibilities exist for further movement towards the resolution of the problems facing the people of South Africa.” – Julistus Apartheidia vastaan 14.12.1989

YK vaikutti demokratisaation ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämisen lisäksi uuden Etelä-Afrikan muodostumiseen vahvistamalla sitä ympäröiviä naapurivaltioita ja eteläisen Afrikan ylirajaista yhteistyötä ja turvallisuutta. Tässä luvussa käsittelemme YK:n osallistumista eteläisen Afrikan sisäisen vahvuuden kehittämiseen ja apartheidin vaikutusvallan heikentämiseen. Tarkastelen luvun ensimmäisessä alaluvussa organisaation toimia Etelä-Afrikan naapurivaltioiden demokratisaation edistämiseksi, humanitääristä tukea ja maanosan yhteistyön vahvistamista. Luvun toinen alaluku käsittelee YK:n toimia Etelä-Afrikan pakolaisten tilanteen parantamiseksi. Eteläisen Afrikan pakolaistilanne kuormitti Etelä-Afrikan naapurivaltioita, joten käsittelemme, miten YK osallistui pakolaisten olojen edistämiseen ja eteläafrikkalaisten pakolaisten kotiuttamiseen. Luvun kolmas alaluku käsittelee YK:n osallistumista sotatieteellisuuden ja ydinaseiden rajoittamiseen edistääkseen eteläisen Afrikan turvallisuutta. Etelä-Afrikka ei ollut irrallinen osa Afrikan maanosasta, joten uuden valtion muodostumisprosessia ei voi tarkastella ainoastaan sisäisenä muutoksena, ja apartheidin epävakauttavat vaikutukset eteläiseen Afrikkaan olivat osa järjestelmän tuomitsemista YK:ssa. Useat apartheidia vastustaneet liikehdinnät, kuten pan-afrikanismi, olivat osa ylirajaista afrikkalaista identiteettiä ja yhteistyötä korostavaa ilmiötä, mikä vaikutti muuallakin Afrikassa¹⁷⁶. YK:n osallistumisen tarkastelussa on siksi arvioitava organisaation toimia eteläisen Afrikan vakauden edistämiseksi, ja sen luoman kontekstin vaikutuksia uuden Etelä-Afrikan muodostumiseen.

---

¹⁷⁶ Beck 2000, 48-60; Abdulqawi 2014, 36- 40.

Pan-afrikanismi on ideologia ja poliittinen aate, mikä muodostui 1900-luvun alussa suojelemaan ja vahvistamaan afrikkalaisten oikeuksia ja itsemääräämisoikeutta Afrikassa kolonialismin edetessä. Ks. Abdulqawi, Yusuf A. (2014). *Pan-Africanism and International Law*.

5.1 Etelä-Afrikan eriyttäminen yhteistyöllä

” Convinced, that the existence of apartheid will continue to lead to ever-increasing resistance by the oppressed people, by all possible means, and increased tension and conflict that will have far-reaching consequences for Southern Africa and the world.”¹⁷⁷ YK ei keskittynyt vuosina 1989-1994 uuden Etelä-Afrikan muodostamisessa ainoastaan vaikuttamaan suoraan Etelä-Afrikkaan, vaan lisäksi sitä ympäröiviin naapurivaltioihin. YK piti apartheidia rikoksena valtion valtaväestön sortamisen lisäksi yleisesti ihmisoikeuksia ja organisaatiota kohtaan. Rasistisen Etelä-Afrikan hallitus terrorisoi ja pyrki epävakauttamaan naapurivaltioitaan. Järjestelmä oli ylirajainen ongelma, johon YK pyrki vaikuttamaan vahvistamalla eteläistä Afrikkaa. YK tuki maakohtaisesti Etelä-Afrikan naapurivaltioita, kuten Namibiaa, ja Mosambikia, ja osallistui alueen yhteistyön vahvistumiseen muun muassa tukemalla alueen yhteistyöorganisaatioita, kuten African Unity ja Southern African Development Community, 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun ajan. Alueellisten yhteistyöorganisaatioiden tukeminen ja niiden roolin vahvistaminen oli ollut YK:n toimintapa muillakin alueilla alueellisen turvallisuuden edistämiseksi, ja siihen vaikutti YK:n rajallinen kapasiteetti osallistua rauhanturvauksiin samanaikaisesti ympäri maailmaa. Kylmän sodan lopun turvallisuuspolitiikkaa ja -yhteistyötä tutkinut Beylerian pitää 1990-lukua turvallisuusoperaatioiden aikakautena, joten YK:n toimintaan eteläisen Afrikan vakauttamisessa vaikutti yleisestikin vallinnut rauhan edistämisen ilmapiiri.¹⁷⁸ Eteläisen Afrikan sisäisellä vahvistamisella ja yhtenäistämällä YK pyrki nostattamaan painetta Etelä-Afrikkaa kohtaan alueella.

YK toi uuden Etelä-Afrikan murrosvuosina 1989-1992 apartheidia koskevissa päätöksissään ilmi järjestelmän laaja-alaiset seuraukset maan naapurivaltioihin. ”The root cause in the conflict in the southern Africa is apartheid and its racist regime’s policy of aggression, state terrorism, ja destabilization against the front-line and other neighboring states.”¹⁷⁹ YK:n rauhanturvaoperaatioita tutkineen Norrie MacQueenin mukaan kaikki YK:n operaatiot Namibiassa, Angolassa ja Mosambikissa 1990-luvulla johtuivat apartheidin vaikutusvallasta aiheutuneista konflikteista. Yleiskokous ja turvallisuusneuvosto nostivat erityisesti Namibian valtion tilanteen 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa huomioon Etelä-Afrikan naapurivaltioista, joihin apartheid vaikutti. YK:n toimiin Etelä-Afrikan ja Namibian suhteessa vaikutti vuosina 1989-1994

---

¹⁷⁷ A/RES/44/27/K 22.11.1989.

¹⁷⁸ A/RES/44/27/A, B, C, E, K 1989; A/RES/44/52 1989; A/RES/44/69 1989; A/RES/44/88 1989; A/RES/44/136 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/S-16/1 1989; S/RES/632 1989; A/RES/45/13 1990; A/RES/45/137 1990; A/RES/45/176 1990; A/RES/50/118 1995; Whittaker 1995, 3-10, 33, 165; Beck 2000, 163, 174, 178; Beylerian 2004, 3-22; Schoeman 2007, 155; Spears 2010, 189; Nathan 2012, 1-20; MacQueen 2014, 105-109; 150-165.

¹⁷⁹ A/RES/44/69 1989.

maiden välinen tausta. Etelä-Afrikka aloitti 1900-luvun alussa dominoinnin nykyisen Namibian alueella, ja Etelä-Afrikan oikeudet alueeseen olivat yhä 1960-luvulla ratkaisemattomana YK:n käsittelyissä. Kuitenkin itsenäistyneiden, entisten siirtomaiden kasvava osallistuminen organisaation toimintaan lisäsi painetta tuomita Etelä-Afrikan toimet alueella. Samaan aikaan Etelä-Afrikka pyrki levittämään apartheidia Namibian alueelle. Turvallisuusneuvosto julisti Etelä-Afrikan miehityksen Namibian alueella laittomaksi vuonna 1970.¹⁸⁰

YK osallistui rauhanturvausoperaatiolla UNTAG valvomaan Namibian itsenäistymisen ja vapaiden vaalien onnistumisen vuonna 1990. UNTAG varmistti Etelä-Afrikan joukkojen, kuten SADF:n (South African Defense Force), jotka pyrkivät tukemaan rasistisia ryhmittymiä vaalien häirinnässä, perääntymisen Namibian alueelta.¹⁸¹ Etelä-Afrikan ja Namibian välisen suhteen takia Namibia oli vahvasti apartheidin Etelä-Afrikan vaikutuspiirissä. Demokratisaation varmistamisella Namibiassa YK pyrki pienentämään Etelä-Afrikan vaikutuspiiriä eteläisessä Afrikassa 1990-luvun alussa ja täten kasvattamaan muutoksen painetta naapurivaltioiden esimerkeillä.

” Noting with serious concern, the continuing effects of acts of aggression and destabilization that have been committed by South Africa against neighboring independent African states, in particular against Angola and Mozambique.”¹⁸² Etelä-Afrikan hallituksen toimet vaikuttivat Namibian lisäksi vahvasti Angolassa ja Mosambikissa 1990-luvun alussa. YK tuki molemmissa valtioissa demokratisoitumista ja rauhan palauttamista riisumalla aseista muutosta vastustavia ryhmittymiä ja valvomalla vaalien vapaata toteutumista 1990-luvulla, kuten Angolassa toteutettu UNAVEM-rauhanturvausoperaatio vuosina 1989-1995 ja ONUMOZ-operaatio Mosambikissa vuosina 1992-1995.¹⁸³ YK vaikutti 1990-luvun alussa laaja-alaisesti eteläisen Afrikan vakauttamiseen osallistumalla rauhanturvausoperaatioihin ja määrittelemällä apartheidin vaikutukset naapurivaltioihin osaksi järjestelmän rikoksia. Etelä-Afrikan naapurivaltioiden tukeminen demokratisaatiassa heikensi apartheid-hallituksen otetta alueella ja yhdisti YK:n tukemat naapurivaltiot tiiviimmin organisaation toimintaan ihmisoikeuksien puolesta.

---

¹⁸⁰ A/RES/44/27/A/C/K 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/44/136 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/13 1990; A/RES/45/17 1990; A/RES/47/163 1992; Whittaker 1995, 165, 204-213; Beck 2000, 163, 174, 178; Adeniji 2002, 25; MacQueen 2014, 105, 108-109.

¹⁸¹ S/RES/632 1989; A/RES/44/17 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/46/160 1990; Beck 2000, 175; Matsinhe 2011, 156; MacQueen 2014, 105-119; Kössler 2015, 231-234.

¹⁸² A/RES/45/176 19.12.1990.

¹⁸³ A/RES/S-16/1 1989; A/RES/46/160 1990; A/RES/47/107 1993; A/RES/47/163 1992; Whittaker 1995, 27-34; Malan & Thakur & Schnabel 2001, 100-101; Du Pisani 2007, 12; Spears 2010, 191; Nathan 2012, 4; Ankrah 2013, 25-44; United Nations 2013, 95-96; MacQueen 2014, 120-138, 147, 156-167.

”To render all possible assistance to the front-line states and neighboring States to enable them to rebuild their economies, which have been adversely affected by past acts of aggression and destabilization.”¹⁸⁴ Apartheidin vastaisessa julistuksessa vuonna 1989 muodostettiin osaksi YK:n toimintaohjelmaa Etelä-Afrikan naapurivaltioiden tukeminen apartheidin epävakauttavien seurausten ratkaisussa. Yleiskokous pyrki vähentämään apartheidin vaikutuksia naapurivaltioiden väestöön 1980-luvun lopulta 1990-luvun loppuun järjestämällä humanitääristä tukea jäsenmailta. Humanitääriin tuki sisälsi väestön palveluiden ja elinolosuhteiden parantamista. Esimerkiksi Zimbabwe väestön eriarvoisuus oli korkeinta koko maanosassa, Etelä-Afrikan ja Namibian jälkeen. Palveluihin pääsyn eriarvoisuutta pyrittiin parantamaan humanitäärisellä tuella ja tukiohjelmilla, kuten esimerkiksi Etelä-Afrikaakin koskeneet koulutuksen tukiohjelmat, muun muassa kappaleessa 4.2 käsitelty UNETPSA.¹⁸⁵

Elinolosuhteiden edistäminen naapurivaltioiden väestölle oli keskeistä, jotta useat sosioekonomiset ihmisoikeudet, kuten oikeus työhön ja terveyteen, pääsivät toteutumaan käytännössä useammalle ihmiselle. Ihmisoikeustilanteen edistämisen naapurivaltioissa humanitäärisellä tuella voidaan nähdä edistäneen ihmisoikeuksien asemaa ja kulttuuria eteläisessä Afrikassa. YK:n jäsenmaiden tukema humanitääriin apu pyrki vähentämään apartheidin eriarvoistavia vaikutuksia Etelä-Afrikan naapurivaltioiden väestöä kohtaan ja samalla kyseisten valtioiden eteläafrikkalaisia pakolaisia kohtaan 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Suoria kehityslinjoja ei voi muodostaa naapurivaltioiden saaman tuen vaikutuksista uuden Etelä-Afrikan rakentumiseen, mutta voi arvioida YK:n antaman tuen vahvistaneen Etelä-Afrikan muutoksen kontekstia eteläisessä Afrikassa.

YK:n yhteistyön vahvistaminen eteläisen Afrikan ja koko maanosan organisaatioiden kanssa tavoitteli yhteisen dialogin edistämistä maanosan vahvistamiseksi ja YK:n rasismiin vastaisen roolin edesauttamiseksi. Afrikkalaisten organisaatioiden liittäminen vahvemiksi osaksi YK:ta ja kansainvälistä yhteisöä ihmisoikeuksien puolustamisessa legitimoivat laaja-alaisemmin rasismiin vastaisen taistelun koko maanosassa, ja Etelä-Afrikan valtaväestön kamppailun. Yleiskokous tunnusti ja tuki YK:n ja African Unityn yhteistyötä maanosan vakauttamiseksi Etelä-Afrikan uuden alun aikana vuosina 1989-1999. African Unity perustettiin vuonna 1963 useiden Afrikan valtioiden itsenäistyttyä, kun poliittinen ja taloudellinen selviäminen haluttiin turvata valtioiden välisellä yhteistyöllä ja alueelliset yhteistyöorganisaatiot lisääntyivät toisen maailmansodan jälkeen. Uusien itsenäistyneiden valtioiden johtajat kantoivat huolta maanosan dekolonisaatiosta, rauhasta,

---

¹⁸⁴ A/RES/S-16/1 1989; A/RES/47/163 1992.

¹⁸⁵ A/RES/44/27/J, K 1989, A/44/556 1989; A/RES/45/171 1989; A/RES/S-16/1 1989; A/RES/45/137 1990; A/RES/46/80 1991; A/RES/46/108 1991; A/RES/47/163 1992; A/RES/47/107 1993; YK:n lehdistötiedote SG/SM/4947 - SAF/155 1993; A/RES/50/131 1995; Sachikonye 2011, 153-155.

vakaudesta ja taloudellisesta kehityksestä. African Unity:n muodostuminen nähdään pan-africanismin tärkeänä järjestäytymisen vaiheena, missä ideologian kannattajien erimielisyydet yhdistettiin yhteistyön institutionaaliseksi välineeksi. Sen tärkeimmiksi tehtäviksi muodostettiin esimerkiksi maanosan sisäisen yhtenäisyyden ja solidaarisuuden edistäminen ja kaiken kolonialismin hävittäminen.¹⁸⁶

Yleiskokouksessa toivottiin vuonna 1989 läheisempää yhteistyötä YK:n ja African Unityn välille, ja organisaation roolin kasvatusta YK:ssa. Yhteistyöllä haluttiin vastata apartheidin aiheuttamiin seurauksiin eteläisen Afrikan väestölle ja vahvistaa molempien organisaatioiden tavoitteen edistymistä apartheidin ja kolonialismin hävittämisessä. ”Herald the dawn of a new era of peace for all the peoples of Africa, in a continent finally free from racism, white minority rule and colonial domination.”¹⁸⁷ Apartheidin vastaisessa julistuksessa vuonna 1989 toivottiin uuden rauhan ajan toteutumista kaikille afrikkalaisille, milloin koko maanosa olisi vapaa rasismista, valkoisesta ja kolonialistisesta dominoinnista. Organisaatioiden välisestä yhteistyöstä on myös huomioitava, että African Unity:n periaatteisiin kuului kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen YK:n kanssa afrikkalaisten ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi, joten yhteistyö oli molempien osapuolten tavoite eikä siten ainoastaan YK:n saavutus¹⁸⁸. Organisaatioiden välistä yhteistyötä vahvistettiin apartheidin vastaiseen taisteluun ja eteläisen Afrikan tukemiseen, mutta yhteistyö oli osa laaja-alaisempaa tavoitetta Afrikan rauhan ja vakauden edistämiseksi. Apartheidin Etelä-Afrikka edusti maanosan viimeistä rodullisen dominoinnin aluetta, ja oli siten este koko maanosan uudelle rauhan ajalle.

African Unityn kasvava rooli ja organisaatioiden välisen yhteistyön edistäminen tunnustettiin lähes vuosittain 1990-luvulla yleiskokouksessa. YK:ta tutkineen David Whittaker mukaan YK on myöntänyt virallisen yhteistyön statuksen vain muutamille alueellisille järjestöille, muun muassa African Unitylle ja EU:lle. African Unity nähtiin YK:ssa merkittävänä organisaationa, minkä avulla pystyttiin vaikuttamaan eteläiseen Afrikkaan sisäisen toimijan kautta. Organisaatioiden välillä jaettiin vastuualueita eteläisen Afrikan tilanteeseen vaikuttamisessa, vaikkakin YK johti apartheidin vastaista toimintaa kansainvälisesti. Yleiskokouksessa vuonna 1990 African Unityn toiminta eteläisen Afrikan vakauttamiseksi kohdistettiin taloudelliseen ja materiaaliseen apuun alueen itsenäisille valtioille, joihin apartheidin toimet olivat vaikuttaneet. Lisäksi organisaatio toimitti raportteja Etelä-Afrikan

---

¹⁸⁶ A/RES/44/17 1989; A/RES/44/221 1989; A/RES/45/13 1990; A/RES/45/163 1990; A/RES/46/20 1991; A/RES/47/148 1992; Malan & Thakur & Schnabel 2001, 109-112; Adeniji 2002, 36; Kondlo & Harris 2009, 48-60; Forje & Nkrumah 2010, 1-7; Ankrah 2013, 25-45; Bernard 2013, 5-6; Abdulqawi 2014, 36-40.

¹⁸⁷ A/RES/44/17 1989; A/RES/S-16/1 1989; Schoeman 2007, 155.

¹⁸⁸ Abdulqawi 2014, 94-97.

tilanteesta ja sen muutoksista yleiskokoukselle, kuten tietoja apartheidia vastaan toimineista kansallisista liberaatiopuolueista, ja poliittisten vankien vapautuksista. Taloudellisen ja materiaallisen avun tarjoaminen pyrki vakauttamaan vaikeaa humanitääristä tilannetta eteläisessä Afrikassa, missä esimerkiksi valtioiden kriiseistä johtuneet pakolaisvirrat kuormittivat valtioiden kantokykyä entisestään. Eteläisen Afrikan valtioista esimerkiksi Zambiassa oli pelkästään angolaisia pakolaisia yli 100 000 vuonna 1991.¹⁸⁹ African Unity pyrki edistämään humanitäärisen paineen heikentymistä eteläisessä Afrikassa, ja se oli näin mukana Etelä-Afrikan muutoksen olosuhteiden kehityksessä.

YK:n yhteistyö African Unityn kanssa painottui humanitäärisen tukeen eteläisen Afrikan valtioille, ja African Unityn kautta afrikkalaisen yhteistyön vahvistamiseen 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa. Yleiskokouksessa African Unityn merkitys tunnustettiin muiden alueellisten organisaatioiden kanssa entisten kolonialististen valtioiden ja ihmisten itsemääräämisoikeuden edistämisen työssä vuonna 1994. Organisaatioiden välisessä yhteistyössä keskityttiin politiikan, sosioekonomian, kulttuurin ja hallinnon osa-alueisiin. African Unityn rooli nähtiin yleiskokouksessa 1990-luvun lopussa kuitenkin konfliktien ja kriisien ehkäisyssä ja ratkaisussa yhdessä YK:n kanssa, joten yhteistyön painopisteen voi nähdä siirtyneen humanitäärisestä tuesta rauhan mahdollistamisen toimijaksi maanosassa.¹⁹⁰ Yhteistyön kautta eteläistä Afrikkaa pyrittiin vakauttamaan luoden valtioille turvaverkostoja eri yhteiskunnan osa-alueilla. African Unityn rooli humanitäärisen tuen edistäjänä oli merkittävä ihmisoikeuksien toteutumisen ja kulttuurin kannalta. Lisäksi alueellisen yhteistyön laajentaminen ja konfliktien hallinta läpi 1990-luvun loi demokraattiselle Etelä-Afrikalle yhteistyöverkostojen pohjan tukemaan uuden aseman ja suhteiden muodostumista.

Eteläisen Afrikan yhteistyöhön osallistuminen ja sen vahvistaminen ilmensi YK:n pyrkimystä edistää alueen ja koko maanosan rauhan saavuttamista. Uuden Etelä-Afrikan muodostaminen oli kansainvälisesti rauhankysymys, mitä pyrittiin ratkaisemaan rajaamalla apartheidin Etelä-Afrikka alueen yhteistyöstä ja kasvusta pois. Afrikan konfliktien ratkaisua tutkinut Marvin Ankrah on tarkastellut African Unitya organisaationa ja sen heikkouksia. Ankrahin mukaan African Unityn vahvuus riippuu sen jäsenmaiden uskosta ja sitoutuneisuudesta yhteistyöhön, koska organisaatio voi tehdä ainoastaan suosituksia eikä voi esimerkiksi poistaa jäsenmaata liitosta tottelemattomuuden takia, toisin kuin YK. Lisäksi African Unityn toimintaa konflikteissa on rajoittanut resurssien ja vahvojen jäsenmaiden, kuten supervaltojen, puute.¹⁹¹ Yleiskokouksessa nostettiin vuosittain esiin

---

¹⁸⁹ A/RES/44/244 1990; A/RES/45/13 1990; A/RES/45/37 1990; UNHCR A/45/12,16 1990; A/RES/46/20 1991; UNHRC A/46/12 1991; A/RES/47/29 1992; A/RES/50/158 1995; A/RES/52/20 1997; Whittaker 1995, 7-8; De Wet & Fox 2001, 2.

¹⁹⁰ A/RES/50/34 1994; A/RES/52/20 1997.

¹⁹¹ Ankrah 2013, 31-35.

tarve kasvattaa YK:n ja African Unityn yhteistyötä ja African Unityn roolia YK:ssa, joten ainakin YK:lla voidaan todeta olleen uskoa organisaation merkittävyyteen Afrikan vakauttamisessa ja apartheidin poistamisessa. African Unityn vahvistaminen ja legitimointi YK:ssa toimivat ainakin vahvana viestinä Afrikan valtioille ja koko kansainväliselle yhteisölle Afrikan taipumattomuudesta apartheidin vastaisessa taistelussa, vaikka African Unityn sisäistä vahvuutta voitaisiin problematisoida.

YK osallistui apartheidin vaikutusten heikentämiseen ja eteläisen Afrikan vakauttamiseen toisenkin yhteistyöjärjestön kanssa 1990-luvulla. Southern Africa Development Community (SADC) perustettiin vuonna 1992 kymmenen eteläisen Afrikan valtion kesken, joihin kuuluivat muun muassa vasta demokratisoituneet Namibia, Mosambik, ja Zimbabwe. Järjestö perustettiin vahvistamaan taloudellista integraatiota, köyhyyden lievitystä, rauhaa ja turvaa eteläisessä Afrikassa. SADC osallistui myös edistämään eteläisen Afrikan väestön mahdollisuuksia puhtaaseen juomaveteen.¹⁹² ”Noting that the effects of war, loss of life and destruction of economic and social infrastructure in southern Africa demand the continuation and strengthening of rehabilitation programmes to regenerate the economies of the countries of the region.”¹⁹³ Yleiskokouksessa vuonna 1995 tunnustettiin päätöksessä organisaatioiden yhteistyöstä eteläisen Afrikan vaikeudet sisällissodista ja konflikteista, mitkä johtivat valtaviin ihmishenkien menetyksiin ja tuhoisiin vaikeuksiin taloudessa ja sosiaalisessa infrastruktuurissa. Vaikutukset alueella vaativat tukiohjelmien jatkamista ja vahvistamista valtioiden talouden kasvattamiseen.

Alueen yhteistyöjärjestöistä African Unity oli merkittävämpi yhteistyökumppani YK:lle yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätösten mukaan. African Unity oli aiemmin perustettu järjestö, joten luonnollisesti YK:n yhteistyöjärjestön kanssa apartheidin vastaisessa taistelussa oli pidemmällä ja laaja-alaisempaa kuin SADC:sen. African Unityn roolia ja yhteistyötä vahvistettiin lähes vuosittain 1989-1999 yleiskokouksessa, kun SADC:sen osallistumista läpikäytiin aikavälillä vain muutaman kerran. Ajallisesti on huomioitava, että SADC:n perustaminen ja alku ajoittuivat apartheidin loppuaikaan, joten järjestön jääminen vähemmälle huomiolle aineistossa johtuu merkittävästi ajankohdasta. SADC osallistui kuitenkin yhdessä YK:n kanssa eteläisen Afrikan väestön tarpeisiin vastaamiseen, eli tukiohjelmiin ja humanitäärisen tukeen. SADC oli osa YK:n toimista vahvistaa aluetta sisäisesti ja vakauttaa sitä valtioiden välisen yhteistyön kautta. Etelä-Afrikka liittyi SADC:iin vuonna 1994, mitä tutkija Laurie Nathan pitää yhtenä merkittävimpänä valtiona järjestölle ja sen taloudellisen integraation sekä vakauden tavoitteille. Demokratisoitunut

---

¹⁹² A/RES/50/118 1995; Malan & Thakur & Schnabel 2001, 114-115; Heyns 2003, 1-36; Nathan 2012, 1-20.

¹⁹³ A/RES/50/118 1995.

Etelä-Afrikka nähtiin tärkeänä yhteistyökumppanina alueen taloudelle. Järjestöä tutkinut Nathan on kritisoinut järjestön vähäisen roolin alueen rauhan prosesseissa johtuneen muun muassa yhteisten arvojen ja tavoitteiden puutteesta jäsenmaiden välillä, ja resurssien vähäisyydestä.¹⁹⁴

”The United Nations will remain committed to South Africa. The Secretary-General looks forward to the contribution the Government and people of South Africa will make to the activities of the United Nations.”¹⁹⁵ Vuonna 1994 demokraattisen muutoksen jälkeen YK tunnusti edelleen tukensa Etelä-Afrikalle alun haasteille, ja organisaatiossa odotettiin apartheidista vapaan Etelä-Afrikan hallituksen ja väestön osallistumista YK:n toimintaan. YK:n toimet apartheidin vastaisessa taistelussa johtivat maan vapautumisen jälkeen Etelä-Afrikan palauttamiseen jäsenmaaksi organisaatioon. Uuden Etelä-Afrikan liittäminen osaksi YK:ta oli ennaltaehkäisevä toimi, minkä tarkoituksena oli edesauttaa ja valvoa maan uudelleenrakennusta toteuttamalla ihmisoikeuksia ja solidaarisuutta suhteissa muihin valtioihin. Uuden Etelä-Afrikan ei haluttu ajautuvan uudestaan uhkaksi alueella, joten naapurivaltioita terrorisoineen valtion saaminen takaisin YK:n vaikutuspiiriin oli eteläisen Afrikan vakaudelle, ja maan kehitykselle merkittävä askel. ” Stressing the urgent need to facilitate the process of reintegration of South Africa in the international community, including the United Nations system.”¹⁹⁶ Demokraattinen Etelä-Afrikka palasi kansainvälisen yhteisön osaksi vahvistamaan YK:ta, ja samalla se alkoi luomaan uutta paikkaansa eteläisessä Afrikassa, ja koko maailmassa.

Mandelan hallitus keskittyi vuosina 1994-1999 sisäpoliittisiin, apartheidin jättämiin haasteisiin hallinnon uudelleenrakennuksella ja kansallisella sovinnolla. Voidaan pohtia olisiko uuden Etelä-Afrikan hallitus pystynyt keskittymään valtion rakennukseen ja kansainvälisen roolin vahvistamiseen rauhanomaisin keinoin, jos apartheidista johtuneet konfliktit alueella olisivat kärjistyneet sodaksi Etelä-Afrikkaa kohtaan. Eteläisen Afrikan vakauttamispyrkimyksillä ei tarkoiteta kuitenkaan suoraan rauhaa, koska rauhan luomisesta puhuminen ei olisi ollut liian rohkeaa koskien aluetta, joka 1990-luku täyttyi sisällissodista ja poliittisista konflikteista ja niiden myötä pakolaiskriiseistä. Rauhan käsitettä ja luonnetta on kuitenkin kyseenalaistettu historiantutkimuksessa. African Unitya tutkineen Abou Jengin mukaan rauhan käsite pohjautuu sitä suojelemaan kansainväliseen lakiin, mikä on tehty vastamaan sen luomien valtioiden käsitystä rauhasta, eikä siten ole olemassa universaalia rauhan määritelmää. Afrikkalaista rauhan perspektiiviä tarkastellut tutkija Emmanuel Harsen onkin muotoillut rauhan käsitykseen vaikuttavaksi alueen historian ja materiaaliset resurssit.¹⁹⁷ On siis

---

¹⁹⁴ Schoeman 2007, 155; Nathan 2012, 35, 97-105.

¹⁹⁵ YK:n lehdistötiedote SG/SM/S282 – SAF/176 1994.

¹⁹⁶ S/RES/919 1994; S/RES/930 1994; A/48/PV.95 1994.

¹⁹⁷ A/RES/45/171 1990; Harsen 1987; Nathan 2012, 1-20, 35; Jeng 2012, 2-7.

huomioitava, että eteläisen Afrikan haasteiden ratkaisu on pitkäaikainen prosessi alueen epävakaaan historian takia, ja YK:n toimet tulee nähdä vakauttamisen ja konfliktien, kuten apartheidin, seurausten lievittämisessä mahdollistaen paremmat olosuhteet alueen valtioiden sisäiselle kehitykselle.

YK pyrki vakauttamaan eteläistä Afrikkaa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla valtioiden sisäisellä vahvistamisella, alueen yhtenäistämällä, ja humanitäärisellä tuella. Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätökset pyrkivät kasvattamaan painetta Etelä-Afrikkaa kohtaan alueella, ja vähentämään apartheidin vaikutuspiiriä. Rauhanturvausoperaatiot ja demokratisaation edistäminen naapurivaltioissa, kuten Namibiassa, Angolassa ja Mosambikissa, vahvistivat ja vakauttivat aluetta poliittisesti. YK:n legitimoit järjestelmän rikokset muita eteläisen Afrikan valtioita kohtaan korostaen entisestään ongelman ylirajaisuutta ja samalla YK:n sitoutuneisuutta Etelä-Afrikan muutosprosessiin. Afrikkalaisella yhteistyön ja sen kansainvälisen huomion kasvattamisella kohdennettiin rasismiin vastaisen taistelun verkostoja alueen valtioille, ja erityisesti uudelle Etelä-Afrikalle. YK:n ja sen yhteistyöorganisaatioiden osallistuminen edisti muutoksen kontekstia demokraattiselle Etelä-Afrikalle. Eteläisen Afrikan epävakaudet, kuten sisällissodat, jatkuivat 1990-luvun loppuun ja 2000-luvun alkuun. YK:n osallistumisen voidaan kuitenkin nähdä hillinneen alueen tilannetta, ja sen toimet lisäsivät alueen ihmisten, mukaan lukien Etelä-Afrikan valtaväestön, mahdollisuuksia henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

5.2 Etelä-Afrikan pakolaiset

UNHCR määrittää pakolaisen henkilöksi, jonka on pakko lähteä kotimaastaan henkensä pelastamisen tai vapautensa varmistamisen vuoksi ja jonka vaino tai sen uhka perustuu esimerkiksi rotuun, uskoon, tai poliittiseen mielipiteeseen. Pakolaisuuden syynä on yhden tai useiden ihmisoikeuksien toteutumattomuus kotimaassa tätä henkilöä kohtaa, ja pakolaisia tukevat järjestöt, kuten UNHCR, pyrkivät turvaamaan muun muassa pakolaisten oikeuden henkilökohtaiseen turvallisuuteen, vapauteen, koulutukseen ja riittävään elintasoon vastaamalla heidän perustarpeisiinsa. Ihmisoikeuksien julistuksen 9. artiklan mukaan ketään ei saa mielivaltaisesti pidättää, vangita, tai ajaa maanpakoon. Apartheidin Etelä-Afrikka pakotti tuhansia valtaväestöön kuuluvia hakemaan turvapaikkaa muista Afrikan valtioista 1900-luvun jälkipuoliskolla, ja heidän tukemisensa ja kotiuttamisensa edistivät maan yhteiskunnallisesta rakennusta. Pakolaisten määrä koko maanosassa kasvoi kansainvälisen yhteisön huoleksi 1980- ja 1990-luvuilla sisäisten kriisien myötä.

Pakolaisaaltojen taustalla nähtiin esimerkiksi valtioiden erimielisyydet rajoista, ihmisoikeusrikkomukset ja demokratian puute.¹⁹⁸

Pakolaisuuden taustatekijöitä on tutkittu laajasti sosiaalitieteissä, ja Ernest Ravensteinin käsitystä ”push” ja ”pull”-tekijöistä pidetään alan keskiössä. ”Push”-tekijät ovat niitä seikkoja, mitkä johtavat henkilön päätökseen lähteä kotimaastaan, kuten poliittinen sorto, kun taas ”pull”-tekijät, kuten vakaampi turvallisuustilanne, ajavat ihmisiä tavoittelemaan parempaa elämää kotimaan ulkopuolella. Etelä-Afrikan pakolaisia 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla ajoivat maanpakoon poliittisen väkivallan kärjistyminen ja slummien elinolot apartheidin seurauksena. Hallituksen harjoittama väkivalta levisi entisestään 1990-luvun alussa slummeihin, ja useat aseettomien protestojien ampumiset, kuten Boipatangin ampuminen vuonna 1992, saivat laajaa kansainvälistä huomiota. Apartheid-järjestelmä rajoitti myös ihmisten oikeutta liikkua ja valita asuinpaikkansa vapaasti. UNHCR raportoi eteläafrikkalaisten pakolaisten uudesta aallosta erityisesti vuonna 1990, milloin edellisen vuoden 35 000 eteläafrikkalaisen pakolaisen määrä kasvoi 38 000:teen.¹⁹⁹ Ihmisoikeusrikkomukset saivat eteläafrikkalaiset etsimään turvallisuutta ja parempia mahdollisuuksia muualta eteläisestä Afrikasta, mutta maanosan pakolaiskriisin kontekstissa eteläafrikkalaisten muuttoliikkeen on todettava olleen varsin vähäinen. Afrikan 1990-luvun alku oli kriisien ja sisällissotien täyttämää, joiden seurauksena pakolaisia pakeni kotimaansa tilannetta muihin maanosan konfliktivaltioihin. Sisällissotien samanaikainen puhkeaminen Länsi- ja Itä-Afrikassa vaikutti pakolaisvirtojen syntyyn vuosina 1989-1992. Esimerkiksi Somalian sisällissodan pakolaisia oli muissa Afrikan valtioissa arviolta 4-5 miljoonaa, ja Liberian pakolaisia oli lähes 800 000 muissa Länsi-Afrikan valtioissa.²⁰⁰

Eteläafrikkalaisten pakolaisten tukeminen oli humanitäärinen huoli sisällissotien pakolaisten tapaan, vaikka kriisin instituutionaalinen luonne ja ongelmien juurien legitimoiminen tarkasti apartheid-järjestelmään sai valtaväestön jäämään ja vaatimaan yhteiskunnallista muutosta. Apartheidin luoma vastakkainasettelun valkoisen vähemmistön ja valtaväestön välille yhdisti valtaväestöä ja täten saattoi vähentää pakolaisuutta, koska valtaväestö jakoi yhtenevän kuvan järjestelmän kaatamisesta. Ihmisoikeuksien kulttuurin levittäminen, hallituksen rikosten tuomitseminen ja järjestelmän vastaisen

---

¹⁹⁸ A/RES/45/13 1990; A/RES/46/20 1991; A/45/12, 15 1989; A/46/12, 12, 17, 18 1990; A/47/12, 19 1991; Whittaker 1997, 89-93; UNHCR 2007, 1004, 1010; Suomen YK-yhdistys 2008, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus; Helton 2003, 24; Schusten 2016, 301.

¹⁹⁹ A/RES/44/244 1989; A/RES/46/79/A 1991; A/46/12,22 1990; A/RES/47/116/A, C 1992; UN Press Release SG/SM/4700-GA/AP/2064 1992; S/RES/765 1992; Whittaker 1995, 184-188; Thompson 2001, 248; Matsinhe 2011, 167; Bernard 2013, 5-6; O'Reilly 2016, 25-26.

²⁰⁰ A/45/12,15 1989; A/46/12, 9, 19, 21 1990; A/47/12, 9, 19, 23 1991; A/RES/47/107 1992; UNHCR 2007, 1011; Spears 2010, 115-125, 156.

taistelun legitimointi olivat YK:lta merkittäviä toimia väestön toivon kannalta. Maan uudelleenrakennus vaati pysyvyyden kannalta sisäisiä muutoksia ja yhteistyötä eteläafrikkalaisilta itseltään. Ongelmien syiden rajautuminen apartheid-järjestelmään hillitsi pakolaisuutta verrattuna Afrikan muiden valtioiden sisällissotiin, mitkä olivat seurauksia talouden ongelmista, hallinnon rakenteen puutteesta, etnisistä kiistoista ja väkivaltaisista vallankaappauksista valtaväestön sisällä. Eteläafrikkalaisten liikkumisista 1990-luvun alussa tulee kuitenkin huomioda apartheidiin kuuluneet vapaata liikkumista ja asumista rajoittaneet lait, mitkä voidaan nähdä vaikuttaneen pakolaisvirtoihin myös heikentävästi²⁰¹.

Eteläafrikkalaisille pakolaisille tarjosivat turvapaikkoja useat eteläisen Afrikan valtiot, kuten Namibia, Zambia, Zimbabwe ja Swazimaa. Kuten muissakin Afrikan valtioissa, pakolaisten vastaanottaminen kuitenkin ylitti entisestään valtion kantokyvyn, ja talousongelmien takia tarvittiin ulkopuolisia toimijoita, kuten UNHCR, järjestämään pakolaisille tarvittavia olosuhteita.²⁰² YK osallistui eteläafrikkalaisten pakolaisten olojen, kotiinpaluun ja yhteiskunnalliseen integraation edistämiseen vuosina 1989-1993 poliittisen yhteistyön, kansainvälisen huomion kasvattamisen, koulutuksen ja humanitäärisen tuen avulla. UNHCR antoi humanitääristä tukea ja toimi pakolaisten tilanteen parantamiseksi yhteistyössä YK:n tunnustamien eteläafrikkalaisten vapautuspuolueiden kanssa, joita olivat SWAPO, ANC, ja PAC. Nämä puolueet huolehtivat pienestä määrästä järjestelmän vastaisia pakolaisia, ja UNHCR toimitti puolueille tarvikkeita elinolojen parannukseen. Humanitäärisen tuki, kuten puhtaan juomaveden saamisen tukeminen, sanitaatio, ravinto, ja asuinolojen parannus, oli UNHCR:n toimista keskeisimpiä pakolaisten ihmisoikeuksien toteuttamisessa. Järjestö kasvatti lisäksi kansainvälistä huomiota pakolaisten tilanteeseen eteläisen Afrikan valtioissa. ” Requested the UNHCR, in corporation with secretary general, to continue to organize and implement an effective programme of educational and other appropriate assistance for student refugees in South Africa.”²⁰³ YK tuki yhteistyössä UNHCR:n kanssa koulutusohjelmia pakolaisten kouluttamiseen, mitä käsiteltiin luvussa 2.2.1.²⁰⁴

YK:n humanitäärisen tuki edisti omalta osaltaan eteläafrikkalaisten pakolaisten selviytymistä apartheidin vaikutuksista naapurivaltioissa ja Etelä-Afrikan sisällä. Valtioiden sisäisiä pakolaisia on pidetty yhtenä pahimmista humanitäärisistä kriiseistä Afrikassa, koska arvioiden tekeminen avun tarvitsijoista ja heidän tavoittamisensa jo aiheen määrittelyn haasteiden kautta on ollut

---

²⁰¹ Beck 2000, 125-127; Thompson 2001, 194; Matsinhe 2011, 167.

²⁰² A/45/12,16 1989; A/46/12, 19 1990; A/RES/47/107 1992.

²⁰³ A/RES/45/71 1990.

²⁰⁴ A/45/12, 32 1989; A/47/12, 18 1992; A/RES/44/17 1989; A/RES/45/13 1990; A/RES/45/37 1990; A/RES/46/108 1991; A/RES/47/137 1992; A/RES/47/107 1992; A/RES/50/149 1995; A/RES/52/101 1997; A/RES/53/126 1998; UNHCR 2007, 1013.

ongelmallista²⁰⁵. Etelä-Afrikan sisäisten pakolaisvirtojen laajuuden käsittely jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle UNHCR:n tietojen puutteellisuuden vuoksi.

Pakolaisia oli maailmassa arviolta yli 17 miljoonaa 1990-luvun alussa, ja heistä yli puolet oli lapsia. Pakolaislasten auttaminen keskittyi UNHCR:llä mahdollisimman normaalin lapsuuden ja kasvun turvaamiseen. Järjestön päätoimiin kuului laillisen ja fyysisen turvallisuuden turvaaminen, asuinolojen edistäminen, koulutus ja pakolaislasten tilanteen kansainvälisen huomion kasvattaminen. Kotimaahan palaaminen oli toivottavaa olosuhteiden sen salliessa lapselle tutun ympäristön ja sosiaalisten verkostojen kannalta, ja UNHCR myös järjesti lasten kotiutusprojekteja. Esimerkiksi vuonna 1990 UNHCR lennätti yli 2000 namibialaista lasta Zambiasta takaisin Namibiaan.²⁰⁶ Eteläafrikkalaisten lapsipakolaisten tilannetta ei käsitelty erikseen UNHCR:n raporteissa, joten lasten tilanteen edistämistä voidaan tarkastella ainoastaan eteläafrikkalaisille pakolaisille kohdistetun humanitäärisen avun ja aiemmassa luvussa käsitellyn koulutuksen kautta. Afrikan eri valtioiden lapset altistuivat laaja-alaisille humanitäärisille kriiseille sisällissotien runtelemissa valtioissa, ja UNHCR:n painotus oli silloin sodan vaikutusten ehkäisyssä lapsiin.

Etelä-Afrikan pakolaisten kannalta merkittävimpiä UNHCR:n saavutuksia oli maan hallituksen kanssa syyskuussa 1991 allekirjoitettu yhteistyösopimus järjestön osallistumisesta pakolaisten kotiuttamiseen. UNHCR ja maan hallitus pitivät neuvotteluita järjestön osallistumisesta maahan palaavien pakolaisten integroinnista takaisin yhteiskuntaan. Etelä-Afrikan hallitus suostui armahtamaan poliittiset pakolaiset, ja UNHCR tarjosi resurssit pakolaisten kuljetuksiin ja humanitääriseen tukemiseen ensimmäisiksi kuudeksi kuukaudeksi. Vuonna 1993 yli 17 000 eteläafrikkalaista kotiutui yhteistyössä UNHCR:n kanssa.²⁰⁷ Yhteistyösopimus paransi maahan palanneen valtaväestön sosioekonomisia oloja, mikä edisti omalta osaltaan ihmisoikeuksien toteutumista, mutta kotiutumisen ajalta on huomioitava sen olleen vielä poliittisen epävakauden aikaa valtiossa.

Apartheidin seuraukset yhteiskuntaan ja valtaväestöön olivat pakolaisuutta aiheuttaneita tekijöitä, mutta yhteiskunnan ihmisoikeusrikkomusten kulminoituminen maan hallituksen ylläpitämään järjestelmään sai eteläafrikkalaiset vaatimaan muutosta yhtä vihollista vastaan, ja tämä saattoi hillitä muuttoliikkeiden määrää verrattuna muuhun maanosaan. YK ja UNHCR pyrkivät edistämään ihmisoikeuksien toteutumista eteläafrikkalaisille pakolaisille maan sisällä ja turvapaikkoja myöntäneissä valtioissa humanitäärisellä avulla sekä koulutuksen järjestämisellä. Yhteistyösopimus

---

²⁰⁵ UNHCR 2007, 1015.

²⁰⁶ A/46/12, 21 1990; A/47/12, 18 1991; A/49/12, 16 1993; A/RES/47/107 1992.

²⁰⁷ A/46/12, 21 1990; A/47/12, 25 1991; A/49/12, 19 1993; A/48/22-S/26714 1994; UNHCR 2007, 1010.

pakolaisten kotiuttamisesta ja uudelleenintegroinnista yhteiskuntaan edistivät valtaväestön vahvistumista ja maan uudelleenrakennusta sosioekonomisten olojen kehityksellä. Pakolaiskysymys ei ollut kuitenkaan suurimpia haasteita apartheidin seurauksista väestöön murrosvaiheisessa Etelä-Afrikassa eikä se siten ollut YK:ssa suuressa huomiossa verrattuna esimerkiksi demokratian edistämistöimiin. Seuraavassa alaluvussa käsitelen YK:n osallistumista eteläisen Afrikan turvallisuuden edistämiseen.

5.3 Sotilaallisen yhteistyön rajoituksista Pelindaban sopimukseen

” Recognizing the threat that South Africa’s nuclear capability constitutes to international peace and security.” – Yleiskokouksessa A/RES/45/56/A, B 04.12.1990

Yleiskokouksessa vuonna 1990 tunnistettiin Etelä-Afrikan ydinasevalmiudet uhkaksi kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. YK:n eteläisen Afrikan vakauttamispyrkimyksiin kuuluivat demokratisaation edistämisen, yhteistyön ja YK:n alueellisen aseman vahvistamisen lisäksi Etelä-Afrikan sotilaallisen yhteistyön ja ydinasekapasiteetin rajoittaminen vuosina 1989-1997.²⁰⁸ Yleiskokouksessa ja turvallisuusneuvostossa rajoitettiin apartheidin Etelä-Afrikan sotateollisuuden kauppasuhteita ja ydinaseiden kehittämistä ja tuottamista apartheid-hallituksen heikentämiseksi ja uuden Etelä-Afrikan sitouttamiseksi osaksi alueen turvallisuuspolitiikkaa. Etelä-Afrikka oli Afrikan ainoa valtio, jonka ydinaseohjelma kehittyi merkittävästi 1900-luvun jälkipuoliskolla, mikä loi apartheidin Etelä-Afrikasta uhkan maanosan turvallisuudelle²⁰⁹.

Etelä-Afrikan sotateollisuuden yhteistyötä rajoitettiin vuosina 1989-1992 tuomitsemalla kauppasuhteita jatkaneiden valtioiden toiminta, ja yhteistyön lopetusta vaadittiin vuosittain yleiskokouksessa. Turvallisuusneuvosto oli asettanut Etelä-Afrikan pakolliseen aseiden vientikieltoon vuonna 1977, ja se rankaisi vientikieltoa rikkoneita valtioita sanktioilla. Aseiden kauppasaarto oli asetettu jo ennen tutkimusaikaväliä, joten tarkastelen sen vaikutuksia vain vuosina 1989-1992 YK:n toimissa sotilaallisen yhteistyön rajoittamisessa ja uuden Etelä-Afrikan rakennuksessa.²¹⁰ ”Regretting that some countries surreptitiously continue to deal in arms with South Africa, and allow South Africa to participate in international arm exhibitions.”²¹¹ Asekauppa Etelä-

²⁰⁸ A/RES/44/27/F, J 1989; A/RES/44/84 1989; A/RES/45/17 1990; A/RES/45/56/A, B 1990; A/RES/46/79/C, D 1991; A/RES/46/34 1991; A/RES/47/76 1992; A/RES/47/116 E, F 1992; A/RES/52/46 1997.

²⁰⁹ Adeniji 2002, 1-35, Berger 2009, 126-127.

²¹⁰ S/RES/418 1977; A/RES/44/27/F, J 1989; A/RES/44/84 1989; A/RES/45/17 1990; A/RES/46/79/C, D 1991; A/RES/47/116 E, F 1992; Whittaker 1995, 165, 167.

²¹¹ A/RES/44/27/J 1989.

Afrikan kanssa ja heidän osallistumisensa hyväksyminen kansainvälisissä asenäyttelyissä tuomittiin vuonna 1989 yleiskokouksessa. Sotateollisuuden yhteistyön tuomitsemisella ja rajoittamisella YK legitimoit Etelä-Afrikan epävakauttavat vaikutukset eteläiseen Afrikkaan ja muuhun maailmaan. Toimilla pyrittiin rajaamaan Etelä-Afrikka aseellisesti muusta maailmasta ja heikentämään apartheid-hallituksen vahvuutta puolustaa järjestelmäänsä.

Etelä-Afrikan kanssa sotateollisuuden yhteistyötä jatkaneista valtioista eniten yleiskokouksessa nostettiin huomioon yhteistyö- ja kauppasuhteet Israelin vuosina 1989-1992. ”Noting with concern that the military relation between South Africa and Israel, especially in the area of military technology and, in particular, the collaboration in the recent production and testing of nuclear missiles, continue unabated.”²¹² Maiden välinen yhteistyö jatkui yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston tuomitsemisesta ja rajoituksista huolimatta heikentymättömänä 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa, ja organisaation huoli keskittyi erityisesti aseteknologiaan ja ydinaseiden tuottamiseen ja testaamiseen. Yleiskokous pyysi vuosittain kyseisenä aikavälinä Israelia lopettamaan kaiken yhteistyön Etelä-Afrikan kanssa, ja Apartheidin vastainen komitea tarkkaili valtioiden välistä suhdetta. Turvallisuusneuvosto tuomitsi Israelin aseiden vientikiellon rikkomisesta sanktioihin, mutta siitä huolimatta yhteistyö jatkui. Apartheid-hallitus kielsi ydinaseiden olemassaolon, kaupan ja tuotannon läpi järjestelmän ajan; esimerkiksi vuonna 1993 presidentti de Klerck lausui parlamentissa, että Etelä-Afrikka ei ollut koskaan vastaanottanut ydinaseisiin liittyvää teknologiaa tai materiaalia muista valtioista eikä ollut ydinaseisiin liittyvässä yhteistyössä muiden valtioiden kanssa. Ydinaseyhteistyö Israelin ja Etelä-Afrikan välillä kuitenkin todistettiin, ja Israel toimitti teknologiaa ja materiaalia apartheid-hallitukselle. Yleiskokous ohjeisti pääsihteerä yhdessä alan asiantuntijoiden kanssa tutkimaan Etelä-Afrikan ydinasekapasiteettia vuonna 1990, ja tutkimuksen raportit vahvistivat ydinaseiden olemassaolon ja Israelin yhteistyön.²¹³

Yhteistyötä jatkaneiden valtioiden, kuten Israelin, nähtiin vahvistavan Etelä-Afrikan valtaväestön sortamista ja vallan epäoikeudenmukaista jakautumista. Apartheidin Etelä-Afrikan sotateollisuuden kaupan jatkuminen ja ydinaseiden tuottaminen olivat merkittäviä uhkia eteläisen Afrikan vakaudelle, kun konfliktien ja aggression takana ollut valtio pyrki vahvistamaan asemaansa entisestään suhteessa muihin alueen valtioihin. Israelin kauppa- ja yhteistyösuhteen kansainvälinen tuomitseminen ja turvallisuusneuvoston sanktiot olivat YK:n pyrkimyksiä heikentää Etelä-Afrikan aseellista uhkaa valtion sisällä ja suhteessa muuhun eteläisen Afrikkaan.

---

²¹² A/RES/44/27/F 1989.

²¹³ A/RES/44/27/F; J 1989; A/RES/44/84 1989; A/RES/45/176 1990; A/RES/46/79/C, D 1991; A/RES/47/116/E, F 1992; Adeniji 2002, 38-43.

Yleiskokouksen päätöksissä tuomittiin 1980-luvun lopussa Israelin lisäksi Etelä-Afrikan kanssa jatketusta yhteistyöstä Länsi-Saksa ja Chile. Länsi-Saksa osallistui sukellusveneiden ja muun aseteollisuuden materiaalien tuottamiseen Etelä-Afrikan kanssa vuonna 1989, ja Etelä-Afrikka osti Chileltä sotateollisuuden tuotteita.²¹⁴ Etelä-Afrikan taloudellisessa ja aseellisessa eristämisessä YK:n keskeisimmiksi toimiksi nousivat kansainvälisen paineen kasvattaminen yhteistyötä kohtaan sen tuomitsemisella ja julkistamisella. Yleiskokouksessa haluttiin kansainvälisen yhteisön, ja erityisesti yhteistyötä jatkaneiden valtioiden, tietävän, että yhteistyö oli suoraa apartheidin järjestelmän tukemista ja YK:n luoman Apartheidin vastaisen julistuksen toimitasuunnitelman vaikeuttamista. Aseellisen kapasiteetin heikentämisen toimet tavoittelivat valtaväestön tilanteen edistämisen lisäksi ylirajaisia vaikutuksia, mitkä ehkäisisivät eteläisen Afrikan kriisien kärjistymisen entisestään. Ihmisoikeuksia toteuttava Etelä-Afrikka haluttiin luoda rauhan keinoin ja ihmishenkiä säästämällä, joten aseteollisuuden rajoittamisen keinot ilmensivät samaa YK:n toimintatapaa kuin muutkin uudelleenrakennuksen osa-alueet. Toimet, millä YK pyrki heikentämään ja poistamaan apartheidin Etelä-Afrikasta, olivat samalla suuntaviivoja, joita uuden Etelä-Afrikan toivottiin noudattavan. Demokraattinen Etelä-Afrikka haluttiin sitouttaa toimimaan historiaansa toistamatta, ja sotateollisuuden rajoittamisella pyrittiin alueen turvallisuuden pitkäaikaiseen edistämiseen.

”Condemn the massive buildup of South Africa military machine, in particular its frenzied acquisition of nuclear-weapon capability for repressive and aggressive purposes and as an instrument of blackmail.”²¹⁵ Vuoden 1990 yleiskokouksessa tuomittiin Etelä-Afrikan aseellisen valmiuden kasvattaminen ja erityisesti ydinaseiden käyttö sortaviin ja aggressiivisiin tarkoituksiin. Lisäksi kokouksessa tuomittiin ydinaseiden käyttö kiristyksen välineenä. Apartheid-hallitus alkoi käyttää ydinaseita pelottelun ja uhkailun keinona naapurivaltioitaan kohtaan jo 1970-luvulla, ja erityisesti alueen useiden valtioiden itsenäistyttyä kansainvälinen yhteisö ei halunnut tilanteen kärjistyvän valtioiden jäädessä omilleen.²¹⁶ Apartheidin Etelä-Afrikan ydinasevalmiuden rajoittaminen oli yksi YK:n keskeisimmistä vaikuttamistoimista vakauttaa eteläistä Afrikkaa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla.

Etelä-Afrikan ydinaseiden uhka turvallisuudelle tunnustettiin yleiskokouksessa vuonna 1990. Apartheid-järjestelmä nähtiin rikoksena organisaatiota ja ihmisyyttä vastaan, joten Etelä-Afrikan ydinaseiden hallussapidolle ja jatkuneelle kehitykselle ilmaistiin syvä huoli kansainvälisessä yhteisössä. ”Demands once again that the racist regime of South Africa refrain from manufacturing,

---

²¹⁴ A/RES/44/27/J 1989; A/RES/44/84 1989.

²¹⁵ A/RES/45/56/B 1990.

²¹⁶ Adeniji 2002, 40.

testing, deploying, transporting, storing, using or threatening to use nuclear weapons.”²¹⁷ Etelä-Afrikan rasistista hallitusta vaadittiin vetäytymään ydinaseisiin liittyvästä toiminnastaan kaikilla osaluilla, kuten niiden valmistuksesta ja niillä käytön uhkailusta. YK tuomitsi julkisesti Etelä-Afrikan ydinaseisiin liittyvän toiminnan, ja vaati hallitusta vetäytymään niistä. Lisäksi yleiskokouksessa pyydettiin Etelä-Afrikan hallitusta päästämään International Atomic Energy Agency - järjestö arvioimaan ydinaseet, niiden määrä ja olosuhteiden turvallisuus. YK perusti International Atomic Energy Agency:n vuonna 1957 organisoimaan ydinvoiman käytön turvallisuutta ja luomaan standardit sille. Järjestön toinen päätehtävä oli ehkäistä sopimusten avulla ydinvoiman väärinkäyttöä sotilaallisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi vuoteen 1988 mennessä 99 valtiota oli allekirjoittanut järjestön kanssa ydinvoiman suojaustoimenpiteitä koskevan sopimuksen, ”safeguard agreements”.²¹⁸ Apartheidin Etelä-Afrikka oli osoittanut epävakauttamispyrkimyksensä naapurivaltioihinsa ja taipumattomuuden kansainvälisen yhteisön päätöksiin, mistä johtuen maan ydinasetoiminta oli merkittävä uhka erityisesti maanosan turvallisuudelle. Ydinaseiden luoma pelon ilmapiiri vaikeutti osaltaan Apartheidin vastaisen julistuksen toimeenpanoa ja siten uuden Etelä-Afrikan muodostamista.

YK:n toimiin vuosina 1990-1997 vaikutti tavoite pitää Afrikan maanosa ydinaseista vapaana. Afrikan ydinaseettomuuden julistus muodostettiin vuonna 1964 suojelemaan maanosaa muissa maanosissa tapahtuneista ydinaseisiin liittyvistä tuhoista. Etelä-Afrikan ydinasetoiminnan estämisessä oli kyse valtion sisäisen ja eteläisen Afrikan turvallisuuden lisäksi koko maanosasta ja seurausten pelosta siitä, mitä apartheidin Etelä-Afrikan toiminta saattaisi aiheuttaa Afrikan valtioissa.²¹⁹

Vuoden 1990 jälkeen alkoivat Etelä-Afrikan osallistumisessa näkyä ensimmäiset kehitysaskleet YK:n vaatimusten täyttämistä ydinaseita koskevassa toiminnassa. Apartheidin Etelä-Afrikka salli International Atomic Energy Agency-järjestön tarkastuksen valtiossa vuonna 1991. Samana vuonna Etelä-Afrikka liittyi ydinaseiden leviämisen estävään sopimukseen. Ydinasetoiminnan kehityksen ajoituksessa on huomattava YK:n muut kehitysaskleet 1990-luvun alussa uuden Etelä-Afrikan muodostamisessa, kuten syrjivien lakien poisto ja uusi ihmisoikeuksiin pohjautuva väliaikainen perustuslaki. Etelä-Afrikka allekirjoitti International Atomic Energy Agency:n kanssa suojaustoimenpiteitä koskevan sopimuksen vuonna 1992 ydinvoiman rauhanomaisesta käytöstä ja

---

²¹⁷ A/RES/45/56/A 1990.

²¹⁸ A/RES/45/56/A, B 1990; Whittaker 1995, 107, 109; Adeniji 2002, 40-41.

²¹⁹ A/RES/45/56/A, B 1990; Whittaker 1995, 126; Adeniji 2002, 14.

sitoutui sen toimeenpanoon. Sopimus oli merkittävä maanosan turvallisuudelle ja konkreettinen saavutus eteläisen Afrikan vakauttamispyrkimyksissä.²²⁰

African Unity edisti lisäksi ydinaseturvallisuutta Afrikassa 1990-luvun alussa ja tavoitteli vuonna 1964 tehdyn julistuksen valtioiden väliseksi sopimukseksi muodostamista. Yleiskokouksessa sopimuksen käytännön toteutuminen nähtiin tärkeänä välineenä rauhan ja turvallisuuden edistämiseen. ”Reaffirms that the implementation of the Declaration on the Denuclearization of Africa adopted by the Assembly of Heads of State and Government of the African Unity would be an important measure to prevent the proliferation of nuclear weapons and to promote peace and security.”²²¹ Julistuksen toimeenpanon prosessia tutkineen Olu Adenijin mukaan julistuksen toteutuminen hidastui paikallisista ja ylijarjaisista syistä liittyen kylmään sotaan. Adenijin mukaan useat Afrikan valtiot liittyivät julistukseen 1960-luvulla, mutta sen toteuttamisen motivaatio heikkeni, kun Ranska lopetti ydinasekokeensa Saharan aavikolla vuonna 1966 ja paikallisesti ydinaseiden uhka tuntui vähentyneen. Samaan aikaan Adenijin mukaan Etelä-Afrikan ydinaseiden kehitystä suojeltiin lännessä, koska Etelä-Afrikan uraanin ja ydinaseiden tuotantoa tarvittiin kylmässä sodassa.²²²

” Though the Western powers denied it, Africa was convinced that their collaboration that was supposedly for peaceful uses of nuclear energy extended to assisting South Africa’s nuclear weapon development.”²²³ Adenijin mukaan länsivallat tukivat Etelä-Afrikan ydinaseiden kehitystä oman etunsa nimissä, ja yhteistyö esitettiin rauhanomaisena. Eteläisen Afrikan turvallisuutta uhkaavan Etelä-Afrikan ydinasekehityksen nähtiin johtuvan laaja-alaisemmasta valtapelistä, mille apartheid-järjestelmän olemassaolo oli hyödyksi. YK:n ja African Unity:n yhteistyöllä vuonna 1995 julistus Afrikan ydinaseettomuudesta muodostettiin ja hyväksyttiin Pelindaba-sopimukseksi, joka avattiin valtioiden allekirjoituksille vuonna 1996. Sopimus vahvisti turvallisuuden lisäksi afrikkalaista yhteistyötä ja yhtenäisyyttä. ”The Nuclear-weapon-free-zone Treaty constituted an important contribution by the African countries to the maintenance of international peace and security.”²²⁴ Etelä-Afrikka muuttui YK:n ja African Unityn vaikutuksella maanosan turvallisuuden uhkasta osaksi ydinaseetonta yhteistyötä 1990-luvun aikana, mikä edusti Etelä-Afrikan luopumista eteläisen Afrikan dominoinnin tavoittelusta ja sitoutumista yhteisen turvallisuuden edistämiseen.

YK pyrki heikentämään apartheidin Etelä-Afrikasta muodostunutta turvallisuusuhkaa 1980-lopussa ja 1990-luvulla sotateollisuuden kaupankäynnin rajoituksilla ja yhteistyön kansainvälisellä

---

²²⁰ A/RES/46/34/A, B 1991; A/RES/47/76 1992; Whittaker 1995, 107,109, 114; Adeniji 2002, 151.

²²¹ A/RES/45/56/A 1990; Adeniji 2002, 41.

²²² Adeniji 2002, 2-10.

²²³ Adeniji 2002, 38.

²²⁴ A/RES/50/78 1995; A/RES/52/46 1997; Adeniji 2002, 2-10, 71, 155.

tuomitsemisella. Sotateollisuuden rajoitukset eivät onnistuneet eristämään Etelä-Afrikkaa täysin, kuten valtion yhteistyösuhteesta Israeliin on huomattavissa. Etelä-Afrikan ydinasetoiminta oli järjestelmän ylijarjaisista uhkista merkittävimpiä, ja sopimusten ja yhteistyön kautta uusi Etelä-Afrikka saatiin muutettua rakentamaan yhteistä turvallisuutta. 5.3 alaluku keskittyi Etelä-Afrikan luoman ydinaseuhkan ulkoisiin vaikutuksiin, mutta ydinaseiden tuoma pelon ilmapiiri hidasti lisäksi YK:n toimia valtion kansallisessa kehityksessä, kuten Apartheidin vastaisen julistuksen toteuttamisessa. YK vaikutti eteläisessä Afrikassa vahvistaen Etelä-Afrikan naapurivaltioita demokratisaation valvomisella, pakolaisten olosuhteiden edistämällä ja konfliktien humanitääristen seurausten lieventämisellä. Alueellisen yhteistyön edistäminen ja sen liittäminen vahvemmin osaksi YK:ta loivat alueelle, ja erityisesti uudelle Etelä-Afrikalle, suuntaviivat kehitykselle niin ihmisoikeuksien kuin turvallisuuden osa-alueilla. Eteläisen Afrikan vakaudelle keskeisiä olivat 1990-luvulla saavutetut muutokset ydinaseettomuudessa ja ydinvoiman vastuullisessa käytössä. YK:n toimilla eteläisen Afrikan vakauden edistämiseksi oli uuden Etelä-Afrikan muodostumisen kontekstin vahvistavia vaikutuksia. Toimien yhteistyö, rajoitteet ja sopimukset muokkasivat uuden Etelä-Afrikan suuntaa afrikkalaiseen integraatioon ja solidaarisuuteen naapurivaltioita kohtaan jo ennen demokratisaation vuotta 1994. Seuraavassa luvussa tiivistän tutkimuksen havainnot ja analyysin YK:n osallistumisesta uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen päätännöksi

6. PÄÄTÄNTÖ

YK osallistui Etelä-Afrikan valtaväestön ihmisoikeustaisteluun puolustamalla toimillaan rodullista tasavertaisuutta, ihmisoikeuksia ja organisaation merkitystä. Kyseessä oli vuosikymmeniä kestänyt kansainvälisen politiikan tasolla käyty kamppailu, joka konkretisoitui ja vahvistui YK:n osallistumiseen uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen vuosina 1989-1999. YK:n osallistuminen puolusti Etelä-Afrikan valtaväestön ihmisoikeuksien kautta yleisesti kunnioitusta ihmisarvoa kohtaan ja YK:n velvollisuutta toimia sitä rikkovia vastaan. YK:n toimet post-apartheidin Etelä-Afrikan muodostamiseksi vahvistuivat vuonna 1989 Apartheidin vastaisen julistuksen myötä, mikä toimi uuden Etelä-Afrikan perustuslain pohjana ja ohjasi osallistumista sekä kehitysaskelaita demokratisaatioon. YK:n osallistumisen tärkeimmiksi osa-alueiksi nousivat poliittisten olosuhteiden ja demokratisaation, humanitäärisen uudelleenrakennuksen ja koko eteläisen Afrikan vakauden, edistäminen.

Näitä osa-alueita YK toteutti vahvistamalla ja ohjaamalla kansainvälistä painetta Etelä-Afrikan hallitusta vastaan, eriyttämällä Etelä-Afrikkaa yhteistyöstä muiden valtioiden kanssa ja vahvistamalla tukeaan apartheidin vastustukselle ja sen vaikutuspiirissä olleille valtioille. Toimet painottuivat Etelä-Afrikan murrosvaiheeseen vuosina 1989-1994, ja aikavälillä 1994-1999 huomio Etelä-Afrikkaa kohtaan väheni merkittävästi YK:ssa. Aikavälin painotusta selittää YK:n sitoutuminen erityisesti Etelä-Afrikan demokraattiseen muutokseen, mikä nähtiin apartheidin lopettavana muutoksena. Samoin Etelä-Afrikka liittyi vuonna 1994 takaisin YK:n jäsenvaltioksi, jolloin Etelä-Afrikka ollut enää organisaation toimien kohde vaan yhteistyöhön osallistuva valtio. Demokratisoitumisen jälkeen alkoi sosioekonominen uudelleenrakennus apartheidin vaikutuksista, ja taustalla vaikuttivat YK:n laaja-alaisemmat pyrkimykset vakauttaa eteläistä Afrikkaa rauhan varmistamiseksi.

Tutkimusprosessi muodostui YK:n ja sen alajärjestöjen dokumenttien läpikäymisestä, havaintojen teemoittelusta YK:n osallistumisen päälinjoiksi, ja havaintojen analysoinnista yhdistämällä siihen tutkimuskirjallisuutta useista eri teemoista, kuten YK:sta, Etelä-Afrikasta, Afrikan muiden valtioiden historiasta, eteläisen Afrikan organisaatioista, koulutuksesta, pakolaisuudesta ja terveydestä. Aineiston läpikäymisessä viitekehyksenä toimi YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, minkä artikloja käytin YK:n huomion ja toimien teemoitteluun poliittisten olosuhteiden ja demokratisaation kehitykseen, humanitäärisen uudelleenrakennukseen ja eteläisen Afrikan vakauttamiseen. Aineiston haaste oli erityisesti yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätösten sisällön teemoittelu, koska yhden päätöksen sisällä saattoi olla jokaiseen kolmeen päälinjaan kuuluvia päätöksiä ja huomioita. Pelkästään päätösten jaottelu otsikon mukaan kolmeen päälinjaan ei siis

riittänyt, vaan dokumenttien sisältö piti myös jakaa analysoitaviin teemoihin. Yhtenäisen kokonaisuuden ja päälinjojen muodostaminen YK:n osallistumisesta useista eri lähteistä vaati suunnitelmallisuutta aineiston läpikäynnissä.

Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston päätösten edellisen vuosien päätöksiä ja huomioita uudelleenvahvistava luonne aiheutti osallistumisen analyysiin toistuvuutta, mutta se on ymmärrettävä omana tilanteeseen sitoutuneena kronologianaan. Yleiskokous ja turvallisuusneuvosto seurasivat Etelä-Afrikan vaiheita vuosina 1989-1999 ja toteuttivat jäsenvaltioiden kanssa sovittua toimintaohjelmaa. UNOMSA-operaatio vuosina 1992-1994 oli tästä poikkeus, mikä oli YK:n nopeasti muodostettu reaktio demokratisaation varmistamiseen poliittisen väkivallan jatkuttua. Kokonaisuudessaan aineisto vastasi tutkimuskysymyksiin YK:n osallistumisesta uuden Etelä-Afrikan muodostamiseen; mihin YK keskittyi huomiossaan Etelä-Afrikkaa kohtaan ja millaisia toimia organisaatio teki edistääkseen muutosta. YK:n päätösten ja toimien konkreettiset vaikutukset jäivät pääosin aineiston ulkopuolelle, mutta aineisto muodosti laaja-alaisen käsityksen YK:n ja sen alajärjestön osallistumisesta post-apartheidin Etelä-Afrikan muodostamiseen. Yleiskokous käsitteli Etelä-Afrikan muutosprosessiin liittyviä toimia tasaisesti kaikkiin kolmeen pääteemaan liittyen, mutta turvallisuusneuvoston rooli korostui erityisesti demokratisoitumisen edistämässä poliittisen väkivallan kärjistymisen ja sen ylirajaisten uhkien takia. YK:n osallistumisen nähdään myös toteuttavan monia YK:n yleisiä toimintamalleja ja periaatteita, kuten paikallisen yhteistyön vahvistamista sekä demokratian edistämistä ihmisoikeuksien toteutumista vahvistavana keinona.

Etelä-Afrikan poliittinen kehitys oli YK:n osallistumisen tärkein osa-alue. Poliittisen kehityksen vaiheet, järjestelmän raakuudet ja YK:n toimet demokratisaation edistämiseksi huomioitiin laajimmin Yleiskokouksen ja turvallisuusneuvoston dokumenteissa ja organisaation lehdistötiedotteissa. YK osallistui Apartheidin vastaisen julistuksen pohjalta vuosina 1989-1994 Etelä-Afrikan demokratisaatioon poliittisten olosuhteiden ja vaalien turvaamisen kautta. YK osallistui julistuksessa muodostetun toimintaohjelmansa avulla valtion poliittisen kehityksen edistämiseen. YK kasvatti kansainvälistä huomiota ja painetta apartheid-järjestelmän rikoksille ja hallituksen toimille, tuki apartheidia vastustavia yksilöitä ja puolueita ja vahvisti Etelä-Afrikan naapurivaltioita.

YK huomioi ja tuomitsi päätöksissään sekä lehdistötiedotteissaan Etelä-Afrikan poliittisen väkivallan tapahtumat, vankien epäinhimilliset kohtelut ja oikeusjärjestelmän epäoikeudenmukaisuuden. Tiedonvälityksen lisäksi YK osallistui humanitäarisellä tuella apartheidin uhrien auttamiseen ja vahvisti tukeaan valtaväestön puolueille. Esimerkiksi ANC-puolue osallistui Yleiskokouksen toimintaan muiden tunnustettujen vapautuspuolueiden kanssa, ja aineisto korosti ANC:n ja YK:n yhteistyötä poliittisessa muutoksessa. Etelä-Afrikkaan kohdistettujen toimien lisäksi YK pyrki

vaikuttamaan valtion vakauttamiseen ja demokratisaatioon edistämällä apartheidin vaikutuspiirissä olleiden naapurivaltioiden demokratisoitumista ja sosioekonomista vahvistumista. Julistuksen vaatimukset Etelä-Afrikan hallitukselle toimivat ilmapiirin muutoksen suuntaviivoina apartheidia vastustavien puolueiden toiminnan ja poliittisten vankien vapauttamisella ja syrjivän lainsäädännön poistamisella. Poliittinen väkivalta johtuen apartheidin vastuksesta sekä järjestelmän vaikutuksista valtaväestöön vahvistui entisestään 1980- ja 1990-luvuilla ja jatkui vapaisiin vaaleihin asti vuonna 1994 ja sen jälkeenkin.

YK:n UNOMSA-operaatio oli organisaation historian laajin vaalien turvausoperaatio, ja se oli edistämässä monipuolueneuvotteluiden muodostumista ja vaalien turvallisuutta Etelä-Afrikan väestölle vuosina 1992-1994. Etelä-Afrikan demokratisoituminen vapailla vaaleilla vuonna 1994 oli merkittävä muutos ei vain politiikalle, vaan myös ihmisoikeuksien toteutumiselle. UNOMSA-operaatio ja muiden eteläisen Afrikan valtioiden demokratisaation ja vaalien turvaaminen korostivat, kuinka YK näki demokratian vakauden, rauhan ja ihmisoikeuksien toteuttajana. Etelä-Afrikan muutosprosessi demokratiaan oli useiden tekijöiden tulos, mihin vaikuttivat sisäiset tekijät, kuten esimerkiksi talouden haasteet ja väestönkasvu. Ratkaisevimpien tekijöiden arviointi ei ole mahdollista tämän aineiston avulla, mutta se osoittaa YK:n osallistuneen demokratisoitumiseen lupaamiensa toimien kautta. Apartheidin vastainen julistus toimi kehitysvaiheiden pohjana. Vapaiden vaalien toteutuminen ei ollut pelkästään kansallinen voitto, vaan YK oli vaikuttamassa demokraattisen Etelä-Afrikan muodostumiseen.

Humanitäärisessä uudelleenrakennuksessa YK osallistui vuosina 1989-1999 edistämään ihmisoikeuksien toteutumista apartheidin aikana ja sosioekonomisia olosuhteita vaalien jälkeen. Sosioekonomisten oikeuksien eriarvoinen toteutuminen apartheidin aikana oli jättänyt Etelä-Afrikan valtaväestön elintason ja oikeudet heikkoon tilaan. YK edisti koulutusohjelmilla, kuten UNETPSA:lla, Etelä-Afrikan valtaväestön, maan pakolaisten ja naapurivaltioiden väestön kouluttautumista. Etelä-Afrikan instituutiot olivat ylläpitäneet rodullista syrjintää, joten YK tuki kansallisten kehitysohjelmien perustamista koulutuksen ja terveydenhuollon edistämiseksi. Eteläafrikkalaisten ihmisoikeuksien toteutumisen edistäminen Etelä-Afrikan murrosvaiheessa ja sen jälkeen tavoitteli vakauden edistämistä ja uuden Etelä-Afrikan sitouttamista ihmisoikeuksien toteuttamiseen. UNICEF ja UNHCR osallistuivat erityisesti 1990-luvulla Etelä-Afrikan humanitäärisen tilanteen kehitykseen konkreettisesti, esimerkiksi lasten sairauksia ehkäisevillä ohjelmilla ja poliittisten pakolaisten kotiuttamisella yhteistyössä Etelä-Afrikan hallituksen kanssa. Humanitäärisissä uudelleenrakennuksen toimissa oli enemmän konkreettisia vaikutuksia mukana aineistossa, kuten humanitäärisen kehityksen projektien tietoja. Kuitenkin järjestöjen vuosiraporteista

on huomioitava niiden erilainen tavoite verrattuna YK:n päätöksiin; vuosiraporttien tulee tuoda esiin järjestöjen saavutuksia yksityiskohtaisesti järjestön ja lahjoitusten toimivuuden korostamiseksi.

Aineisto tuo ilmi apartheid-järjestelmän ensisijaisesti rikoksena rotujen välistä tasavertaisuutta vastaan. YK:n osallistuminen humanitäärisen uudelleenrakennukseen keskittyi palvelujen ja instituutioiden rodullisen kahtiajaon muuttamiseen. Aineistossa ei noussut eteläafrikkalaisiin naisiin kohdistettua huolta samalla tavalla kuin esimerkiksi lapsiin tai poliittisiin vankeihin. Päätöksissä ei huomioitu naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai muita järjestelmän rikoksia, kun taas eteläafrikkalaisten lasten ja pakolaisten tilannetta käsiteltiin omissa päätöksissä. Se, että YK:ssa ei huomioitu eteläafrikkalaisia naisia erikseen valtaväestöön kohdistuneesta väkivallasta, ei kuitenkaan tarkoita, etteikö ilmiö olisi ollut osa apartheidin Etelä-Afrikkaa.

Eteläisen Afrikan vahvistaminen ja vakauden edistäminen toimivat osana YK:n toimia Etelä-Afrikan muutosprosessiin vaikuttamisessa vuosina 1989-1999. YK osallistui apartheidin vaikutuspiirissä olleiden ja epävakauttamispyrkimyksistä kärsineiden naapurivaltioiden, kuten Namibian, Angolan ja Mosambikin, demokratisaation edistämiseen vaalien turvaoperaatioilla 1990-luvulla. Samalla toivottiin valtioiden sisäisen vahvistuminen heikentävän Etelä-Afrikan hallitusta ja vahvistavan poliittista muutosta. YK toi toistuvasti ilmi apartheidin ylijärjestykset tuhoisat vaikutukset ja uhat, joten Etelä-Afrikan muutos oli YK:ssa rauhan ja organisaation puolustamisen kysymys. YK liitti vaalien turvaoperaatioillaan naapurivaltiot vahvemmin osaksi YK:n toimintaa ja vaikutuspiiriä. Alueellisen yhteistyön vahvistaminen, pakolaisten tukeminen, asekaupan rajoitteet ja ydinvoimaan sekä ydinaseisiin liittyneet sopimukset edistivät eteläisen Afrikan vakautta luoden samalla turvallisuuden ja afrikkalaisen yhteistyön linjoja uudelle Etelä-Afrikalle.

Post-apartheidin Etelä-Afrikan muodostumisen tutkimusta siihen vaikuttaneista ulkoisista tekijöistä voisi jatkaa laajentamalla YK:n osallistumisen tutkimusta vielä muihin organisaation elimiin ja järjestöihin. Ylijärjestyksen tekijöiden tutkimus voisi laajentua YK:n elimien lisäksi Etelä-Afrikan ulkopoliittisiin suhteisiin, ja eri valtioiden Anti-Apartheid Movement-liikehdintään, mitä muodostui etenkin Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa. Samoin tarkasteluun voisi ottaa laajemman afrikkalaisen näkökulman maanosan yhteistyöstä, pan-afrikanismista ja organisaatioista.

7.LÄHTEET

7.1 Alkuperäislähteet

YLEISKOKOUS:

Dag Hammarskjöld Library

A/44/556 05.10.1989	United Nations Trust Fund for South Africa
A/RES/44/1 28.09.1989	Death sentence passed on a South African patriot
A/RES/44/17 01.11.1989	Co-operation between United Nations and African Unity
A/RES/44/102 11.11.1989	Dissemination of information on decolonization
A/RES/44/27/A 22.11.1989	International solidarity with the liberation struggle in South Africa
A/RES/44/27/B 22.11.1989	International support for the eradication of apartheid in South Africa through genuine negotiations
A/RES/44/27/ C 22.11.1989	Comprehensive and mandatory sanctions against the racist regime of South Africa
A/RES/44/27/D 22.11.1989	Imposition, coordination and strict monitoring of measures against racist South Africa
A/RES/44/27/ E 22.11.1989	International financial pressure on the apartheid economy of South Africa
A/RES/44/27/F 22.11.1989	Relations between South Africa and Israel
A/RES/44/27/G 22.11.1989	Programme of work of the special committee against apartheid
A/RES/44/27/H 22.11.1989	Oil embargo against South Africa
A/RES/44/27/I 22.11.1989	Military collaborations with South Africa
A/RES/44/27/J 22.11.1989	United Nations Trust fund for South Africa
A/RES/44/27/K 22.11.1989	Concerted international action for the elimination of apartheid
A/RES/44/52 08.12.1989	Second Decade to combat racism and racial discrimination
A/RES/44/68 08.12.1989	Report of the committee on the elimination of racial discrimination
A/RES/44/69 08.12.1989	Status of the international convention on the suppression and punishment of the crime of the apartheid
A/RES/44/80 11.12.1989	Question of Western Sahara

A/RES/44/84 11.12.1989	Activities of foreign economic and other interests which are impeding the implementation of the declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples in Namibia and in all other Territories under colonial domination and efforts to eliminate colonialism, apartheid and racial discrimination in southern Africa
A/RES/44/86 11.12.1989	United Nations educational and training programme for southern Africa
A/RES/S-16/1 14.12.1989	Declaration on Apartheid
A/RES/44/102 11.11.1989	Dissemination of information on decolonization
A/RES/44/136 15.12.1989	International conference on the plight of refugees, returnees, and displaced persons in Southern Africa
A/RES/44/143 15.12.1989	Torture and inhuman treatment of children in detention in South Africa and Namibia
A/RES/44/146 15.12.1989	Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections
A/RES/44/157 15.12.1989	Assistance of student refugees in Southern Africa
A/RES/44/136 15.12.1989	International conference on the plight of refugees, returnees, and displaced persons in southern Africa
A/RES/44/146 15.12.1989	Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections
A/RES/44/221 22.12.1989	Cooperation between United Nations and the Southern Africa Development Coordination Conference
A/RES/44/244 17.09.1990	Policies of apartheid of the Government of South Africa
A/RES/45/13 07.11.1990	Co-operation between the UN and the organization of African Unity
A/RES/45/17 20.11.1990	Activities of foreign economic and other interests which are impeding the implementation of the declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples in territories under colonial domination and efforts to eliminate colonialism, apartheid and racial discrimination in southern Africa
A/RES/45/18 20.11.1990	Implementation of the Declaration on the granting of independence to colonial countries by the specialized agencies and the international institutions associated with the United Nations

A/RES/45/19 20.11.1990	United Nations Educational and training programme for southern Africa
A/RES/45/37 28.11.1990	Observer status of national liberation movements recognized by the organization of African Unity
A/RES/45/56/A 04.12.1990	Implementation of the Declaration on the Denuclearization of Africa
A/RES/45/56/B 04.12.1990	Nuclear capability of South Africa
A/RES/45/84 14.12.1990	Adverse consequences for the enjoyment of human rights of political, military, economic and other forms of assistance given to the racist and colonialist regime of South Africa
A/RES/45/89 14.12.1990	Status of the international convention on the elimination of racial discrimination
A/RES/45/94 14.12.1990	Need to ensure a healthy environment for the well-being of the individuals
A/RES/45/105 14.12.1990	Second Decade to combat racism and racial discrimination
A/RES/45/144 14.12.1990	Torture and inhuman treatment of children in detention in South Africa
A/RES/45/163 14.12.1990	Strengthening of UN action in the human rights field through the promotion of international co-operation and the importance of non-selectivity, impartiality, and objectivity
A/RES/45/171 14.12.1990	Assistance to student refugees in southern Africa
A/RES/45/137 14.12.1990	International conference on the plight of refugees, returnees and displaced persons in Southern Africa
A/RES/45/105 14.12.1990	Second Decade to combat racism and racial discrimination
A/RES/45/90 14.12.1990	Status of the International convention on the suppression and punishment of the crime of apartheid
A/RES/45/176/A 19.12.1990	Policies of apartheid of the Government of South Africa: International efforts to eradicate apartheid
A/RES/45/176/B 19.12.1990	Concerted and effective measures aimed at eradicating apartheid
A/RES/45/176/C 19.12.1990	Military collaboration with South Africa
A/RES/45/176/D 19.12.1990	Relation between South Africa and Israel

A/RES/45/176/E 19.12.1990	Programme of work of the special committee against apartheid
A/RES/45/176/F 19.12.1990	Oil embargo against South Africa
A/RES/45/176/H 19.12.1990	United Nations trust fund for South Africa
A/RES/46/160 19.12.1990	Cooperation between the UN and the Southern Africa Development Conference
A/RES/46/20 26.11.1991	Cooperation between the United Nations and the Organization of African Unity
A/RES/46/34/A 09.12.1991	Nuclear capability of South Africa
A/RES/46/34/B 09.12.1991	Implementation of the Declaration
A/RES/46/64 11.12.1991	Activities of foreign economic and other interests which are impeding the implementation of the declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples in territories under colonial domination and efforts to eliminate colonialism, apartheid and racial discrimination in southern Africa
A/RES/46/65 11.12.1991	Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples by the specialized agencies and the international institutions associated with the United Nations
A/RES/46/79/A 13.12.1991	International efforts towards the total eradication of apartheid and support for the establishment of a united, non-racial and democratic South Africa
A/RES/46/79/B 13.12.1991	Programme of work of the special committee against South Africa
A/RES/46/79/C 13.12.1991	Military and other collaboration with South Africa
A/RES/46/79/D 13.12.1991	Relations between South Africa and Israel
A/RES/46/79/E 13.12.1991	Oil embargo against South Africa
A/RES/46/79/F 13.12.1991	United Nations Trust Fund for South Africa
A/RES/46/80 13.12.1991	United Nations Educational and Training Programme for Southern Africa

A/RES/46/83 16.12.1991	Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination
A/RES/46/84 16.12.1991	Status of the International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid
A/RES/46/85 16.12.1991	Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination
A/RES/46/108 16.12.1991	Assistance to refugees, returnees, and displaced persons in Africa
A/RES/46/160 19.12.1991	Cooperation between the United Nations and the Southern Africa Development Conference
A/RES/47/16 16.12.1992	Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples by the specialized agencies and the international institutions associated with the United Nations
A/RES/47/15 16.11.1992	Activities of those foreign economic and other interests which impede the implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples in Territories under colonial domination and efforts to eliminate colonialism, apartheid and racial discrimination in southern Africa
A/RES/47/29 25.11.1992	Observer status of national liberation movements recognized by the Organization of African Unity and/or by the League of Arab States
A/RES/47/77 16.12.1992	Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination
A/RES/47/79 16.12.1992	Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination
A/RES/47/81 15.03.1992	Status of the International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid
A/RES/47/107 26.04.1993	Assistance to refugees, returnees and displaced persons in Africa
A/RES/47/116/A 18.12.1992	International efforts towards the total eradication of apartheid and support for the establishment of a united, non-racial and democratic South Africa

A/RES/47/116/B 18.12.1992	Programme of work of the Special Committee against Apartheid
A/RES/47/116/C 18.12.1992	United Nations Trust Fund for South Africa
A/RES/47/116/D 18.12.1992	Oil embargo against South Africa
A/RES/47/116/E 18.12.1992	Military and other collaboration with South Africa
A/RES/47/116/F 18.12.1992	Relations between South Africa and Israel
A/RES/47/148 18.12.1992	Cooperation between the United Nations and the Organization of African Unity
A/RES/47/163 18.12.1992	Special assistance to the front-line States
A/RES/48/1 08.10.1993	Lifting of sanctions against South Africa
A/RES/47/177 02.04.1993	United Nations Educational and Training Programme for Southern Africa
A/RES/48/233 21.01.1994	Elimination of apartheid and establishment of a united, democratic and non-racial South Africa
A/RES/48/258/A 23.06.1994	Elimination of apartheid and establishment of a united, democratic and non-racial South Africa-Work of the Special Committee against Apartheid
A/RES/48/258/B 23.06.1994	Elimination of apartheid and establishment of a united, democratic and non-racial South Africa-United Nations
A/RES/50/34 06.12.1994	Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples by the specialized agencies and the international institutions associated with the United Nations Trust Fund for South Africa
A/RES/50/78 12.12.1995	Final text of the African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty (the Pelindaba Treaty)
A/RES/50/83 15.12.1995	Normalization of the situation concerning South Africa
A/RES/50/118 20.12.1995	Cooperation between the United Nations and the Southern African Development Community

A/RES/50/131 20.12.1995	United Nations Educational and Training Programme for Southern Africa
A/RES/50/149 21.12.1995	Assistance to refugees, returnees and displaced persons in Africa
A/RES/50/150 21.12.1995	Assistance to unaccompanied refugee minors
A/RES/50/158 21.12.1995	Cooperation between the United Nations and the Organization of African Unity
A/RES//52/20 24.11.1997	Cooperation between the United Nations and the Organization of African Unity
A/RES/52/46 09.12.1997	African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty
A/RES/52/84 12.12.1997	Education for all
A/RES/52/101 12.12.1997	Assistance to African refugees, returnees and displaced persons
A/RES/52/204 18.12.1997	Cooperation between the United Nations and the Southern African Development Community
A/RES/53/91 07.12.1998	Cooperation between the UN and the Organization of African Unity
A/RES/53/126 09.12.1998	Assistance to refugees, returnees and displaced persons in Africa

TURVALLISUUSNEUVOSTO:

<https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>

S/RES/217 20.11.1965	Southern Rhodesia
S/RES/632 16.02.1989	The situation in Namibia
S/RES/765 16.07.1992	The question of South Africa
S/RES/772 17.08.1992	The question of South Africa
S/RES/894 14.01.1994	The question of South Africa

S/RES/919 25.05.1994   The question of South Africa
S/RES/930 27.06.1994   The question of South Africa

UNICEF United Nations Children's Fund:

UNICEF Annual Report 1990
UNICEF Annual Report 1991
UNICEF Annual Report 1992
UNICEF Annual Report 1993
UNICEF Annual Report 1994
UNICEF Annual Report 1995
UNICEF Annual Report 1996
UNICEF Annual Report 1997
UNICEF Annual Report 1998
UNICEF Annual Report 1999
UNICEF Annual Report 2000

UNHRC United Nations High Commissioner for Refugees:

A/45/12 report 1989
A/46/12 report 1990
A/47/12 report 1991
A/48/12 report 1992
A/49/12 report 1993

International Conference on the Educational Needs of the Victims of Apartheid in South Africa 1991

Background paper nro 5
Background paper nro 6

Viitteessä 7: <https://www.un.org/en/events/mandeladay/>

LAUSUNNOT/RAPORTTEJA:

United Nations Digital Library ja United Nations Department of Publications; United Nations; Boutros-Ghali, Boutros (1994). The United Nations and Apartheid 1948-1994.

- A/RES/1990 01.07.1990 Report by the Secretary-General on progress made in the implementation of the Declaration on Apartheid and its Destructive Consequences in Southern Africa; includes statement by Nelson Mandela, Deputy President of the African National Congress, in the Special Committee against Apartheid on 22 June 1990
- Statement by Nelson Mandela, Deputy President of the African National Congress, to the 641st meeting of the Special Committee against Apartheid on 22 June 1990
- S/24541, 10.09. 1992 Statement by the President of the Security Council, on behalf of the Council, on the shooting of demonstrators in Ciskei
- S/24389 07.08.1992 Report of the Secretary-General to the Security Council in pursuance of Security Council resolution 765
- A/48/691 06.12. 1993 Fourth progress report of the Secretary-General on the implementation of the Declaration on Apartheid and its Destructive Consequences in Southern Africa
- S/26785 23.11.1993 Note by the President of the Security Council concerning the item entitled "The question of South Africa"
- A/48/523/Add.1 13.06. 1994 Report of the Committee of Trustees of the United Nations Trust Fund for South Africa
- A/48/221 – S/26714 14.06.1994 Report of the Special Committee against Apartheid

LEHDISTÖTIEDOTTEET:

United Nations Digital Library ja United Nations Department of Publications; United Nations; Boutros- Ghali, Boutros (1994). The United Nations and Apartheid 1948-1994.

- SG/SM/4504 - GA/AP/2001 11.10. 1991 Statement by Secretary-general Javier Perez de Cuellar on the occasion of the International Day of Solidarity with South African Political Prisoners

- SG/SM/4700 – GA/AP 2064 18.02.1992 Boutros-Boutros Ghali at the first meeting in 1992 of the Special Committee against apartheid
- SG/SM/4807 - SAF/141 09.09.1992 Statement by the Spokesman for Secretary-General Boutros Boutros-Ghali concerning loss of life in Ciskei, and details on the United Nations Observer Mission in South Africa (UNOMSA)
- SG/SM4821 - SAF/145 23.09.1992 Statement by the Spokesman for Secretary-General Boutros Boutros-Ghali concerning the arrival of Ms. Angela King, the Chief of UNOMSA, in Johannesburg
- SG/SM/4832 - GA/AP/2095 12.10.1992 Statement by Secretary-General Boutros Boutros-Ghali at a meeting of the Special Committee against Apartheid for the observance of the International Day of Solidarity with South African Political Prisoners
- SG/SM/4947 - SAF/155 22.03.1993 Remarks by Secretary-General Boutros Boutros-Ghali at the annual ceremony to receive contributions and pledges to United Nations assistance programmes and funds for southern Africa
- SG/SM/4948-GA/AP/2118 22.04.1993 Statement by Secretary-General Boutros Boutros-Ghali at the solemn meeting by the Special Committee against Apartheid in observance of the International Day for the Elimination of Racial Discrimination
- SG/SM/S282 – SAF/176 06.05.1994 Statement by the Spokesman for Secretary-General Boutros Boutros-Ghali applauding the election process in South Africa
- SG/SM/5286 10.05.1994 Statement by Secretary-General Boutros Boutros-Ghali in Pretoria at the luncheon following the inauguration of Mr. Nelson Mandela as President of South Africa

7.2 Tutkimuskirjallisuus

Adam, Heribert; Moodley, Kogila (2005). *Seeking Mandela: peacemaking between Israelis and Palestinians*. Philadelphia: Temple University Press.

Abdulqawi, Yusuf A. (2014). *Pan-Africanism and International Law*. Hague, Netherlands: Hague Academy of International Law.

Adeniji, Olu; United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR) (2002). *The Treaty of Pelindaba on the African nuclear-weapon-free-zone*. Geneva: UNIDIR.

Alasuutari, Pertti (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Ankrah, Marvin Nii (2014). *Conflict resolution in Africa: the case of the organization of African Unity (OAU)*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.

Beck, Roger (2000). *The history of South Africa*. Westport: Greenwood Press.

Beinart, William; Dubow, Saul; Legassick, Martin; Murray, Colin; Wolpe, Harold (1995). *Segregation and apartheid in the twentieth century South Africa*. London: Routledge.

Berger, Iris (2009). *South Africa in world history*. Oxford: Oxford University Press.

Bernard, Serge (2013). *South Africa: conditions, issues and U.S relations*. New York: Nova Science Publishers.

Beylerian, Onnig; Levesque, Jacques (2004). *Inauspicious beginnings: principal powers and international security institutions after the Cold war, 1989-1999*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Blessing, Neka Iyase; Sheriff, Folami Folarin (2018). *A Critique of Veto Power System in the United Nations Security Council*. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales* 11 (2), sivut 104-121.

Broch-Due, Vigdis; Ross, Fiona (2005). *Violence and belonging: the quest for identity in post-colonial Africa*. London, New York: Routledge.

Butler, Anthony (2013). *The idea of the ANC*. Athens: Ohio University Press.

Burnett, Cora (1988). School violence in an impoverished South African community. *Child Abuse Neglect* 22:8, 789 - 795.

Cawthra, Gavin; Du Pisani, Andre; Omari, Abillah; Schoeman, Max (2007). *Security and democracy in Southern Africa*. Johannesburg: Wits University Press.

Chesterman, Simon; Annan, Kofi (2007). *Secretary or general? The UN Secretary-General in World Politics*. Cambridge University Press.

Chorev, Nitsan (2012). *The World Health Organization between north and south*. Ithaca: Cornell University.

Ciampi, Annalisa; Shraga, Daphna (2011). *Securing Human Rights? Achievements and challenges of the UN Security Council*. Oxford: Oxford University Press.

Curtis, Devon; Dzinesa, Gwinyayi Albert (2012). *Peacebuilding, power, and politics in Africa*. Athens: Ohio University Press.

De Wet, C.J; Fox, R.C. (2001). *Transforming settlement in Southern Africa*. Edinburgh: Edinburgh University Press for the International African Institute.

Dobbins, James (2005). *The UN's role in nation-building: from the Congo to Iraq*. Santa Monica: RAND Corp 2005.

Dubow, Saul (2012). *Struggle for human rights in South Africa*. Athens: Ohio University Press.

Durrheim, Kevin (2014). *Race Trouble: Race, Identity and Inequality in Post-Apartheid South Africa*. Lanham: Lexington Books.

Forje, John W.; Nkrumah, Samia (2010). *Century of change: symposium on African Unity*. Hauppauge, New York: Nova Science Publishers.

Frueh, Jamie (2003). *Political Identity and Social Change: The remaking of the South African Social Order*. New York: State University of New York Press.

Grover, Leena; Keller, Helen & Ulfstein, Geir (2012). *UN Human Rights Treaty Bodies: law and legitimacy*. New York: Cambridge University Press.

Hanhimäki, Jussi (2008). *The United Nations*. New York: Oxford University Press.

Halmesvirta, Antti; Ojala, Antti; Roiko- Jokela, Heikki; Kustaa H.J: Vilkuna (1997). *Historian sanakirja*. Helsinki: Gummerus.

Haron, Muhammed (2009). *South Africa's Truth and Reconciliation Commission: an annotated bibliography*. New York: Nova Science Publishers.

Helton, Arthur C.; Steiner, Niklaus; Gibney, Mark; Loeschar, Gil (2003). *Problems of protection: the UNHCR, refugees, and human rights*. New York: Routledge.

Hentz, James; Bernard, Serge (2013). *South Africa and the logic of regional cooperation*. Bloomington: Indiana University.

Hetemäki, Inka; Mahkonen, Sami; Mäki, Johannes; Rontu, Kaisa (2011). *Lasten oikeuksien sopimuksen käsikirja*. Helsinki: Edita.

Hyrkkänen, Markku (2002). *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Jeng, Abou (2012). *Peacebuilding in the African Union: law, philosophy, and practice*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Keller, Edmond J.; Hill, Robert A. (2010). *Trustee for the human community: Ralph J. Bunche, the United Nations, and the decolonization of Africa*. Athens: Ohio University Press.

Kondlo, Kwandiwe Merriman; Harries, Patrick; Kerckhoff, Petra (2010). *In the twilight of the revolution: the Pan Africanist Congress of Azania (South Africa) 1959-1994*. Basel, Sveitsi: Basler Afrika Bibliographien.

Kössler, Reinhart (2015). *Namibia and Germany: negotiating the past*. Windhoek: University of Namibia Press.

Laband, John (2014). *The Transvaal Rebellion: the First Boer War, 1880-1881*. Hoboken: Taylor and Francis.

Lodge, Tom (2011). *Sharpeville: An apartheid and its consequences*. New York: Oxford University Press.

MacQueen, Norrie (2014). *United Nations Peacekeeping in Africa since 1960*. New York: Routledge.

Malan, Mark; Thakur, Ramesh Chandra; Schnabel, Albrecht (2001). *United Nations Peacekeeping operations: ad hoc missions, permanent engagement*. Tokyo, New York: United Nations University Press.

Matsinhe, David Mario (2011). *Apartheid vertigo: the rise in discrimination against African in South Africa*. Farnham, Surrey, England: Burlington.

McClennen, Sophia A. (2001). *How to do a close reading*. Dr. McClennen's close reading guide. <http://www.personal.psu.edu/users/s/a/sam50/closeread.htm> Luettu viimeksi 06.05.2020.

Morris, Jennifer (2015). *The Origins of UNICEF 1946-1953*. Lanham, Maryland: Lexington Books, an imprint of the Rowman & Littlefield Publishing Group.

Moyn, Samuel (2010). *The last utopia: human rights in history*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University.

Muchie, Mammo; Lukhele – Olorunju, Phindile; Akpar, Oghenerobor (2013). The African Union ten years after: solving African problems with Pan-Africanism and the African renaissance. Pretoria, Etelä-Afrikka: Africa Institute of South Africa.

Nakayama, Mikiyasu; Heyns, Piet (2003). International waters in Southern Africa. Tokio, New York: United Nations University Press.

Nathan, Laurie (2012). Community of Insecurity: SADC's struggle for peace and security in Southern Africa. Farnham: Ashgate.

Nowak, Michael; Ricci, Luca Antonio (2006). Post-apartheid South Africa: The first ten years. Washington: International Monetary Fund.

Peterson, M.J. (2006). The UN General Assembly. New York: Routledge.

Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi; Vakimo, Sinikka; Suomen Kansantietouden tutkijainseura (2010). Vaeltavat metodit. Joensuu, Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Raatikainen, Panu (2004). Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Sachikonye, Lloyd (2011). Zimbabwe's lost decade; politics, development & society.

Saleem, Badat & Yusuf, Sayed (2014). Post-1994 South African Education: The challenge of social justice. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 652, 1, 127-148.

Saleem, Badat (2013). The forgotten people: political banishment under apartheid. Boston: Brill.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Seekings, Jeremy; Nattrass, Nicoli (2005). Class, race and inequality in South Africa. New Haven: Yale University Press.

Schoole, Molatlhegi (2005). *Democratizing higher education policy: constraints of reform in post-apartheid South Africa*. New York: Routledge.

Schroeder, Richard A. (2012). *Africa after apartheid: South Africa, race and nation in Tanzania*. Bloomington: Indiana University Press.

Shapiro, Ian; Tebeau, Kahreen (2011). *After Apartheid: reinventing South Africa?* Charlottesville: University of Virginia Press.

Spears, Ian (2010). *Civil war in African states: the search for security*. First Forum Press.

Suomen UNICEF-yhdistys (1987). *Lapset etulinjassa: apartheidin, epävakaiden olojen ja sodan vaikutus lapsiin Afrikan eteläosissa ja Etelä-Afrikassa*. Suomen UNICEF-yhdistys.

Suomen YK-liitto (2008). *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus*.

Switzer, Les (1993). *Power and resistance in an African Society: The Ciskein Xhosa and the Making of South Africa*. Madison, Wisconsin: University Press of Wisconsin.

Thompson, Leonard (1995). *A history of South Africa*. New Haven and London: Yale University Press.

Triandafyllidou, Anna (edit.); O'Reilly, Karen; Schusten, Lisa (2016). *Routledge handbook of immigration and refugee studies*. New York: Routledge.

United Nations Department of Publications; United Nations; Boutros-Ghali, Boutros (1994). *The United Nations and Apartheid 1948-1994*. New York: United Nations Department of Public Information.

UN Publications (2011). *Pursuing Peace: commemorating Dag Hammarskjöld*. New York: UN Publications.

United Nations (2013). *United Nations at a glance*. New York: United Nations.

UNHCR (2007). Collection of International and legal texts concerning refugees and others of concerns to UNHCR. Geneve.

Whittaker, David J. (1995). United Nations in action. London: UCL Press.

Whittaker, David J. (1997). United Nations in the contemporary world. London, New York: Routledge.

Wilson, Keith (2001). The international impact of the Boer War. Chesman, Iso-Britannia: Acumen.

Worden, Nigel (2011). The making of modern South Africa: conquest, apartheid and democracy. Hoboken: John Wiley and Sons Inc.

8.LIITTEET

Liite 1. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Suomen YK-liitto (2008)

1. artikla. Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.

2. artikla. Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.

Mitään erotusta ei myöskään pidä tehdä sen maan tai alueen valtiollisen, hallinnollisen tai kansainvälisen aseman perusteella, johon henkilö kuuluu, olipa tämä alue itsenäinen, huoltohallinnossa, itsehallintoa vailla tai täysivaltaisuudeltaan minkä tahansa muun rajoituksen alainen.

3. artikla. Kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

4. artikla. Ketään ei saa pitää orjana tai orjuutettuna, kaikki orjuuden ja orjakaupan muodot on kiellettävä.

5. artikla. Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti.

6. artikla. Jokaisella ihmisellä on kaikkialla oikeus siihen, että hänet henkilönä tunnustetaan lain edessä.

7. artikla. Kaikki ovat tasavertaisia lain edessä ja oikeutetut erotuksetta yhtäläiseen lain suojaan. Kaikilla on oikeus tasavertaiseen suojaan tätä julistusta loukkaavaa syrjintää vastaan sekä kaikkea sellaiseen syrjintään tähtäävää yllytystä vastaan.

8. artikla. Jokaisella on oikeus tehokkaaseen hyvitykseen asianomaisessa kansallisessa tuomioistuimessa häneen kohdistuneista teoista, jotka loukkaavat hänelle valtiosäännöllä tai lailla turvattuja perusoikeuksia.

9. artikla. Ketään ei saa mielivaltaisesti pidättää, vangita tai ajaa maanpakoon.

10. artikla. Jokaisella on täysin tasa-arvoisesti oikeus siihen, että häntä oikeudenmukaisesti ja julkisesti kuullaan riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan määrättäessä tai häntä vastaan nostettua rikossyytettä selvitettyä.

11. artikla. 1. Jokaisen rikollisesta teosta syytteessä olevan henkilön edellytetään olevan syytön siihen asti, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todistettu julkisessa oikeudenkäynnissä, jossa hänelle turvataan kaikki hänen puolustustaan varten tarpeelliset takeet. 2. Ketään ei pidä tuomita rangaistavaksi teoista tai laiminlyönneistä, jotka eivät kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan olleet rikollisia tekohetkellä. Myöskään ei pidä tuomita ankarampaan rangaistukseen, kuin mikä oli sovellettavissa rangaistavan teon suoritushetkellä.

12. artikla. Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkään loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaista puuttumista tai loukkausta vastaan.

13. artikla. 1. Jokaisella on oikeus liikkua vapaasti ja valita asuinpaikkansa kunkin valtion sisällä. 2. Jokaisella on oikeus lähteä maasta, myös omasta maastaan, ja palata maahansa.

14. artikla. 1. Jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. 2. Tähän oikeuteen ei voida vedota, kun on kysymys tosi epäpoliittisista rikoksista johtuvista syytteistä tai teoista, jotka ovat vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien periaatteita ja päämääriä.

15. artikla. 1. Jokaisella on oikeus kansalaisuuteen. 2. Keltään ei saa mielivaltaisesti riistää kansalaisuutta eikä evätä oikeutta kansalaisuuden vaihtamiseen.

16. artikla. 1. Täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvia rajoituksia. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen. 2. Avioliiton solmiminen tapahtukoon vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. 3. Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.

17. artikla. 1. Jokaisella on oikeus omistaa omaisuutta yksin tai yhdessä toisten kanssa. 2. Keltään älköön mielivaltaisesti riistettävä hänen omaisuuttaan.

18. artikla. Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.

19. artikla. Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.

20. artikla. 1. Kaikilla on oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen. 2. Ketään ei saa pakottaa liittymään mihinkään yhdistykseen.

21. artikla. 1. Jokaisella on oikeus osallistua maansa hallitsemiseen joko välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien välityksellä. 2. Jokaisella on yhtäläinen oikeus päästä maansa julkisiin toimiin. 3. Kansan tahto on hallitusvallan perusta; tämä tahto on ilmaistava määräaikaikaisilla ja aidoilla vaaleilla, joissa kaikilla on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja joissa äänestys on salainen tai muuta vaalivapauden turvaavaa menettelyä noudattava.

22. artikla. Jokaisella on yhteiskunnan jäsenenä oikeus sosiaaliturvaan sekä oikeus kansallisten toimenpiteiden ja kansainvälisen yhteistyön kautta kunkin maan järjestelmä ja voimavarat huomioon ottaen, nauttia hänen ihmisarvolleen ja hänen yksilöllisen olemuksensa vapaalle kehittymiselle välttämättömiä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia.

23. artikla. 1. Jokaisella on oikeus työhön, työpaikan vapaaseen valintaan, oikeudenmukaisiin ja tyydyttäviin työehtoihin sekä suojaan työttömyyttä vastaan. 2. Jokaisella on oikeus ilman minkäänlaista syrjintää samaan palkkaan samasta työstä. 3. Jokaisella työtä tekevällä on oikeus kohtuulliseen ja riittävään palkkaan, joka turvaa hänelle ja hänen perheelleen ihmisarvon mukaisen toimeentulon ja jota tarpeen vaatiessa täydentävät muut sosiaalisen suojelun keinot. 4. Jokaisella on oikeus perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa puolustamiseksi.

24. artikla. Jokaisella on oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, työajan järkevään rajoittamiseen sekä määräaikaikaisiin palkallisiin lomiin.

25. artikla. 1. Jokaisella on oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta. Jokaisella on myös oikeus turvaan työttömyyden, sairauden, tapaturman, leskeyden tai vanhuuden sekä muun hänen tahdostaan riippumatta tapahtuneen toimeentulon menetyksen varalta. 2. Äideillä ja lapsilla on oikeus erityiseen huoltoon ja apuun.

Kaikkien lasten, riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa tai sen ulkopuolella, tulee nauttia samaa yhteiskunnan suojaa.

26. artikla. 1. Jokaisella on oikeus saada opetusta. Opetuksen on oltava ainakin alkeis- ja perusopetuksen osalta maksutonta. Alkeisopetuksen on oltava pakollinen. Teknistä ja ammattiopetusta on oltava yleisesti saatavilla, ja korkeamman opetuksen on oltava avoimna yhtäläisesti kaikille heidän kykyjensä mukaan. 2. Opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen vahvistamiseen. Sen tulee edistää ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu- ja uskontoryhmien kesken sekä pyrkiä edistämään Yhdistyneiden Kansakuntien toimintaa rauhan ylläpitämiseksi. 3. Vanhemmillä on ensisijainen oikeus valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu.

27. artikla. 1. Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. 2. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta.

28. artikla. Jokaisella on oikeus sellaiseen yhteiskunnalliseen ja kansainväliseen järjestykseen, jonka puitteissa tässä julistuksessa esitetyt oikeudet ja velvollisuudet voivat täysin toteutua.

29. artikla. 1. Jokaisella ihmisellä on velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, koska vain sen puitteissa hänen yksilöllisen olemuksensa vapaa ja täysi kehitys on mahdollinen. 2. Käyttäessään oikeuksiaan ja nauttiessaan vapauksiaan kukaan ei ole muiden kuin sellaisten lailla säädettyjen rajoitusten alainen, joiden yksinomaisena tarkoituksena on turvata toisten oikeuksien ja vapauksien tunnustaminen ja kunnioittaminen sekä moraalinen, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin oikeudet vaatimukset kansanvaltaisessa yhteiskunnassa. 3. Näitä oikeuksia ja vapauksia ei missään tapauksessa saa käyttää vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien päämääriä ja periaatteita.

30. artikla. Mitään tässä julistuksessa ei saa tulkita niin, että valtio, ryhmä tai yksityinen henkilö voi sen perusteella katsoa oikeudekseen tehdä sellaista, mikä voisi hävittää tässä määriteltyjä oikeuksia ja vapauksia.

Liite 2.

Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimuksesta artikkelit 24. ja 28.

Hetemäki, Inka; Mahkonen, Sami; Mäki, Johannes; Rontu, Kaisa (2011). Lasten oikeuksien sopimuksen käsikirja. Helsinki: Edita.

28. Artikla Lapsen oikeus saada opetusta

1. Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta ja toteuttaakseen tämän oikeuden asteittain ja yhtäläisesti kaikille ne erityisesti:
  - a. tekevät pakolliseksi perusasteen koulutuksen, jonka tulee olla maksutta kaikkien saatavilla;
  - b. tukevat erilaisten keskiasteen koulutusmuotojen kehittämistä, mukaan luettuina opinto- ja ammatinvalinnanohjaus, saattavat ne jokaisen lapsen ulottuville ja ryhtyvät tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin, kuten maksuttoman opetuksen käyttöönottamiseen ja taloudellisen tuen antamiseen sitä tarvitseville;
  - c. saattavat kaikin tarkoituksenmukaisin keinoin korkea-asteen koulutuksen kaikkien ulottuville heidän kykyjensä perusteella;
  - d. tuovat opetukseen ja ammattikoulutukseen liittyvän tiedon ja ohjauksen kaikkien lasten saataville ja ulottuville;
  - e. ryhtyvät toimenpiteisiin koulunkäynnin säännöllisyyden edistämiseksi ja koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi.
2. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin taatakseen, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa tämän yleissopimuksen kanssa.
3. Sopimusvaltiot edistävät ja kannustavat kansainvälistä yhteistyötä koulutukseen liittyvissä asioissa pyrkien erityisesti poistamaan tietämättömyyden ja lukutaidottomuuden koko maailmasta ja helpottamaan tieteellisen ja teknisen tiedon sekä nykyaikaisten opetusmenetelmien hyödyntämistä. Tässä kiinnitetään erityisesti huomiota kehitysmaiden tarpeisiin.

Liite 3.

24. Artikla Lapsen oikeus terveyteen ja terveystalouteen

Hetemäki, Inka; Mahkonen, Sami; Mäki, Johannes; Rontu, Kaisa (2011). Lasten oikeuksien sopimuksen käsikirja. Helsinki: Edita.

1. Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudestaan nauttia tällaisista terveystalouteista.
2. Sopimusvaltiot pyrkivät tämän oikeuden täysimääräiseen toteuttamiseen ja ryhtyvät asianmukaisiin toimiin erityisesti:
  - a. vähentääkseen imeväis- ja lapsikuolleisuutta;
  - b. varmistakseen, että kaikki lapset saavat välttämättömän lääkärin- ja terveydenhoidon, jossa painottuu perusterveydenhoidon kehittäminen;

- c. taistellakseen tauteja ja aliravitsemusta vastaan myös perusterveydenhuollon tasolla, muun muassa käyttämällä helposti saatavilla olevaa teknologiaa ja huolehtimalla riittävän ravintopitoisen ruuan ja puhtaan juomaveden saatavuudesta ottaen huomioon ympäristön pilaantumisen vaarat ja riskit;
  - d. taatakseen asianmukaisen terveydenhuollon odottaville ja synnyttäneille äideille;
  - e. varmistaakseen, että yhteiskunnan kaikki kerrokset, erityisesti vanhemmat ja lapset, saavat tietoa ja opetusta ja että heitä tuetaan käyttämään saamiaan perustietoja lapsen terveydestä ja ravinnosta, rintaruokinnan eduista, ympäristöhygieniasta ja onnettomuuksien ehkäisystä;
  - f. kehittääkseen ehkäisevää terveydenhoitoa, vanhempainohjausta sekä perhekasvatusta ja - palveluja.
3. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja.
4. Sopimusvaltiot sitoutuvat edistämään ja kannustamaan kansainvälistä yhteistyötä toteuttaakseen asteittain tässä artiklassa tunnustetun oikeuden toteuttamisen kokonaisuudessaan. Tässä kiinnitetään erityistä huomiota kehitysmaiden tarpeisiin.